B C U IAȘI

Central University Library Iași

436/1896 u.c.V-208

B C U IAŞI

Central University Library Iaşi

B C U IASI

Central University Library Iasi

Carte rară. Brunet, t. I, col. 1275
Graesse, t. I, p. 546

436.
1896.

MARTINI BRONIOVII, DE BIEZDZFEDEA,

BIS IN TARTARIAM

NOMINE STEPHANI PRIMI

POLONIAE REGIS LEGATI,

TARTARIÆ DESCRIPTIO,

ANTE HAC IN LVCEM NVMQVAM

edita, cum tabula geographica eiuſdem Cherſoneſus Tauricæ.

Item,

DONATIA PRINCIPESEI
GORTCHACOW-STURDZA

TRANSSYLVANIAE, AC MOLDAVIAE, ALIARVMQVE VICINARVM REGIONVM

ſuccincta deſcriptio GEORGII A REICHERSDORFF, Tranſſyluani, cum tabulis geographicis tam Moldauiæ, quàm Tranſſyluaniæ.

Præterea,

GEORGII VVERNERI DE ADMIRANDIS

Hungariæ aquis hypomnemation, addita tabella lacus mirabilis ad CIRKNITZ.

ROMANIA
BIBLIOTECA CENTRALE
DONATA
De

COLONIAE AGRIPPINAE,
In Officina Birckmannica, ſumptibus Arnoldi Mylij.
ANNO cIↃ. IↃ. XCV.
Cum gratia & Priuilegio S. Cæſareæ Maieſtatis.

B C U IASI

REÎNREGISTRAT
5 JUN. 1939
Biblioteca Universității Iași
U36/1896

Central University Library Iasi

CL V-1
Biblioteca Universității Iași
Inv 103

SERENISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI, DOMINO D. STEPHANO DEI GRATIA REGI POLONIAE, MAGNO DVCI LITVANIAE, RVSSIAE, Prussiæ, Massouiæ, Samogitiæ, Liuoniæ, Principi Transsyluaniæ Domino Clementiss.

MARTINVS BRONIOVIVS

DE BIEZDZFEDEA HVMILLIMA AC PERPETVA

officia sua commendat, triumphum perpetuum & incolumitatem longæuam à Deo Optimo Max. precatur.

SÆpenumerò cogitanti mihi, Sereniſſime Rex, quonam memorabili ac laudabili ſtudio illud tam præclarum ſiquid in me eluceat virtutis teſtimonium, quod Maieſt. V. anno preterito ad Mahometem Chereium Chanum Tauricanorum ſeu Piræcopiẽſium Tartarorum Principem binis legationibus me ornare dignata eſt: pro meo ingenio ac perpetuo fidelitatis officio M. V. cõmendare poſſem: omniq́ue ingenij, prudentiæ, dexteritatis, fidei, virtutis, laudis, maximiq́ue conſilij cumulatiſſimorum, ampliſſimorum, atque erga me propenſiſſimorum Senatorum Petri Miſcouij Epiſcopi Cracouienſis, Nicolai Mieletij Palatini Podoliæ, ac exercituum Regni Generalis Capitanei, Ioannis Zamoſcij Regni ſupremi Cancellarij commendatione, qua me in præterito Regni conuentu Varſauiæ in Secretarium & Aulicum M. V. commendarũt. In primis verò laudabili vereq́ue animi Regij Maieſt. V. preclaro ac optimo deſiderio, quo in perueſtigandis gentium externarum, pacis, belliq́ue moribus & legibus, inq; locorum eorum

ſitu indagando M. V. tenetur, apprimè ſatisfacerem, etſi pro tenui ingenio & dexteritate, quam deſideratiſſimi parentis mei viri prudentia, ac eloquentia præſtãtis mors immatura mihi præcluſit, cùm non artium excolẽdarum ſtudio vacarem, quod D. memoriæ Sereniſs. Sigiſmundi Auguſti Regis Domini clementiſſimi aulę miniſterio tenebar. Ac propter gentiũ earum, quæ in Taurica ſeu peninſula illa extitère, omni ęuo ferè obliuionem, annaliumque difficultatem, pro quibus ſummo cum ſtudio à clariſſimo ac prudentiſſimo Senatore præclariſſimarum rerum hiſtoriarumque ſtudioſiſsimo indagatore Cancellario Regni admonitus: à Chriſtianis, quorũ obſcuræ ac prauæ admodum ibi extant reliquiæ: ac ipſis etiã Barbaris nullo operæ pretio enitebar illud propoſitum meum, vt par eſſet, deſcribere minimè potui. Enimuerò dum Regiæ Maieſt. Veſtræ nomine ac Reipub. apud Chanum legatione diuturna fungor, detineorque, omni occaſione, modo ac ratione ſumma cum difficultate, ea indagare & luſtrare ac tenui ſtylo annotare, Maieſtatiq; Veſtræ Domino clementiſs. priuatim offerre propoſui: Præſertim verò cùm pacis belliq; mores & leges, regionumque Tartaricarum ſitus M. V. ampliſs. imperio contiguus & cognitu perneceſſarius eſſe cenſeatur. Siquidẽ maiores noſtri malignitate quadã temporum, aut potius maxima tum rerum ſuarum perturbatione & mutatione ducti, neceſſitudines eas, quas vtinam à patria noſtra Deus procul auertiſſet, cum populo eo barbaro ac feroci inière. Etenim ea gẽs rapaciſſima & famelica non iuriſiurandi ſui, non fęderum

vel

vel amicitię, verùm commodi rationem ducit, rapinis iniquo perpetuoq; bello ſemper victitat. Nec mirum eſt, in re bellica dexteritate miraq; alacritate eam vti, quam prorſus innatam habet, præſertim cùm minimè egregios vel ſtrenuos viros eos, qui bellica virtute, gloria, vel felicitate aliqua cumulati non ſint, cenſeat: Imò nobiliores quoque ac Principes ipſos à virtutibus bellicis alienos penitus contemnat. Tauricæ vel Cherſoneſi quondam celeberrimi Imperij, quod per multa ſæcula clariſſimi & ampliſſimi populi ac ipſa gens Græcorum adminiſtrabat, dolendas & grauiſsimas ob nefanda in Deum hominesq; improba & maxima eorum ſcelera, quæ non ſinit inulta eſſe Diuinum Numen, mutationes. Ac peninſulam eam vt clariſſimarum nationum coloniam, Principumque Imperium extitiſſe, ad extremum verò in barbaricum tyrannicumq; Turcicum & Tartaricum geminum, proh dolor, Imperiũ deueniſſe, non ſine pio & acerbo animi dolore pro virili ſtudio meo annotaui. Quod quidem ſtudium meum vt S.R.M. ſuſcipere, ac me benignitate ſua Regia complecti velit, maiorem in modũ rogo. Cæterùm Maieſtatem Veſtram Regiam ad gloriam Dei quàm diutiſſimè valere, atque Reipubl. noſtræ Polonæ, patriæ nobis dulciſſimę quàm feliciſsimè noui anni huius auſpicijs præeſſe cupio, & opto. Dat. in Taſſarlagano pago Tartarico, die 1. menſis Ianuarij à Chriſto incarnato anno M. D. LXXIX.

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM,
QVAE IN HIS OPVSCVLIS CONTINENTVR.

A.

ABrugbanÿa Transſyluaniæ ciuitas 40. Romanorum colonia 42
Albaiulia ciuitas 32. Daciæ Regum regia 40. Zarmÿs olim dicta 41
Almaſſarai Chanorum Tartarorum regia 8
Alutus Transſyluaniæ fl. 37
Aquæ acidæ 68. calidæ 63 & ſe. 65. & ſe. 69 ferrū rodētes 66. æſtate glaciatæ 67. lapideſcētes ibi. tepidæ 66. virides 68. de aquarum miraculis qui autores potiſsimum ſcripſerint 72.73
Arabo Hungariæ fl. 61
Auratus Transſyluaniæ fl. 43

B.

Baccaſaraium Taurice oppidum Chani regia 8
Baimocÿ arcis in Hungaria thermæ 65
Balneæ publicæ condere apud Turcas pietas 63. & ſeq.
Berezania lacus 2
Bialogrodum, veteribus Moncaſtrum, Moldauorum Regulis à Turcis ereptum 2
Biſoricia Tranſſyluaniæ ciuitas 38. 68
Bodrogus Hungariæ fl. 71
Bogus fl. 3
Boriſthenes fl. 3. 49
Braſſouia Tranſſyluaniæ ciuitas 37 & ſeq.
Bratiſlauia oppidum 1
Buda Hungariæ primaria ciuitas vnde nomen habet 64. eius thermæ & calidæ aquæ 62

C

Capcacleius arx & fl. 1
Capha Tauricæ clariſsima ciuitas 10. 11
Carpatus mons 61. 66
Cercum Tauricæ arx & oppidum 11
Chani Tartar. imperium Turcarum Imp. agnoſcunt 14. eorum alimonia 19. aulici 15. bellica expeditio 19 caſtrenſe conſilium 20. conſiliarÿj 15. donatiuum annuum à diuerſis Principibus 17 electio 15. exercitus qualis & quantus 22 genus 14. humanitas erga Principum aliorum Legatos 18. moneta 19. monetaria officina 9. penſio Turcarum Imperatori 18. reditus ibid regia & ſedes 8. in Soldanos fratres tyrannis 15 ſtipendium à Turca 18. teloneum ibid venationes 9. vxorum habitatio ibid.
Cibinium Tranſſyluaniæ metropolis 35. eius ſitus & deſcriptio 36
Ciculorum origo, mores & oppida 33
Coloſvvaria Tranſſyluaniæ ciuitas 39.
Coronæ ciuitatis deſcriptio 37. 38
Corſunum Tauricæ vrbs antiquiſsima 6
Coſſlouia arx & oppidum Taurica 5
Cremnicia Hungariæ oppidum 65
Cremum Tauricæ arx & ciuitas 9
Cryſus Tranſſyluaniæ fl. 34. 35. 39. auriferus 70. 71

D.

Daci qui olim, eorumque ſedes 34
Dantiſcum ciuitas 50
Decebalus Daciæ ſeu Tranſſyluaniæ rex 31. & ſe.
Deruiſæ apud Turcas monachorum genus, eorumq; mores acritus 63

E.

Elias Bogdanus VVayvvoda Moldauus 52

F.

Feketetho Tranſſyluaniæ pagus 34
Fileg Hungariæ arx 68
Fogaras arx Tranſſyluaniæ 38
Fontes acidi 67. 68. letales ibid. mirabiles 59. 62. & ſeq. ſalſi. 68

G.

Galga ſucceſſor Imperÿ Tartarici 14
Galgotium Thurzonum familia in Hungaria arx 65
S. Georgÿ monaſterium in Taurica 6
Georgius Tranſſyluaniæ regni theſaurarius Varadienſis Epiſcopus 35. 39

H.

Haczak oppidum 41
Helta Tranſſyluaniæ oppidum 37
Hungariæ aquæ acidæ 68. calidæ 63 & ſeq. 65. & ſeq. 69 ferrum rodentes 66. æſtate glaciatæ 67 lapideſcentes 68 tepidæ 66 virides 68. Comitatus quot 62. deſcriptio 61 flumina præcipua 70. 71. & ſeq ſal. 68. 69 in ea piſcium copia & vilitas 71 72
Hungarorum mores 33 origo 70

I.

Iamboli Tauricæ arx & ciuitas, à Genuenſibus condita 7
Iaſſi primarium Valachiæ oppidum 2
Iazygum Metanaſtarum ſedes 61
Ingermenum Tauricæ arx & oppidum 5
Ioannes Zemiſca Conſtantinop. Imp. 6
Iſlandiæ fons mirabilis 59
Iſthmus inter Pontum Euxinum & Boriſthenem 3. 4. 6. 13

K.

Keresbania Tranſſyluaniæ oppidum 42
Kozaci 2. 3. Tartaris terrori ſunt 4

L.

Ladiſlai Hungariæ Regis ſepultura 35
Leopolis Ruſsiæ metropolis 49
Leua Hungariæ arx 68
Lotrones variarum gentium ad expianda ſcelera 63

M. Maho-

M.

Mahometh Budensis Bassa 63.64
Mancopia Taurica ciuitas 7
Marisius Transsyluaniæ fl. 40.42
Megiensis Transsyluaniæ ciuitas 38.39
S. Michaëlis mons & castellum in Transsyluania 37.40
Mœsia duplex 34
Moldauiæ Chorographia 49. & seq. fertilitas & amœnitas 53. incolæ 50. præcipuæ oppida & arces 51. VVayvvodæ quale tributum Turcarum Imp. pendent 51. eorum moneta 53. in subditos tyrannis & seueritas 52
Moldauorum mores, ritus, & religio 50
Moldauus fl. 49.

N.

Neoptolemi turris 2
Nicolaus Comes à Salmis 71

O.

Oczacouia, quæ & Olbia, arx & oppidum 3
Ossouum arx & oppidum 4

P.

Pannonia quæ, & eius descriptio 61
Perecopia Taurica arx & oppidum 4 à quo condita 5. eam solam munire Turcarum Imperator Chano permittit 12
Perecopensium Tartarorum origo, & in Tauricam ingressus 13. & seq.
Petigorensium populi & prouincia 12
Petrus Bogdanus VVayvvoda Moldauus à Turcis captus 52
Phanagoria Asiæ ciuitas 11
Piscium mira copia & vilitas in Hungaria 71.72
Probita insula 1
Prutheni populi qui, eorumque sedes 50

R.

Romanivvyvvar Moldauiæ arx 53
Romanivvasar arx ibid.
Roxolani populi 4
Ruthenorum sedes 50

S.

Sachibgierei Chani Tartar. de Nogaiensibus Tartaris victoria 5
Sachmatis Iauolgensium Tartarorum Principis de Tauricanis Tartaris 14
Sal natiuus in Hungaria & Polonia 68. 69
Sargetia Daciæ fl. 41
Sarmatia duplex 51
Saxonum in Transsyluania mores, sermo 32. 33. sedes 36. 37
Scythia duplex 11
Segesvvaria Transsyluaniæ ciuitas 38
Selymus Turcarum Imp. Tauricanos Tartaros sibi subiecit 14. eius crudelitas 8
Semnicia Hungariæ oppidum 65
Silnica fl. 1
Smolnicia oppidum 66
Sortassus Taurica pagus à Genuensibus incolitur 9
Specus letali halitu in Hungaria 68
Stephanus Maylat Transsyluaniæ VVayvvoda à Turcis captus 38
Strigonium sedes Archiepiscopi Primatis Hungariæ 64. eius aquæ calidæ 65
Sudacum Genuensium in Taurica ciuitas 9. Genuensibus à Turcis erepta 10
Sultanorum Chanorum fratrum sedes 8. à Turcarum Imp stipendium 18

T.

Tamanum arx 12
Tartari quibus & quàm numerosis equis in bello vtuntur 22 mechanicas artes non exercent 17. otiosi sunt ibid. Regni successorem perpetuũ eligunt 14. à Turcis subiugati ibid. eorum arma & apparatus bellicus 23. in hostem procedendi ordo 20. ex hostico discedendi ratio 23. bellica expeditio, & bellandi modus 19. 20. acies constituendi ratio 21. stratagemata ibid. vexilla 23. captiuorum diuisio 21. erga eos pietas 22. diuitiæ 16. domus, tuguria, & manendi ratio 4. 11. 17 fœminæ 16. hospitalitas, iudices spirituales, legum seueritas, liberorum educatio, literæ 16 mores 50. obedientia erga Principes 16. religio ibid. strages insignis 14. victus 17. Tartaris piscium rarus vsus 8
Tauricæ ciuitatum & locorum distantia 10. 12. fluuij 8 lacus salsi 12. argenti auriq; metalla ibid. montes 8. putei 12. soli vbertas ibid. latitudo 13. vineæ optimæ 10
Technia Valachiæ arx & oppidum 2
Theodosia Tauricæ ciuitas à quibus condita 10
Thorda Transsyluaniæ ciuitas salium fodinis celebris 35.69.
Tibiscus Hungariæ fl. 61. quàm piscosus 71.72
Transsyluania, olim Dacia Romanorum prouincia 31.43 Hungariæ regni thesaurus dicta 33. Hungariæ pars 61. eius situs 32. incolæ 32. 33. 43. 61. montes auriferi 42. salinæ 68. 69. vrbes celebriores 35.36
Trincinium Hungariæ castrum 65

V.

Valachiæ, quæ & Transalpina, situs 33. 49
Valachorũ mores, vestitus 32 origo 33. 34. 49. 50.
Varadinum Transsyluaniæ ciuitas 35.69
Vitoldi Magni Lituaniæ Ducis balneum 1
Vlpiani Traiani Imp. in Dacia res gestæ 31. pons in Danubio constructus 31.34
VVyzagna oppidum salium fodinis nobile 37

Z.

Zabesus Transsyluaniæ ciuitas 39
Zalathna ciuitas 40. quando condita 42
Zamosus Transsyluaniæ fl. 43
Zepusium Hungariæ oppidum 66
Zirknitz lacus mirabilis 73 74

TABVLA SEV TYPVS CAPORV CHERSONESVS TAVRICÆ SEV PENISVLÆ

SEPTENTRIO

CAMPI INTER BOGUM ET BORISTENEM.

CAMPI INTER TANAIM ET BORISTENEM

Cercassum oppidum.

Boris Tenes seu Neper flu.

Tanais seu Don flu.

Calanenses & Astracanenses Tartari

Olsouenses Tartari

Traiectus Ossouensis

Ossouum arx et oppi:

Campi inter Tanaim et Volgam fluuium.

Tauolgenses Tartari

Volga seu Rha

Nogaenses Tartari

Bogus

Bratislauia oppi: Podolię

siue Hypanis flu.

Campi Sauranenses

Nigra Sylua

Sauran fluui:

Bogus in Borysthenem influit

Campi Bialogrodenses Ocrakouienses et Nestrum iuxta

Bialogrodenses Qui inter Bogu Nestrum sunt

Is Imus inter Borysthenem et mare Lacus salsi

Aslani ter: Vitorium

Tartarica Tugurria et ayrn

Tartari Perecopenses seu Crimenses

MOEOTIS PALVS

Volga mare Caspium siue Hircanum influit

Pars Maris Hircani

Ocza couia arx et oppidu

SINVS CARCINITVS

Berezan tmus tectus angustus

Tartari Bialogrodenses et Oczacouienses

Perecopia arx et oppidu

Lacus salsi alij

Soldaia oppidum

Cosslouia arx et Oppidu

TAVRICA Montes, siluæ, fluuij, riui, arces et oppida Principū Tartarorū Regiæ ac sedes. &c.

Baccasaraiuen oppidum

CHERSONE SVS.

Cremum arx et ciuitas et mediterranea Chersonesis dr

Cerkum arx et ciuitas

Campi planissimi.

Petigorensium Prouincia

Gamanum arx et oppidum

Turris Ieni

Neopto:

MARE SEVM

Capha ciuitas

Tyras seu Nester fl.

Tyras lacū vicinus influit.

Maurocastri tractus

Mançopia arx et ciuitas.

Promontor. Dor

Ingermanu arx et ciuit.

Sudagum oppidu

Chersonesus magna vrbs

Balaclauu oppidum.

CIMERIVS BOSPHORVS

Tractus Techinæ et Bialogrodens.

Lacus vidouo

Bialogrodu Ciuitas

Bessarabiæ seu Vallachiæ inferioris pars

PONTVS EVXINVS

MERIDIES

55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67

54 53 52 51 50 49 48 47

ORIENS OCCIDENS

Bibliotheca Universitatis Jagellonicæ

MARTINI BRONIOVII
DE BIEZDZFEDEA, AD TARTARVM LEGATI, TARTARIA.

CAMPI SAVRAMENSES ET OCZAcouienſes, qui inter Bogum & Neſtrum fluuios ſiti ſunt.

BRATISLAVIA ſeu Braslauia oppidum in extremitate Podoliæ, quod etiamſi cum arce ſatis obſcurum & humile ſit, verùm incolas quingẽtos, & amplius Sclopetarios optimos, ac cum Scytis crebris leuioribusq; prælijs bene verſatos ac exercitatos præſidij quaſi loco perpetuò habet. Illi in Campis ductores viarum peritiſsimi ſunt, à Tartaris ac Kozacis, qui in campis perpetuò vagantur, prælia & pericula, ſi eis comitatu impares ſunt, euitare probè norunt. Ex Bratislauia non admodum denſis ſyluis, milliaribus aliquot ad Silnicam riuulum, in quo loco Bratislauienſes propter Perecopienſium, Oczacouienſium, & Bialogrodenſium Tartarorum incurſu, Valachorumque perpetuas agunt excubias, Bogo vel Hipani fluuio, penes Oczacouiam vſque itur: proinde ad Treſtenetium, Berſadum, Olſancam, Sauranam, vnde campi Sauranenſes dicuntur, riuulos, Oniſlionis cuiuſdam ignobilis Ruſci Aluearium, in quo altiſsimæ quercinæ arbores apparent. Demum in Bogo põs lapideus & balneũ, quod Vitoldi magni ducis celeberrimi ac bellicoſiſsimi Principis Lituaniæ quondam fuiſſe perhibetur, ruinæ lapideæ, teſtudines & ſepulchra, quæ Turcica vel Tartarica fuiſſe dicuntur, ac vulgo Ceſſennia, quaſi monumenta appellantur, viſuntur. Codemam Romani cuiuſpiam Ruſci idiomate Dolniam Horofoſſam Horodiſſe vel territorium ruinoſum lapideum, quod illi Pritolce ſeu propugnaculum nominant, ac ibi Sinavvoda quaſi cæruleus riuulus, vulgo ita dictus, Bogum influit. Probite vel porta potius inacceſsibilis natura loci ita facta inſula, ſaxoſa in Bogo, à ripa vtraq; montoſa, quam fluuius vndique circumluit, eaque ſatis ampla lociq; natura munitiſsima eſt, quæ noſtris hominibus à Tartaris & Valachis receptui tutiſsima eſt, hominesq; plurimos illa capit. Præſertim verò Bratiſlauienſibus annis ſingulis in ea menſibus aliquot piſcantibus præſidij quaſi loco eſt, ac in ea ducenti vel paulo minoris Comitatus Sclopetarij in Aprili & Maio ac Iunio menſibus, in alijſque in Bogo inſulis, quibus ille plurimum abundat, multi admodum ſemper reperiuntur. Cermencucum lapideam ruinam ad Bogum ſitam Certelnam minorem amnem Luceorum, nam Luceorum ferax eſt, appellant Pieſcanibrod, ſeu Arenoſus vadus, quem cùm in confines Podolię veniunt Tartari tranſeunt, in Bogo fluuio apparet. Cercicesſeniam Turcæ Getriceſſenia vulgo dicitur, illa cuiuſdam Tartari vel Turcæ locupletioris mercatoris ſepultura fuiſſe perhibetur, ac ex lapide cæſo & polito, ac ſumptuoſo opere in Mahometicum cultum facta erectaque, nunc etiam à viatoribus conſpicitur. Certelnam maiorem riuum Capcacleium arcem collapſam ſeu ruinoſam, ac ibi Capcacleius fluuius Bogum influit, plurimosque lacus habet. Hancocricum, ſeu vt Tartari Chamriuum

Sclopetarij Bratiſlauienſes.

Viarum ductores.

Bratiſlauienſium in Campis excubiæ.

Bogus fluuius.

Sauran fluuius.

Oniſlionis Aenca.

Pons in Bogo & balneum.

Vitoldus magnus dux Lituaniæ.

Turcica & Tart. ſepulchra.

Codema Dolniæ.

Pritolce Sinavvoda.

Probita inſula.

Sclopetarij piſcatores.

Cermencucum ruina.

Certelnã f.

Pieſcanibrod.

Cercicesſenia ſepultura.

Capcacleius arx & fluuius

Hancocricus riuus.

Lacus Berezania. cum vocant, nam locus ille saxosus est, & riuis limpidissimis abundat. Berezaniam lacum canosum, qui ex aduerso Oczacouiæ mari Euxinio vel Pontico, & Boristenis seu Nepri fluuij in mare sese eo exonerantis meatibus proximus est, & alluitur. Ille campus quinquaginta vel amplius milliaribus bene emensis, sex vel septem dierum vel dietarum, vt illi computāt, expedito viatori iter acceleranti Bratislauia Oczacouiam vsq; constat. Feras, bisontes, alces, equos, ceruos, arietes, qui vnicum tantùm cornu habent, capros, apros, vrsos campestres habet. Etsi à decēnio, vel paulò amplius, hiemis asperitate, niuiumq; magnitudine, fame ac siti plurimæ admodum enecatæ fuisse dicuntur, earumq; in campis ingentes ossium acerui reperiuntur. Tum etiam ouium, boum ac equorum Turcicorum, & Tartarorum greges innumerabiles, qui ibi perpetuò pascebantur per Russiæ, Volsiniæ, Kiouiæ, Podoliæ & Moldauiæ finitima, eosq; prorsus licentiosos homines, nō ita pridem penitus deleti sunt. Cozles seu tumuli vulgò Mogilij dicti altissimi maximi & frequentissimi maximorum ac cruentissimorum, vt plurimi asserunt, ac verisimile, rationiq; consonum videtur, quondam bellorum certissima signa; seu illustrium virorum sepulturæ cōspiciuntur. Ille cāpus solo fertilissimus est, plurima loca ad colendum inhabitandumq; cōmoda aptissima, amœnissimaque habet, gramina & herbas natura & amœnitate loci odoriferas, præsentissimasque ad pascendos infinitos iumentorum vel animalium greges profert. Ad confluentem Bogi plurimis in locis montuosus, quoad verò ex parte syluestris, verùm in patenti ad Nestrum vel Tyram fluuium Moldauiæ vionium planissimus, omninoque campestris est, maiorique ex parte lignis caret.

Feræ campestres.

Ferarum interitus.

Kozaci licentiosi.

Mogilij seu tumuli.

Vbertas cāporum.

Camporum situs.

MOLDAVIAE SEV VALACHIAE INFERIORIS pars, quæ olim Bessarabia dicta fuit.

EX confinibus autem Podoliæ, Moldauiæ, seu Valachiæ vicinis, Cametiam, Chotimum, Sorocham, vel Olchioniam, versus Palatini Moldauiæ oppida, & arces ad Nestrum sitas peruenitur. Proinde Pruto siue Hieraso Moldauię fluuio traiecto Stepanouetiam, vel Iassi primarium Valachię oppidum, vel rectius ad Prutum Techniam oppidum, & arcem Turcicam, non ita pridem ad Confluentem Nestri munitam, ac ibi Techinienses vel Moldauici in Nestro traiectus aliquot recta in cāpos reperiuntur. Vetinens verò per lacum Vidouo, seu Obidouo dicitur, quem quidam ab Ouidio nuncupatum fabulosè fortassis autumant, qui latissimus est & in Pontum Euxinum in eo loco exoneratur, eumque ex aduerso Bialogrodi, à veteribus Moncastrum ea arx & ciuitas dicebatur, quæ non ita pridem à multis annis Valachorum seu Moldauorum Regulis à Turcis erepta & possessa est, Tyras influit. In ipso Tyræ seu Nestri ostio turris lapidea existit, quam Neoptolemi & vicum Hermonactis, ac in vtraque Tyræ ripam Ciuitates duas conditas Niconiam in dextra, à læua verò Ophiusam nominatas esse ex Astrabone liquet. Ex aduerso itaque Maiaci traiectus, ille Bialogrodo nauibus in campum Bialogrodensem, & Oczacouiensem superatur. Militem quendam Maiacum ibi fusse fabulantur, ac in eo loco Nestro traiecto in ripa lapidei parietes ruinosi, & quasi quædam ruinæ apparent, eam ruinam Turrim Neoptolemi fuisse Strabo refert.

Prutus fluu.

Techniæ arx & oppidum.

Techinienses traiectus.

Lacus Vidouo.

Bialogrodū Tartariæ arx & ciuitas.

Turris Neoptolemi.

Ophiusa.

Maiaci traiectus.

(·.·)

CAMPI

CAMPI BIALOGRODENSES ET OCZACOVIEN. QVI inter Tyram & Boristhenem fluuios, ac ad mare Euxinum sunt.

DEmum verò Beribonium Turcæ; aliâs Licastemum Colum lupinum appellant. locus ille fossas altissimas & amplissimas mari vicinas, lacus & riuos amœnissimos habet. Cacibiei Horodisæ, quasi territorium collapsum, quem lacus amplissimus ad Confluentem Nestri mari vicinus alluit, ac ibi portus non ignobilis quondam secundo Nestro extitisse memoratur. Adzigoli ille locus tres fossas celebres, lacus amaros & salsos quā plurimos mari proximos habet, ibiq; magna vis Kozakorū perpetuò cōfluit, mutuisq; bellis & cædibus frequentissimis concidunt. Idcirco ille locus viatoribus adeò terrori est, vt in eo non solùm per noctem quiescere, verùm ne pabulari quidem satis securè habeant. Nam non rarò accidere solet, vt quod si non Kosacones ipsi, cadauera tamen hominum ibi sæpè reperiantur. Domnina Dolnia seu fossa, quę maxima & amplissima lacubus & riuulis limpidissimis frequens est. Berezani lacu angustissimo, verùm profundissimo, ac ibi in sinum Carcinitum & mare Ponticum sese exonerantis traiectu superato Oczacouiam peruenitur. Berezaniam lacum, & Carcinitum sinum Tamiraci & Carpanei sinum seu lacum fortasse nuncupatum esse Straboni placet. Ab ostio Tyræ fluminis insulam Leucam intra pelagus eductā interuallo quingentorum stadiorum distare, ac Achilli sacram nuncupatam esse Strabo asserit, quæ in eo Berezani lacus traiectu optimè à viatoribus cōspicitur. Boristhenē fluuium ad stadia sexaginta inde distare, & amnem Hypanim seu Bogum ei vicinum esse, ac inde ostium Boristhenis Insulam quandam existere, in qua portus quondam fuit, idem Strabo memorat.

Beribonium.

Cacibiei.

Adzigoli.

Locus à Kosacis minus securus.

Domnina Dolnia.

Traiectus Berezani.

Sinus Carcinitus.

OCZACOVIA ARX ET OPPIDVM.

OCzacouia, quæ Olbia, Olbis & Beristhenes Olbiopolis quasi beata ciuitas à Ptolemęo & Plinio dicitur ad Boristhenem Carcinitū fluuium seu sinum sita est, ac in eum sinum mari Euxino vicinum Boristhenes ibidem exoneratur, quam à Miletijs conditam esse, & amplum emporium habuisse Strabo refert. Arx lapidea, nec bene tum munita, oppidum ignobile Turcarum ditionis est. Boristhenes seu Neprus altissimus, rapidissimus & latissimus fluuius qui à Septentrione labitur in Carcinitum sinum seu fluuium ac Pontum Euxinum penes Oczacouiam influit. Supra Oczacouiam verò milliaribus quatuor Hipanis seu Bogus fluuius in Boristhenem exoneratur. Ad Oczacouiam verò per Boristhenem & sinum Carcinitum stadijs ducentis (vt vult Strabo) traiectus latissimus, & nauibus maioribus ac minoribus in Isthmum ibi superatur. In eo traiectu & transitu à peregrinis, & mercatoribus vectigal perpetuum Imperatori Turcarum soluitur.

Boristhenes fluuius.

Bogus Boristhenem influit.

Traiectus Boristhenis Turcarum Imperatoris vectigal.

ISTHMVS, QVI INTER PONTVM EVXINVM & Boristhenem est.

COntinens, seu Isthmos ab antiquis ita dictus inter Pontum & Boristhenem angustissimus vnius diei itineris spatio admodum arenosus, collibus, lacubus, paludinosis salis fodinis, ac ibi per Boristhenem sal deportatur, arbores etiam humiles virgultis paruis insertas habet.

Ceruis, vrsis, capris, & apris campestribus frequens admodum est.

Salis fodinæ

Ferę campestres.

TARTARICA TVGVRIA, ET MANENDI ILLORVM in Campis modus.

IST E Continens agris,pratis,tugurijs Tartaricis,quæ vulgo vlnſi à Barbaris nominantur, ac vt pagi ex tenuiſſimis lignis, limo vel cœno ſtercoribusque pecorum ſeu animalium obliti, facti, & arundine tecti ſunt,& Perecopiam vſque milliaribus amplius triginta extenditur,riuisque abundat.

Tartarorum domus.

Verùm æſtate & in autumno Tartari in eis tugurijs non degunt, nam in Aprili cum vxoribus,liberis,familia,mancipijs ac domibus, quæ rotundæ penulis obſitæ quatuor vel quinque hominibus ad degendum vix commodæ ſunt,& in carris rotis duabus ſuſtentatis,camelis duobus,vel vno, vel bobus itidem cum familia,& ſupellectili vehũtur.Camelos, equos,pecora, & oues, innumerabiles greges ſecum ducunt,alios verò commodioribus in paſcuis relinquunt.Perecopiam verò inter Boriſthenem & mare Euxinum, vel extra Perecopiam non rarò in Tauricam ipſam, vel ex aduerſo Perecopiæ Oſſouum ſeu Azaphum(vt Turcæ vocant)oppidum ad Confluentem Tanais,

Oſſouum arx & oppidum ad Tanaim fluu.

vel Doni rapidiſſimum,& maximum fluuium à veteribus quondam Græcis, proinde Genuenſibus Italis cum arce munitum, ac non ſolùm ibi præſidio firmiſſimo Imperatoris Turcarum, verùm etiam eius loci Præfecto impoſito à Turcis habitatur,erectum contendunt.In Iſthmum ſeu campos planiſſimos,& maximos eos, qui inter Boriſthenem ac Meotim Paludem,ac mare

Meotis Palus.

Ponticum ſunt,ac in Peninſulam ipſam de loco in locum ad paſcua commodiora ſemper progrediuntur &migrant.Verùm in Octobre frigoribus,imbribus ventisque perpetuis ſæuientibus ad tuguria ea rurſus redeunt.In primis enim à Kozacis Nizouijs noſtris hominibus,quod ſecundo fluuio in cymbis ibi vagantur inde nuncupatis, ac ijs Sclopetarijs, qui æſtate & autumno in Boriſthene in cymbis maioribus & minoribus perpetuò vagantur, ſubitasq; & damnoſas in eos incurſiones faciunt,magnopere ſibi metuunt. Attamen frugibus & graminibus collectis Boriſthene glacie cõcreto cum familia proprijsq; animantium gregibus commodius per hyemem ſtatuta ſua habere ſolent.Iſthmum illum Zenonis Cherſoneſum Ptolomæus vocat.Et Strabo ad telluris magnæ Cherſoneſi eum adhærẽtem,Roxanos ſcribit & Roxolanos, quos nos Ruſſos ſeu Rutenos nunc dicimus, in campis illis inter Tanaim & Boriſthenem paſcua herboſa ſemper ſectatos memorat. Ac aduerſus Mithridatis Lupatoris ductores Taſſium, Palacum, & Selurum ſocios belligeraſſe, & cùm pugnaciſsimi iudicarentur,Barbara(inquit Strabo)natio omnis infirma prorſus apparuit,& quinquaginta millibus aduerſus ſexaginta millia militariter acie inſtructa ductu & auſpicio Diophantis ducis Mithridatici reſiſtere ac ſufferre impetũ non valentes,maxima ex parte trucidati ſunt.Galeis, thoracibus,& ſcutis ex crudis boum corrigijs eos vſos fuiſſe, ad percutiendũque lanceas,arcus & gladios habuiſſe ſcribũt.Tentorijs centonum inſtar pilo contextis vtebantur,in plauſtris vitam degebant, & circum tentoria pecora comitabantur,à quibus victum capiebant.Lacte,caſeo,& carne veſcebantur. Tartari illi etiam eadem ratione ferè vitam degunt,agros tamen non paucos illi nunc habent & colunt,herbas etiam non rarò colligunt.

Kozaci Nizouij.

Tartari Kozacos metuunt.

Roxani ſeu Roxolani.

TAVRICA CHERSONESVS, ANTIQVIS MINOR TARTARIA, Barbaris Gadzaria,Perecopia Arx & oppidum.

PErecopia à Veteribus Græcis Eupatoria Pompeopolis,ſacrus lucus, Dromon vel curſus Achillis,ſeu Græcida, Heracleum vel Heraclea appellata in confinibus Tauricæ, ſeu Scythicæ Cherſoneſi, vel peninſulæ dictæ primũ oppidum obſcurum,& paruum,arx lapidea,nec ſatis munita eſt,in qua Principes Tartarorum vel Chani,vt Tartari eos vocant, quaſi Reguli, ſeu ſupremi domini Palatinum,quem illi Begum, ſeu Perecopenſem omnium vocitant,perpetuum habẽt,qui Boriſthenis & Tanais ſeu Doni fluuiorum tranſitus & traiectus,& confines vniuerſos vigilantiſſimè perpetuoq; obſeruat, ac

Tauricæ ſeu Scythicæ. Chani ſeu Reguli. Palatinus Perecopiæ.

vaiuce-

vniuersis Tartaris ijs,qui in campis ad Perecopiam & vltra Perecopiam sitis degunt,præest.Illud oppidũ vnà cum arce ipsa, vt ex ruinis videre,licet à priscis & antiquis Peninsulæ Tauricæ quondam vel Bosphoranis Regibus siue Imperatoribus Græcis in angustissimo continente, eo quem vna ex parte à Septentrione palus Mœotis,Putrem lacum eum Strabo nominat: altera verò mare Ponticum à Meridie alluit & cingit, vniuersamq; peninsulam ambit, excitatum est.Et quoniam ibi per vniuersum,vt Strabo Isthmum dicit, qui inter paludem & mare dimidij milliaris tantùm spatio ferè continetur; fossa profundissima & lata facta oppidum fossæ appellationem sortitum est, quam in hodiernum vsque diem à Tartaris ac ipsis pariter Turcis sermone illorum retinet. Lacum à mari separatum esse stadijs sexaginta,Putrem seu lacum ipsum stadijs quatuor millibus.Tauricę verò seu peninsulæ Isthmum trecentis & sexaginta stadijs contineri Strabo refert. Enimuerò Sachinbgiereio Chano Tartaro in peninsula imperante, qui Tartaros Noagienses pro imperio bellum illi facientes, insigni ac memorabili strage ad Perecopiam prostrauerat,deuiceratq;. Turres lapideæ 17. in ea fossa excitatæ fuêre, fossaq; altius reparata. Proinde verò in signum memorabilis victoriæ,cruentissimiq; belli nonnullæ turres,ex capitibus cæsorum ibidẽ factæ fuisse à Tartaris perhibentur. Cùm itaq; in peninsulam in eo angustissimo loco vnicus tantũ ille transitus pateat,Tartari perpetuas excubias Perecopiæ agunt, neminem peregrinum, qui in peninsulam venerit sine literis Chani inde redeuntem transire permittunt. Denique cùm in bellum descendere Chanus cogitauerit,vel aliquod periculum aut bellum Tartaris imminet, vniuersi Perecopiam frequentissimi semper conueniunt.

Bosphorani Reges.

Fossa profunda & lata.

Sachibgiereius Chan. Tartarorum Nogaiensiũ clades.

Turres 17.

Perecopiæ Tartarorum & Turcarũ perpetuæ excubiæ.

Tartari Perecopiam conueniunt

COSSLOVIA ARX ET OPPIDVM.

COSslouia oppidũ ad dextram Perecopiæ ad mare situm milliaribus septem distat.Emporio non ignobili,prefectum Arcis& oppidi Chanus pro prium & perpetuum ibi habet.

Chani præfectus.

INGERMENVM ARX ET OPPIDVM.

INgermenum milliaribus x 11. vel amplius à Cossiouia distat,Arcem lapideam,templum & specus sub arce, & ex aduerso arcis miro opere ex petra excisos habet,nam in monte maximo & altissimo sita est, ac inde à specubus à Turcis cognomen retinet.Oppidum quondam non ignobile opibus refertum celeberrimũ,&natura loci maximè admirandum,copiosissimumq; extitit.Ex aduerso oppidi promontorium extenditur in latitudinem stadiorum aliquot spatio,in longitudinẽ verò 3. vel 4.milliaribus oris angustissimis Euxino mari medius est.Portus tres habet,illos Pactorũ,à quo alter efficitur portus(Ctenuntem Strabo vocat)ad quos naues multæ commodè accedere, & à tempestate fluctibusq; maris in locis ijs tutè consistere possunt.In ea angustia Taurorum nationem Scythicam latronũ manus cõstituisse, ac impetum in eos,qui eò diuertissent,fecisse Strabo memorię prodidit.In mõtibus saxosis, qui ibi sunt maximi & admiranda vestigia certa apparent,quod antiquissimi populi Græci lapides grandes ibi excidebãt,nauibusq; ea angustia oris deportatos Corsonũ seu Chersonã Peninsulæ vrbẽ ea tempestate clarissimã & antiquissimã ex illis extruxisse,nunc etiã à Græcis Christianis dicuntur. Heraclienses Ponti accolas coloniam eò deduxisse, ac vrbem Chersonesum ibi appellatã esse,ac à Tyra fluuio stadijs 4.millibus & 400. cursu maris emetiendo eam distare Strabo meminit.Ingermeni arcem satis & magnificam à Principibus Græcis extructã fuisse apparet, nam portæ & ędificia adhuc nõnulla integra Greçis characteribus exornata,& cum insignibus eorũ insculpta conspiciuntur.Ac per vniuersũ illum Isthmum quondã ibiusq; ad vrbis męnia ædificia sumptuosa extitisse,puteos excauatos infinitos,qui adhuc ferè plurimi sunt integri.Ad extremũ verò duas vias Regias grandes lapidibus stratas esse certo apparet. In eo Isthmo pomaria, horti, vineæ plurimæ & optimæ à

Promontorium.

Portus tres.

Montes saxosi maximi.

Ingermeni arx.

Putei infiniti.

Viæ Regiæ.

Græcis quondam cultæ, Belbecum nunc etiam appellantur, quas Christiani Græci vel Itali & Iudęi, pauciq; Turcæ nunc possident, in loco eodē visuntur.

Isthmus seu parua Chersonesus.

Ex Ingermeno Corsunum terrestri itinere eūdo est Isthmus inter oris angusti portum, & mare Euxinum, quem stadijs sexaginta cōstare, & paruā Chersonesum appellatū esse, ac portionem magnæ Chersonesi occludere Strabo describit. Est ille Isthmus ad læuā & lacus maris Euxini planissimus, & solo fertilissimus, ad dexteram verò portus oris angusti, habet quidē agrum satis

Vineę plurimæ desertæ.

vberem, montibus tamen & collibus, in quibus vineæ & pomaria infinita erant, septus est. Incolis & pagis ad Vrbis ipsius mœnia caret, & in vastitatē prorsus redactus est, tamen greges infiniti ouium, pecorum & animaliū propter

Pascua amœna.

nimiam soli herbarum vbertatem à Turcis ibi perpetuò pascuntur. Ex ædificijs illis ruinosis, quæ ibi conspiciūtur animalibus illis per singulas turmas domini proprij Turcæ, vel Tartari caulas maximas conficiunt & sepiunt.

CHERSONESVS SEV CORSVNVM VRBS Taurica antiquissima.

CHersonesum seu Cheronesum, Corsunum, vel Chersonam, Sari Germenum quasi flauam arcem Turcæ vrbem eam vocarunt, nam solum quasi flauum ille tractus habet. Quæ, quod superba, diues, delicata & clara quōdam Græcæ gentis colonia fuerit, vniuersæq; peninsulæ vrbs antiquissima, frequēs, magnifica, portuq; nobilissima extiterit, admirandę ruinæ illius manifestè testantur. In extremitate Isthmi illius, quem paruā Cheronesum Strabo vocat, & in ostio ipso portus oris angusti, ac per vniuersum Isthmum sicut latitudo ripę vtriusq; maris est vrbs, murum altissimum & magnum, turresq; plurimas & maximas ex secto & grādi lapide erectas nunc etiam habet, ac tota mari exposita existit. Aquarum ductus, qui milliaribus quatuor cuniculis ex petris excisis in vrbe ducebantur, in quibus nunc etiam aqua purissima est, ad vrbis ipsius mœnia conspiciuntur. Est in eo loco vnde riuulus ille delabitur pagus quidam non ignobilis, & non procul in ripa maris in monte saxoso Græcum monasterium. Sancti Georgij solemne, anniuersaria deuotio Græcis Christianis, qui nunc in Taurica sunt reliqui, in magna frequentia ibi fieri solet. Vrbs illa à multis nō solùm annis, verùm sæculis & hominibus & habitatoribus prorsus vacua, funditus diruta, ac in vastitatem redacta est. Muri & turres integrę adhuc & miro opere sumptuosè factę conspiciuntur. Principum Regia vel domus in ea Isthmi parte, & vrbis mœnibus, turribus, & portis magnificis existit. Verùm à Turcis insignes columnę marmoreæ & serpentinæ, quarum intus adhuc loca apparent, & grandiores lapides spoliatæ & per mare ad sedes eorum in ædificia publica & priuata deportatæ sunt. Idcirco ad maiorem ruinam ea Vrbs perucnit: non ædium & templorū ne vestigia quidem in ea visuntur. Vrbis ædificia humi prostrata & solo æquata sunt. Monasterium Græcum maximum in vrbe est reliquum, parietes templi apparent quidem, sed testudinem non habent, & ornamenta ædificij eius, quæ ibi erant insignia, diruta & spoliata sunt. Ex illo monasterio duas portas æris Corinthij, quas Græcorū presbyteri Regias portas vocant, & imagines insigniores Græcos aliquos Volodimirum magnum Russorum seu Kiouiēsium Principem ea tempestate prędę loco Kiouiam deportauisse, postmodum verò à Boleslao secundo rege Poloniæ Kiouia Gnesnam prædæ itidem loco, quæ in templi maximi porta nūc etiam ibi visuntur, delatas esse Russorum & Polonorum Annales memoriæ prodidêre. Volodimirū Principem Ioanni Zemisce Constantinopolitano Imperatori eam vrbem quondam eripuisse, verùm Basilij & Constantini Imperatorum Anna sorore in matrimonio ducta, & sacro fonte ritus Gręci in eodem monasterio à Patriarcha quodā initiato restituisse. Quod & in hodiernum vsq; diē in locis ijsdem à Christia-

Monasteriū Græcum. Anniuersaria deuotio.

Vrbis ædificia spoliata.

Portæ æris Corinthij & imagines Græcæ.

Portæ Regiæ.

Volodimirus Russorū supremus princeps.

Ioannes Zemisca Constantinopolitanus Imperator.

à Christianis Græcis, quorũ obscuræ & paruæ admodum reliquiæ supersunt, prædicatur. Ante vrbem Promontorium existere, & Parthenium, id est, virgineum appellatum esse, Deæq; illius ædem ac statuam habere. Ac eam vrbẽ liberam fuisse, proprijsq; legibus vixisse, verùm à Barbaris direptam, eoq; necessitatis deductam esse Eupatore Mithridate præsule sibi delecto aduersus Barbaros bellum gessisse, & tanta spe erectum exercitũ in Chersonesum misisse, vt & Scythis pariter Strabone teste intulerit, & Sciluri liberos quinquaginta (vt Possidonus scribit) captiuos habuerit, & à Perisade Præfecto loci ditione accepta Bospho potitus sit: Ac inde ex eo tempore in hunc vsque diem Cheronesitarum Ciuitatem Bosphoranis Regulis subiectam fuisse olim idem Strabo asserit.

Promontorium Partheniũ. Corsinum liberum.

IAMBOLI, SEV BALACHEIVM ARX & Ciuitas.

IAmboldum seu Iamboli Græci Balacheium quasi piscium arcem, & ciuitatem eam (nam in eo loco mare piscibus ferax est) Turcæ dixêre. Ea in altissimo magno & saxoso monte ab Italis Genuensibus munita & habita fuit: superbis enim & pessimè tunc inter se conuenientibus ac ignauis Græcorum, qui tunc eam partem Tauricæ tenebant, Ducibus ignominiosè sine aliquo eorum præsidio ab eis erepta fuit. In ea Ciuitate commoditatem loci naturalis Genuenses vsi portum celebrem, ac vtilem, munitissimum sumptuosissimumq; propugnaculum excitauêre. Est ibi etiã sinus maris angusti penes ciuitatem & inter promontorium non exiguo spatio distans, qui portum non ignobilẽ confecit, vt ex mari magno naues non paucæ ibi tuto descendere & consistere possint. Arces, ædes, mænia & turres sumptuosæ cum plurimis Genuensium insignijs & titulis prostratæ & omnino dirutæ iacent. Ciuitas illa à paucis Græcis; Iudæis & Turcis incolitur, à paucioribus itidem mercatoribus & peregrinis per mare frequentatur.

Itali Genuenses. Græcorum duces discordes. Portus celebris. Sinus maris Promontorium. Insignia & tituli Genuensium.

MANCOPIA SEV MANGVTVM, VT TVRCAE vocant, arx & oppidum.

MAncopia ciuitas ad montes & syluas magis porrecta, & mari non iam propinqua est, arces duas in altissimo saxoso & peramplo conditas, templa Græca sumptuosa & ædes, plurimos riuos, qui ex saxo decurrunt, limpidissimos & admirandos habuit. Postquã verò à Turcis ea capta esset, postmodum verò anno decimo octauo, vt Christiani Græci perhibent, subitaneo & horribili incendio orto funditus ferè demolita est. Idcirco nihil quicquã insignius præter superiorem arcẽ, in qua porta insignis cum Græcis textibus multo marmore ornata, & domus alta lapidea est. In eam domum Moscorũ nuncij Canorum barbarico furore nonnunquam detruduntur, ac durius ibi asseruantur. Templum Græcum S. Constantini, & alterum S. Georgij humile admodum nunc reliquum est. Presbyter Græcus vnicus, Turcæ & Iudæi ali quot ibi habitant, cætera in ruinas, vastitatem, & omnem ferè obliuionem versa sunt. Nec homines iam supersunt, nec Ducum, nec gentium earũ, quæ eas vrbes & arces maximas possidebant & inhabitabant, annales aliqui reperiuntur. Nam in locis singulis eos summo cum studio & impendio meo conquirebam. Veruntamen à Presbytero quodam Græco homine iam annoso, probo, & nõ rudi, quem ibi vidi, accepi, quod paulò ante ciuitatis eius à Turcis obsidionem Duces quidam duo Græci, quos Constantinopolitanorum vel Trapezuntij Imperatorum sanguinis fuisse certè apparet, Patruus & nepos ibi mansissent. Græci verò Christiani non multis tamen annis eã inhabitauêre, ac paulò post ab infideli & immanissima Turcarũ gẽte ciuitas illa fide eis data & violata erepta fuit. Duces illi Constantinopolitani viui abducti à crude-

Porta insignis. Moscorum nuncij in vinculis Mancopiæ asseruantur. Annalium difficultas. Duces Græci. Imperatores Trap. Duces Constantinop. abducti.

Selim' Turcarum Imperator. crudelissimo & sceleratissimo Turcarum Imperatore Selimo ab annis centum & decem crudeliter contrucidati sunt. In templis illis Græcis in parietibus effigies & habitus exornati Imperatorum & Imperatricum earum, ex quorum sanguine eas ortas & prognatas fuisse apparent. Arx & ciuitas quondam antiquissima Mancopiæ, & Cercesigermeno à Turcis arce noua & à Cercessio nominata proxima est, nec ea à Turcis & Tartaris, ac ipsis etiam Græcis propter nimiam vetustatem aliquod cognomen nunc habet. Græcorum tamen Ducũ temporibus, de quibus in eo loco plurima nefanda, quæ in Deum, hominesq; illi perpetrabant, prædicantur, ea corruit. Ac in eo monte saxoso, in quo sita est in saxo miro admodum opere domus excisas habet, quæ etsi ille locus nunc syluosus est, integræ tamen plurimæ reperiuntur. Phanum marmoreis & serpentinis columnis ornatum humi iam prostratum & corruptum insignem & clarum quondam eum locum extitisse testatur.

Imperatorũ effigies.

Cercessigermenũ arx.

Græcorum Ducum improbitas.

Domus in saxis excisę.

Phanũ seu delubrum.

CHANORVM REGIAE ET SEDES.

CHanorum Regiæ seu domus in Mediterraneam (vt eam Strabo vocat) Tauricam porrectæ sunt. Oppidum non ignobile, & domum lapideam primariam, in qua ille semper residet, Baccasaraium nuncupatam ille habet. Illud oppidum inter duos montes situm est, & fluuius paruus, à quo oppidum cognomẽ retinet medius defluit. Mahometicum templum lapideũ, & sepulturę Chanorum ex ruinis Christianorum penes oppidum exstructæ sunt. Non procul etiam ab illo oppido Monasterium Mahometicum, & plurimæ sepulturæ Tartaricæ ex ruinis Græcorum non ignobiliter excitatæ sunt. In extremitate oppidi istius aliud oppidum est Salaticum dictum, ædificijs non ignobilioribus à Turcis incolis exornatum. Chanorum Regia vel domus à priscis Tartarorum Principibus sumptuosè ædificijs, templis, sepulturis, & balneis magnificè exornata est. In eam domum Principes cùm otio, delitijs, oblectationibus & recreationi vacant, cum vxoribus non rarò descendũt. Locus ille enim seu tractus venationibus expositus est: Pomaria, vineas, hortos & agros infinitos & præstantes habet, ac riuis limpidissimis irriguus est. Montes & syluæ plurimæ illic sunt, in quibus ruinosa ædificia plurima, & maximæ arces & ciuitates conspiciuntur, à paucis tamen & nullis hominibus illæ habitantur, & desolatæ iacent. Almassarai ad confluentem Almæ est Chanorum Regia, seu domus, in qua ille non rarò manere solet, quod non ita commodè sicut alibi ibi degere, & cum Aula sua diuertere potest, nam pagus tantùm vnicus & obscurus ibi est. Arces & oppida obscuriora sunt aliquot vicina, in quibus vxores suas alere solẽt. Arces itidem nõnullæ sunt, in quibus Sultani Chanorum fratres, vel filij & vxores illorum perpetuò habitant. Pars illa Chersonesi, quam Chanus cũ suis Tartaris possidet à Perecopia versus paludem ad Cremum ciuitatem culta, plana, campestris, fertilis & herbosa est; Verùm versus mare & ipsam Chani Tartarorũ Regiam, eiusq; oppida, arces & pagos, montuosa admodum syluestris, cultissima ac vberrima existit. Mõtes sunt maximi & celebres in ea parte. Maximus verò omnium altissimus est, & in summitate lacum sanè non exiguum habet. Illum etsi ego non ascendi, verùm ab aliquot milliaribus ille bene conspicitur, & non vulgarem altitudinem, & magnitudinem demonstrat. Fluuij plurimi non parui admodum ex montibus illis decurrunt. Pisciculos etiamsi non magnos (nã aqua non est profunda) sapidissimos tamen & delicatos plurimos habent. Sed quoniam Tartaris piscium rarus est vsus, Christiani tantùm & peregrini nostri cùm eo veniunt in capiendis eis operam nauant. Est præterea auium delicatissimarum ibi copia, quas aliquando Sclopetarij Christiani vel Turcæ, rarius tamen nostri peregrini petere solent.

Baccasaraiũ oppidum.

Templa & sepulturæ Tartaricæ.

Salaticum oppidum.

Locus amęnus.

Arces & ciuitates desolatæ.

Almassarai.

Chanorum Regia.

Chanorum & Sultanorum arces & oppida.

Chanorum & Tartarorum in Taurica ditio.

Montes in Taurica celebres.

Fluuij in Taurica plurimi.

Apud Tartaros piscium rarus est vsus.

Venatio-

Venationes ceruorum, caprarum, aprorum & leporum in ditione Tartarica & Turcica mari vicina sunt plurimæ. Solet etiam non rarò diebus aliquot Chanus ipse ibi venari, sæpius verò cum canibus venaticis Turcicis vel Tartaricis in campum descendit. Sortassus pagus Tartaricus Chani Regiæ vicinus, in quem Lituanici & Moscuitici legati non rarò diuertunt, ille satis amplus & amœnus est. Enimuerò cùm Taurica, seu Peninsula Chanorum ditionis esse cœpit, Itali non pauci Genuenses nobiliores post subactam à Turcis Capham seu Tartarorum principibus Iuris & proprietatis suæ litteris eorum conscriptis & consignatis, quas ego apud eos vidi & legi, eum pagum cum specialibus immunitatibus illi obtinuerant, siue hoc auro, quod illi tũ ex sedibus suis secum asportauerant, sibi comparauerant, siue etiam ministerio, dum Chanis in ablegationibus apud Christianorum principes non obscurè operam suam nauabant, Templum Catholicum in pago illo extruere ipsis permissum fuerat, in quod, dum ego ibi manerem, aliquoties descendebam. Presbyter tamen vnicus Franciscanorum Ordinis Frater, quem Christiani illi ex Turcica captiuitate ære proprio tum redemerant, in templo illo fuit. Ille postmodum cum Tartarico legato, qui apud Serenissimum Regem non ita pridem fuerat, in Lituaniam Vilnam vsq; aduenerat. Reuerendissimum Ioannem Andream Caligarium Sedis Apostolicæ Legatũ sæpius ille accedebat, ac cum ijsdem Tartaris dum aliquot septimanis mansisset, iterũ in Tauricam ille reuersus est.

Chanorum venationes.

Sortassus pagus Tartaricus vberrimus.

CREMVM ARX ET CIVITAS.

CRemum, seu vt à Tartaris Crimũ dicitur, ciuitas & arx muro antiquissimo, maximo ac prælto, magnitudine ac celebritate reliquis ciuitatibus Tauricæ, Chersonesi Mediterraneæ, nam eam Ptolomæus ita nominat, admodum dissimilis est, Ptolomæo fortasse Taphros, Plinio verò Taphræ eam antiquis nominatam fuisse placet. Illa postremis iam temporibus ante Genuensium in Tauricam aduentum à maximo populo Mahometico, qui ex Asia eò tum migrauerant, culta & inhabitata fuisse videtur. Nam templa seu delubra antiqua Mahometica non solùm in Ciuitate ipsa, verùm & vltra ciuitatem plurima admodũ cum Characteribus Chaldaicis in grãdioribus saxis excisis conspiciuntur. Turcę seu Tartari nõ pauci admodũ incolę, Græci tamen rariores hoc referũt, quod maiores sui constanter meminerint, eã ciuitatem à Persarum olim gente inhabitatam, præstantem ac primariam ferè officinam Mechanicarum artium quondam eam extitisse. Liquet sanè ex ipsis ruinis, & loci amplitudine vrbem eam quondam clarissimam, & maximam gentiũ coloniam extitisse. Tartari ab eo loco Crimenses vulgò nunc appellantur. Officinam monetariam, quam Chanus cudit in ea ciuitate perpetuam habent. In arce, quæ maxima ad ciuitatem est, vxores Chanorum perpetuò asseruantur & consenescunt.

Chersonesus Mediterranea.

Populus Asiaticus.

Mahometica delubra.

Literę Chaldaicæ.

Persarum gens.

Crimenses Tartari.

Officina monetaria.

Vxores Chanorum.

SIDAGIOS ARCES TRES ET CIVITAS.

SIdagios à Græcis, à Genuensibus verò Sudacũ, arx & ciuitas illa dicta fuit. Tartaris prorsus incognita est. In monte altissimo, saxoso & peramplo ad mare sito in summitate montis arcem superiorem, alteram mediam, tertiã verò inferiorem. Arces muro & turribus cinctas & munitas Græci seu Genuenses Itali condidêre. Templa Græca ex grandioribus saxis infinita esse, & quasi sacella pauca admodum, nonnulla integra visuntur, plurima verò in ruinã versa, & humi iam prostrata iacent. Superbi, discordes & desides Græci à Genuensibus Italis fracti & debilitati ciuitatem eam amiserant. Non contemnenda Genuensium vestigia Græcis multo clariora ibi conspiciuntur.

Græci à Genuensibus Italis fracti.

Genuensiũ vestigia.

At insignem eum locum quondam, vt ex ruinis videre licet, extitisse,& à Christianis Græcis,quorum paruæ admodum reliquiæ ibi sunt, memoratur.Græcorum gentem eò discordiarum & inimicitiarum deuenisse, quod familiæ quæ dissidijs laborabant,vt ne deuotionem quidem publicam fieri, eique interesse volebant. Propterea templa illa infinita quàm plurimi ædificauêre, quæ aliquot centena ibi extitisse Christiani perhibent. Tẽpla tria maxima Catholica,domus,muri, portæ, ac turres insignes, cum textilibus & insignijs Genuensium in arce inferiori visuntur. A Metropolita quodam viro Græco & honesto,qui ex Insulis Græcis ad visitandos presbyteros illos tum eò aduenerat,& hospitio me exceperat, accepi. Quod cùm immanissima gens Turcarum eam ciuitatem ingenti maritimo exercitu oppugnasset, à Genuensibus fortiter & animosè illa defenderetur, verùm cum obsidionẽ diuturnã ac famem Genuenses diutius ferre,nec impetum tam numerosi exercitus Turcarum sustinere amplius possent,in maximum templum illud, quod adhuc ibi integrum est,centeni aliquot,vel,vt ille asserebat, mille ferè viri egregij sese receperant,& per dies aliquot in arce inferiori,in quam Turcæ irruperãt,fortiter & animosè sese defendẽtes,insigni & memorabili Turcarum strage edita,tandem in templo illo vniuersi concidêre, templi illius portæ & fenestræ à Turcis muro impletæ cæsorum cadauera in eum vsq; diẽ insepulta iacent.In id templum ne accederem, à Caphensi Seniaco quondã Turca,quem in ea arce perpetuum ille habet,ego prohibitus sum. Portoriũ non ignobile ciuitatis eius fuit, vineas & pomaria, quæ ad duo & amplius milliaria extenduntur,fertilissima à Caphensibus, Turcis, Iudæis, & Christianis nunc etiam ibi coluntur.Nam vniuersæ Tauricæ vinum optimum ibi nascitur,riuis amœnissimis,qui ex altissimis & medijs mõtibus & syluis, quæ admodũ frequentes ibi sunt,decurrunt,vniuersus ille tractus abundat.

Græci discordes.
Templa infinita.
Templa Catholica.
Genuensiũ vestigia.
Metropolita.
Arces à Turcis obsessæ.
Genuensiũ illustre facinus.
Turcarum impium facinus.
Ciuitatis portorium.
Vineæ in Taurica optimæ.

CIVITATVM MARITIMARVM DISTANTIA & descriptio.

Ciuitatibus illis superioribus,ac demum Sudaco ipso iam emenso vsque ad Theodosiam,quam Genuenses Itali Capham dixêre vrbem,Taurica ripa per stadiorum mille longitudinem aspera montanaque & aquilonibus procellosa existit.Ante illam vrbem promontorium quod ibi conspicitur in pelagus in meridiem versus Paphlagoniam, Amastrumq; vrbem valdè procumbere,ac à Græcis Orium & Opon frontem arietis appellari Strabo refert.Opponitur illi & aliud promontorium Carambis Paphlagonum, quo Pontus Euxinus in pelagus geminum diuiditur, ac id vtrumq; Euripus angustat.Carambis à Cheronesitarum vrbe stadiorum duobus millibus & quingentis, ab arietis autem fronte multo minore numero distare Strabo memorat.Post eam montanam,vt eam Strabo regionem vocat,Theodosiã ciuitatem iacere,campos vbertate præstantes,portum vel centenis nauibus commodum habere,eumq; finem Bosphoranorum & Taurorum agro antea asscriptum fuisse idem asserit.

Theodosia.
Promontorium.
Promontorium.

CAPHA SEV THEODOSIA CIVITAS.

Capha seu Theodosia vrbs vniuersæ Tauricæ tum clarissima, munitissima à Genuensibus Italis condita,& ad mare sita est. Portum copiosum illa semper habuit.Genuensium tempore apparet,eam diuitem & habitabilem admodum extitisse. Postquam verò à Turcis abannis plus centum Genuensibus erepta fuerat,Christiani Itali in angustum ita redacti sunt,vt exiguæ & obscuræ admodum eorum reliquiæ in ea supersint. Ciuitas pristinũ splendorem maxima ex parte amisit. Templa Christianorum Romana demolita,ædes dirutæ,muri & turres,in quibus Genuensium plurima insignia & inscri-

Portus copiosus.
Itali à Turcis subacti.

& inscriptiones Latinæ, visuntur collapsa iacent. Templa tantùm Catholica duo, & Armenica itidem integra supersunt, in quibus Presbyteros proprios alere, & deuotioni publicæ interesse à Turca antiquo iure eis conceditur. Turcis, Armenis, Iudæis, Italis & Græcis Christianis paucissimis habitatoribus, referta negotationibus, portuq; vniuersæ eius Tauricæ nunc etiam nobilis est, vineas, pomaria, & hortos ferè infinitos illa habet. Capham non raro nauigatur, ex vniuersis vicinioribus & remotioribus Græciæ Insulis, sæpius verò ex vrbe Constantinopoli, nam secundo vento duorum tantùm dierum spatio, vel paulo amplius nauibus eò veniunt.

Insignia Genuensium.

Templa Catholica & Armenica.

Caphenses incolæ.

Caphensis nauigatio.

TELLVRIS TAVRICAE DISTANTIA, & descriptio.

TEllurem aliam deinceps fertilitate conspicuam vsque ad Panticapeiũ Bosphoranorũ Metropolim, quæ in ostio Mæotidis sita est, existere, ac inter Theodosiam & Pancapeium stadiorum quingentorum & triginta interuallum esse Strabo refert. Tellus illa frumenti ferax est, & vicos habuit olim multos, sed nunc Tartarica tugura plurima ibi sunt. Vrbem portus optimi Nimpheum dictam, & tumulum Panticapeum habitaculis frequentibus circumpositum stadiorum viginti insignem esse, ac ad ortum portũ naues triginta quondam ibi extitisse, & arcem à Milesijs conditam ibi fuisse Strabo asserit. Est quidem ad eum tumulum nunc etiam ciuitas, & arces duæ, quæ fortassis à Turcis & Tartaris Cercum & Thamanum appellantur. In ipso Męotidis ore, quod Strabo Bosphorum Cymmerium vocat: eius verò initium ab ampliore latitudine ad septuaginta stadia, vbi est Panticapeis locis ad Phanagoriam propinquissimam Asiæ ciuitatem diuisionem inchoant ad angustissimum Euripum terminari, illud verò Angustiæ Asiam ab Europa separari, simul & Tanaim fluuium ab Arcto in paludem ad stadia sexaginta inter se distantibus alueis erumpi, ac totã circuitionem paludis illius stadijs octo millibus constare Strabo tradit. Magnam Cheronesum seu Peninsulã ipsi Peloponeso forma & magnitudine perquàm similem esse, eam verò totam Bosphorani Principes assiduitate bellorum vastatam habuisse: Illam etiam Bosphoranorum Tyranni paruam quidem Mæotidis ori, & Panticapeo adiacentem Theodosiam vsque tenuisse, plurimam verò partem vsque ad Isthmum, sinumque Carpenoitem Tauros gentem Scythicam habuisse: Atque sanè etiam oram totam, & aliquid extra Isthmum vsque ad Boristhenem paruam Scythiam vocatam, propter transeuntem verò Tyram fluuium & Isthmum eam terram habitantium multitudinem huius & partem magnam Scythiam paruam nuncupatam fuisse. Cùm Thraces partim vi, partim malignitate loci, est. n. plurima palustris, eã concessissent. Strabo memoriæ prodidit. Idem etiam subijcit. Cheronesum sanè in mare vergentem Theodosiam vsque in campis frugiferam, non sic autem montanam frumẽto admodum beatam esse. Vbicunque fortè fossore prosciſſa fuerat, modiorum centum & octoginta millia. ducenta verò argenti talenta tributi nomine cum Asianis locis Sindicen circumadiacentibus Mithridati solutos fuisse, Græcos frumentariorum commeatuum, & è palude salsamentaria Leuconem Regem decem ac ducentas modiorum myriadas (est autem myrias decem millia continens numerus) à Theodosia Athenienſibus transmisisse ex Strabone liquet.

Tartarica tuguria.

Cercum & Thamanũ arces.

Magna Cheronesus

Parua Scythia.

Magna Scythia.

Tauricæ olim reditus.

Tauricæ salsamentaria.

CERCVM ARX ET OPPIDVM.

CErcum Arx & oppidum Tartaricum Chanorum ditionis obscurum & humile admodum in Ostio (vt Strabo vocat) Mæotidis, & ad eam an-

Bosphorus Cimmerius

gustiam, quam Bosphorum Cimmerium ille cognominat ac tumulum Panticapeium, & ciuitatem simul ab eo dictam, situm est. Ex aduerso oppidi vel arcis illius in ripa altera angustiæ illius, quæ amplius vnum milliare in latitudinem continetur, Tamanum arx munitissima, quam fortasse Phanagoriam appellatam esse propinquissimam Asiæ ciuitatem à Milesijs quõdam conditam fuisse, & emporium in ea nobile extitisse Straboni placet. Illæ arces à Genuensibus quondam excitatæ & munitæ fuisse videntur, & nõ ignobile præsidium ibi illi semper habuêre. Cercum arx diruta est, nã Turcarum Imperator in vniuersa Taurica nullam arcem aliam præter Perecopiam ipsam præsidio firmare Tartaro seu Chano permittit. Tamanum arcem quæ in extremitate Tauricæ sita est, & Petigorensium amplissimæ prouinciæ, quam Colchidem Ptolomæus & Strabo vocitant, iam contigua existit, Seniaco seu præfecto ei impositio præsidio firmo perpetuo eã muniuit.

Tamanum arx.

Genuensiũ Colonia.

Petigorensium prouincia.

Seniacus seu præfectus.

Mare Caspium.

PETIGORENSIVM POPVLI ET PROVINCIA.

PEtigorensium prouincia, seu Colchis ad mare Caspium seu Hyrcanũ vsq; extenditur, montibus & syluis maximis est obnoxia, quæ iam in ea extremitate conspiciũtur. Gens illa liberrima est, Duces habet plurimos & strenuos, quibus singuli populi & familiæ obediunt. Ac etiamsi Christianos se esse profiteantur, & liqueat Genuensium tempore plurimos illorum Christianos fuisse, attamen presbyteris ac templis deinceps destituti, opinionem solummodo religionis illi nunc retinent: Pleriq; illorum maioriq; ex parte Idololatræ inter suos rapaces violentiq;, sed in peregrinos hospitales & liberales sunt. Parentesquamuis ex insignioribus, vel agrestioribus illi sint, liberos proprios, filios in seruos, filias in vxores Turcis vel Tartaris, nonnullisq; etiam Christianis, ac eos quos inter se furtim subtrahere illi solẽt, ac extra mare plus quàm barbarico more barbaris peregrinis occultè vendunt.

Petigorenses Idololatræ.

Petigorensium tyrannis

TAVRICAE SEV PENINSVLAE LOCORUM & ciuitatum distantia & descriptio.

INter Perecopiã, Cremum, & Costomam oppida à Septentrione Taurica seu Peninsula planissima nec admodum montosa, omninoque campestris est. Solum fertilissimum, magnaq; ex parte saxosum, aquam verò bonã rarissimam habet. Attamen fontes seu putei altissimi mira profunditate & difficultate à veteribus Græcis seu populis illis antiquissimis & maximis, qui eam Peninsulam ante Græcorum tempora incolebant, quondam exciti & facti per diuersa loca plurimi reperiũtur. A Perecopia per vnum milliare stagnum magnum sale admirabili naturâ cõcretum est, ex quo purissimum & optimum sal, quasi glaciale perpetuò colligitur, cæterosq; lacus salsos quàm plurimos habet. In quibusdam etiam commodissimis & plurimis locis in montibus ac syluis arcium, ciuitatum, templorũ, monasteriorumq; antiquissimæ & maximæ Græcæ ruinæ frequentissimæ admodum reperiuntur, quæ cum multo sęculo habitatoribus caruêre propter antiquitatem temporũ cognomina sua amiserũt. Vniuersa Taurica seu Peninsula illa, ab Occiduo & Septentrione planissima & campestris est, oppida paucissima, vicosque plurimos habet, in longitudinẽ milliaribus ad summũ quinquaginta protenditur. Verùm à Meridie & Oriente montuosa & syluestris, montes altissimos, amplissimos, saxosos, frequentes admodum & admirandos habet, in quibus inter Cremum & Capham auri, argentiq; metalla & ferrum optimum quondam ab incolis repertum fuisse perhibetur, solum fertilissimum, fluuios, riuos amœnissimos, pisces, prata, pascua, feras syluestres plurimas, ceruos, capras, apros, vrsos, vineas, pomaria, agros, cãpos, oppida, vicos, pagos, prædia plurima optimaq; habet. Taurica seu Peninsula in lati-

Putei profundi & admirabiles.

Stagnum sale concretũ.

Lacus salsi.

Antiquissimæ Tauricæ ruinæ.

Taurica syluestris & montosa.

Auri argentiq; metalla.

Tauricæ vbertas soli.

in latitudinem quibusdam in locis vnius vel alterius diei itineris spatio, nonnullis verò in locis vnius ferè diei spatio, in orbem quasi extenditur.

TAVRICAE, QVAE TVRCARVM IMPERATORIS DITIONIS EST DESCRIPTIO.

PErecopia & Cosslouia arcibus oppidisq; maritimis ac nonnullis oppidis ignobilioribus, paucisq; Christianorum Græcorum pagis exceptis, arces & ciuitates maritimæ, reliquę vniuersæ peninsulæ, quæ ordine suo descriptæ sunt, cum vicis & pagis Christianorum Græcorum plurimis Imperatoris Turcarum ditionis sunt, eiusq; Imperio vniuersæ parent, firmissimoq; præsidio tenentur. Peninsula, quæ ab Oriente & Meridie à Perecopia media est, hyemem placidissimam & aërem temperantissimum habet. Nã in fine Decembris hyemis initium, in medio verò Februario hyemis asperitas, quæ magis niuosa, nec tamen integro triduo illa magis durat, quàm frigida & gelu constans est. Nec diutius quàm ad initium Martij illa durat. sub initium itaq; veris, & in Autumno ferè calidiori aër pestilens plerumq; efficitur.

CAMPORVM DISTANTIA ET DESCRIPTIO.

BRatislauia, Sauranenses, Oczacouienses & Bialodogrodenses campi inter Hipanim seu Bogum, Tyram seu Nestrũ fluuios consistunt. A Septentrione versus Neprum seu Boristhenem ac Bogum aliqua ex parte plani & campestres, verùm ab Occiduo versus Nestrum & Prutum siue Hierasum fluuios magis syluosi & montosi sunt. Podolia, Camenecia, & Moldauia inter Nestrũ & Prutum fluuios mediæ Tachmię & Bialogrodo, quod ad lacum Vidouo seu Obidouo & mare Euxinum est, Confinis ab Occiduo campis & mari Euxino, à Meridie Bialogrodo Kibię & Danubio fluuio vbique vicina est. Oczacouia à Septẽtrione Boristhenẽ, in quem Bogus ibidem exoneratur, Camposq; amplissimos, A Meridie mare Euxinum, & Berezaniam lacum salsum & restagnantem, ab Occiduo Nestrum fluuium proximum habet.

CONTINENTIS DISTANTIA ET DESCRIPTIO.

DEinceps verò Continens ille, qui est extra Oczacouiam & Boristhenẽ in formam Insulæ, quasi inter Boristhenem, Mæotim paludem, & põtum Euxinum, ab Occiduo Boristhenẽ habet, à Septentrione Tanaim seu Donum fluuios, ab Oriente verò Mæotidem paludẽ & Tauricam seu Peninsulam, à Meridie mare Euxinum, ac illum Isthmum seu continentem, extra Oczacouiam verò & Boristhenem Perecopiam vsq; quibusdam in locis continens ille est angustissimus: Verùm extra Perecopiam ad Ossouum arcem, quæ ad Tanaim est amplissimus, solo fertilissimus, ac vniuersus cãpestris & planissimus est: Etenim in Isthmo illo vniuersi ferè Perecopienses & Ossouenses Tartari pecora & animalia sua pascunt, ac in eo per æstatem & Autumnum degunt. Continens ille seu Isthmus ab Oczacouia vsq; ad Ossouum, nam ibi terminatur, in longitudinem, quantum ex dictis Tartarorum patet milliaribus amplius centum constat, in latitudinem autem non pari modo protenditur, nam tam extra Perecopiam, quàm ad Oczacouiam, vel Boristhenem latior est.

PERECOPENSIVM TARTARORVM DESCRIPTIO, & in Tauricam ingressus.

TAuricani vel Chersonesi, qui nunc Perecopenses vel Crimenses Tartari dicuntur, Iauolgenses à Rha seu Volga fluuio orti & appellati Rha seu Volga fluuij.

fuisse ex vetustissimis Scytharum scriptoribus certo videntur. Porrò inter celebratissimos, altissimos & maximos Tanaim seu Donum & Boristhenē Septentrionis fluuios in campos paulatim progressos fuisse, ab annis verò centum sexaginta, vel paulo amplius in Tauricam seu peninsulam eos peruenisse manifestè apparet.

CHANORVM ET DVCVM EORVM *genus & cognomina.*

Cygnissonū genus.

CHanorum vel Principum Tartarorum illorum Cygnissonum genus antiquitus nuncupatum fuit, ex quo Lochtonus quispiam Chanus, à quo vniuersi Chani ortum trahunt. Ille primus Tauricæ vel Chersonesi in Taurica, seu Peninsula Imperator extitit. Sirinenses, Bachinienses, Mangutēses, cæterosque Kiuazios vel Duces, ex quibus Caiacei, qui Chanorum cōsiliarij & præcipui officiales sunt, procreantur, eorumque filiæ vel sorores eis nubunt. Vlanos qui ex Chanorum sanguine antiquitus orti sunt, ac (si Chanorum legitima & vltima posteritas defecerit) in principatu succedunt, Murios vel nobiliores singulorum, eorum posteritas & nunc etiam manet, cæterosque Tartaros bellicosissimos; quos ad aliquot dena millia in comitatu eum certò habuisse, ac in Tauricam seu Peninsulam cum eo migrauisse verissimum est.

Duces Tartarici.

CHANI TAVRICANVM REGNVM OCCVPANT.

DVces Græcos, qui Mancopiæ & Ingermeni, ac Italos Genuēses, qui Iamboldi & Caphæ incolebant, tum populos in Peninsula reliquos inuenerat, cum quibus amicitiam, pacem & pacta donec à Turcis deuicti belloque attriti illi fuêre, Chanorum prædecessores incorruptè & constanter coluêre, & monetam multis annis communem, quam ego ibi vidi, habuêre.

IMPERATOR TVRCARVM TAVRICANOS *Tartaros subiugat.*

Selymus Imperator

Mechmet Chereius Chanus Sachmates Tartarorum princeps.

Tartarorum Tauricanorum strages insignis.

Soldani obsides.

ENimuerò Selymus Turcarum Imperator populis illis debellatis, arcibus & ciuitatibus ferè vniuersis Peninsulæ maritimæ ereptis & occupatis Mechmet Gereium Chanum ad imperium suum adegit, subiugauitque: illum Sachmates Iauolgentium Tartarorum princeps insigni & memorabili strage deleto centum millium eius exercitu profligauit. Ex quo summum Turcarum imperium Chani agnoscunt. Tauricæ seu peninsulæ Tartarorū Reguli seu principes ab eis constituuntur, vexillum accipiunt, & filios vel fratres Soldanos in obsides perpetuos Turcis dant.

SVCCESSOREM PERPETVVM REGNI *Tartari eligunt.*

Galga successor Imperij.

Delphini.

VErumtamen antiquissimo gentis more Galgam seu imperij successorē (Galli Delphinos itidem) præficiunt fratrem vel filium natu maximū magisq; idoneum, penes quem in pace belloq; summa potestas est, verùm cū consensu insigniorum Tartarorum Chani ipsi perpetuum eligunt & præficiunt. Quod si etiam inter Soldanos vel Chanum ipsum dissensio vel bellum aliquod pro imperio exoritur, Turcarum Imperator Sultanorum obsidem cum exercitu & vexillo in Tauricam seu peninsulam expedire non negligit: Chano Sultaniq; bello sedatis & pulsis in Principē sufficit, quapropter Ianizeros plurimos in Tauricaseu Peninsula perpetuò ille alit.

Galgæ summa potestas.

ANTI-

ANTIQVA CHANORVM ELECTIO.

CHanorum electio pro antiquo gentis more liberis Ducum Murzonum eximiorumque Tartarorum quondam vocibus constabat. Porrò propter frequentissimas illorum dissensiones, maximaq; bella, quæ à Nogaiensibus Tauricæ seu Peninsulæ vicinioribus Tartaris pro Imperio ab eis mota sæpius fuêre, Sachibgiereius & Deuletigereius Chani insignioribus potentioribusque Tartaris è medio dolo sublatis, & in vincula compactis ad se posteritatemque suam electionem pertrahere, absoluteque, Imperatore Turcarum eos iuuante & confirmante, Tartaris dominari cœperunt.

Electio libera.

Nogaienses Tartari.

Sachibgiereius Chanus & Deuletigereius.

Chanorum absolutum dominium.

CHANORVM IN SOLDANOS FRATRES naturales tyrannis.

QVOD si verò non fratrem, sed proprium filium, vt plurimum contingit, in Galgatu Chanus constituere voluerit, propter seditiones illas, mutuasque inter se cædes, Soldanos fratres vniuersos dolo & arte circumuentos clam è medio tollit, plerique tamen illorum ad Turcam, à quo benignè accipiuntur, & consolantur, confugiunt, ac ab eo stipendium perpetuum habent.

SOLDANORVM APVD TARTAROS CVRAtio & prouisio.

SOldani Chanorum filij minorennes à Tartaris vel Murzis insignioribus educantur, & curantur, ne cùm adoleuerint propter illorum pluralitatem dissensiones aut bella aliqua moueantur: Singuli enim Chani summum agnoscunt imperium, & cùm adoleuerint idonei certis Tartarorum turmis præficiuntur, plurimosque Tartaros voluntarios ad se pertrahunt, plerosque tamen parentes eorum, quos chariores magisque idoneos putauerint, Nogaiensibus Tartaris præficiunt, pecunijs & equis remunerant. Nonnunquam etiam insidiarum inter se vel seditionum metu, curatorum tamen fauore adiuti, ad viciniores gentis suę vel Christianos principes confugiunt.

Chani summum imperium.

Nogaiensiũ principes Soldani.

Soldani prò fugi.

CHANORVM CONSILIARII ET AVlici perpetui.

COnsiliarios Attalicos, quos à curatione fęminarum, parentum vel vxorum suarum ita illi vocant, à quibus Soltani illi perpetuò ex ephebis etiam educantur & curantur: Hamiatos, qui principum peregrinorum fautores vel negotiorum promotores apud illum sunt, ac officiales etiam Curenses Chanis perpetuos habet. In primis verò Duces, Coraceios, Vlanos & Murzas insigniores in negotijs grauioribus ad consilia semper adhibet, & ad se conuocat. Aulæ ministros præcipuos & idoneos viros, quorum in legationibus, alijsq; diuersis negotijs necessarijs & seruitijs suis opera vtitur, qui in Consiliarios & officiales Curiales promouentur, ille habet. Illos etiam qui ex insigniori & nobiliori Tartarica iuuentute delecti sunt, mensibusque alternis in aula eius versantur, & cùm idonei efficiuntur, ijsdem dignitatibus honorantur, perpetuò alit. Attamen Cercesijs Nogaiensibus & Petigorensibus, qui nimium industrij, robusti, audaces, & in bellum promptissimi sunt, in primis & plurimum ille delectatur. Præcipuis dona honoraria & stipendia annua ille elargitur, ac eorum aula eius non rarò frequentior esse solet. In aula Principis insigniores Tartari & nobiliores non ad fastum vel superfluum luxum, verùm pro necessitate & honestate satis splendidi

Attalici Soldanorum curatores.

Hamiati principum promotores.

Officiales Curenses.

Consiliarij insigniores.

Cercesij Nogaien. & Petigoren.

Tartarorũ in aula Chani splendor.

splendidi & ciuiles sunt. Etenim ignauia & incuria, in primis verò in Deum impietate viciniorum Christianorum populorum celeberrimis incursionibus & bellis adeo ditati, opimisque spolijs referti sunt, vt eximiores & nobiliores priuatis opibus & splendore domestico, quem illi habent, non admodum Turcis impares esse possint. Fœminas Mahometica lege quot possunt & volunt alunt, & in vxores à Petigorensibus plerumque emunt, quas etsi non superbè, verùm satis pro gentis more cultè & ciuiliter, cùm quibus verò prolem habent, quàm honorificè & splendidè sustentant, & curant. Liberos filios à prima ætate Arabicis literis instituendos, filias verò non domi alunt, verùm propinquioribus sanguine curandas illi tradunt. Filios adultos Chano vel Soltanis in ministerium, filias nubiles insignioribus ac nobilioribus Tartaris vel Turcis in matrimonium collocant.

Tartarorum diuitiæ.

Tartarorum fœminæ.

Petigorensium fœminæ.

Liberorum educatio.

RELIGIO TARTARICA.

TArtari illi Mahometani sunt, presbyteros & templa Mahometica habent, literis Chaldaicis vel Arabicis à Turcis paulò corruptioribus vel rudioribus illi vtuntur, etsi antequam in Tauricam seu Peninsulam venerant, moribus multo agrestioribus gens ea fera & campestris, quod nunc etiam ex agrestioribus manifestè apparet, fuisse videntur: nam illis Mahometicis legibus, iuribus, litteris & moribus illa tum prorsus caruit. Enimuerò à Turcis humanitatem & falsum illum cultum Tartari edocti maiori nunc ex parte hospitalitem nobiliores colunt.

Templa Mahometica.

Mahometicæ leges.

Tartarorum hospitalitas.

LEGVM SEVERITAS.

IVS vel iustitia Mahometica lege apud Tartaros administratur in ciuitatibus vel oppidis Chani, & reliquorum Soltanorum. Presbyterij Cadij vel Iudices in pagis, Begi vel præfecti, qui iniurias particulares audiunt & decidunt, perpetui habentur. Verumtamen capitis, sanguinis, furti, quas criminales, fundi, quas ciuiles seu officij causas nos dicimus, Chanus ipse cum Consiliarijs suis decernit. In quibus exponendis Causidico opus non habent, subtilitatibus iuris, calumnijs, excusationibus, nec dilationibus vtuntur. Extremæ enim conditionis Tartari vel peregrini homines coram Judicibus & Chano ipso, à quo semper audiuntur, & celeriter expediuntur, iniurias suas ipsi per se liberè admodum exponunt, vniuersis enim semper ad illum aditus patet. Cùm in publicum exit, miserrimæ sortis homines non excluduntur, à Chano verò conspecti examinantur, videlicet vt siquid opus habeant referant. Nam non solùm legibus obedientiam magnam illi præstant. Principes suos Deorum loco ipsi adorant, & venerantur. Iudices pro lege sua Mahometana perpetui spirituales pro Diuis, indubitatæque omnis æquitatis & integritatis fidei & opinionis viri inter illos habentur. Principes & Magistratus imperata & iussa fidelissimè cum alacritate, promptitudine, ingentiq; metu quàm celerrimè exequuntur, & expediunt. A controuersijs, criminationibus, iuridicis, obiurgationibus minus necessarijs & particularibus, inuidia, odio, tetris excessibus, omni luxu & ambitione, in victu & amictu prorsus alieni sunt. Mensibus amplius nouem ibi ego mansi, nec audiui prorsus aliquem actum criminalem, nec ciuilem inter eos contigisse, nec inimicitiarum causa compositionem aliquam obtigisse.

Cadij seu Iudices.

Begi vel præfecti.

Causæ criminales vel ciuiles.

Facilis ad Chanum aditus.

Tartarorum obedientia.

Chanorum honor.

Iudices spirituales.

Tartari non litigiosi.

TARTA-

TARTARORVM IN AVLA CHANI ET inter ſuos ſecuritas.

IN aula Principis nec inter ſuos gladios, arcus, nec alia aliqua arma illi geſtant, exceptis viatoribus vel peregrinis iter facientibus, in quos admodum humani & hoſpitales ſunt. Illi à prædonibus ſemper ſecuri: verùm à latronibus vel furibus noctu, qui nihil quicquam aliud præter equos illis furantur, niſi perpetuas excubias agant, minus tuti eſſe ſolent. Peregrinorum ſecuritas.

TARTARORVM REI FAMILIARIS, VICTVS, & manendi ratio.

REm familiarem, etiamſi ſolum fertile illi habent, nobiliores & agreſtiores tamen, ijq; pauci curant, plurimi etiam agros non colunt, nec ſerunt, equis, camelis, bobus, vaccis, pecoribus & ouibus abundant, ac inde victitant. Nobiliores tamen panem, carnes, cibum, vinum crematum & mulſum potum habent, agreſtiores verò pane carent, verùm milio concuſſo, lacte & aqua diluto, quem caſſa vulgo nominant, pro cibo, pro potu lacte equino & caſeo vtuntur. Camelos, equos, & boues oneri inutiles, vel iã moribundos iugulant, ac ouium carnibus non rarò veſcuntur. Nobiliores non in campis, verùm in Tauricæ ſeu peninſulæ pagis, qui in ſyluis proximi ſunt, habitant, etſi pagos proprios plurimi nõ poſſident: attamen agros & fundos proprios ibi habent. Quos Vngarorum, Ruſſorum, Moſchorum, Valachorum ſeu Moldauorum mancipijs, quibus abundant, colunt, ac vt iumentis ad opus omne vtuntur. Aedificia & domus ligneas ſimiles admodum Turcico more ædificant, verùm Græci Chriſtiani, qui in paucis villis ſunt, vt mancipia operantur & agros colunt: Tartari autem Chano, vel inſignioribus Tartaris vt tantùm victum habeant, & veſtiantur, nullo pretio conducti inſeruiũt, cæteri verò, ijq; plurimi ſemper otioſi ſunt. In ciuitatibus vel oppidis pauci admodum mercantur: mechanicas autem artes rariſſimi exercent, & quicunq; mercatores vel artifices ibi reperiuntur, vel Chriſtianorum mancipia, vel Turcæ, Armeni, Iudæi, Cerceſij, Petigorenſes, qui Chriſtiani ſunt, Phyliſtini vel Cyngani obſcurę & extremæ conditionis homines ſunt. Tartari illi, qui in campis extra Perecopiam, vel in Peninſula degunt, ſyluas nullas, fontes quos vbiq; locorum mancipia illorum excauant, ligna ex pecorum ſtercoribus, quæ mancipia in campis legunt, & in ſole ſiccant, & domus eas, quarum in ſuperiori deſcriptione mentio fuit, habent. Tartari illi Chanorum Soltanorum, cæterorumque inſigniorum Tartarorum ſerui vel ſubditi ſunt mancipia & greges animalium innumerabiles dominorum ſuorum ſemper procurant & paſcunt, ac etiamſi de loco ad locum in campos & paſcua ſemper vicatim vel pagatim progrediuntur villis, vel pagis aut turmis ſingulis, quarum cognomina & dominorũ eorum præfecti habentur, procedunt, vt quos Tartaros captiuorum cauſa noſtri requiſiuerunt, facilè eos ibi inueniant.

Tartaricus cibus.

Tartaricus manendi modus.

Captiuorũ conditio.

Tartari otioſi.

Tartari mechanicas artes non exercent.

Tartarorũ in Campis conditio.

Tartarorum villæ ſeu pagi.

DONATIVVM CHANI, ET LEGATORUM Principum apud eum ratio.

DOnatiuum annuum à Rege Poloniæ, magno Ducatu Lituaniæ, Moſcorum duce, Palatino Moldauiæ, & Cerceſijs Nogaienſibus Tartaris ex pactis & fœderibus Chanus perpetuum habet. Legati, Oratores, Nuntij & Internuntij Principum eorum annis ſingulis ad eum veniunt, quos nõnunquam humanius & liberalius, aliquando verò plus quàm Barbarico

more excipit, violat, diutiusue detinet. Cùm itaque Perecopiam veniunt, vnicus Chani homo eis obuiam venit, æstate in pratum vel campum, in quo sub tentorio quiescunt: Hyeme verò in pagum Almæ, vel Bachasanij oppido Regiæ eius vicinum securius, quàm honestius & commodius deducuntur. Postquam verò eo diuerterint per Consiliarios, vel Aulæ ministros nomine Chani salutantur, commeatu vel victualibus bobus duobus, vel vno, ouibus aliquot, panibus, vino ac hordeo, non pro liberalitate, sed hospitalitate quadam, ac pro vna vice tamen satis moderatè procurant. Cùm autem ad Chanum vocantur Soldanis, Tuianis, Vlanis, Marzis, Cõsiliarijs primoribus, cæterisq; quàm plurimis aulæ ministris & insignioribus Tartaris præsentibus eos audit: per vnicum tantùm hominem ad Chani fores deducuntur, per Consiliarios verò duos introducũtur. Cùm itaq; introducti fuerint, antiquo gentis more Chanum illi adorant. illoq; salutato genibus flexis exponunt, in eiusq; conuiuium adhibentur. Poculis vel crateris deauratis & gemmis distensis mulso impletis de more gentis in signum clementiæ & beneuolentiæ manu Chani porrectis, quos genibus flexis ebibunt, honorãtur. Et cùm expediuntur in conuiuiũ eos Chanus iterum adhibet. Conuiuio itaq; peracto parum ante fores secedunt eius palatij. Vestibus sericis auro intextis vsq; ad talos de more gentis comparatis, equo vno vel duobus, non rarò etiam captiuis gentis eorum hominibus remunerantur. Ac ita vestibus amicti ad Chanum iterum redeunt, pro hospitalitate & liberalitate gratias ei referunt, & salutato illo ex conuiuio discedunt. A Chani vnico homine comeatus exiguus in ditionibus eius cùm iter arripuerit non rarò illis procuratur, & ad Boristhenem vsque ab illo deducuntur.

Tartarica hospitia.

Comeatus Legatorũ.

Comeatus Tartarorũ. Legatorum ad Chanum accessus.

Chanorum in legatos honor & humanitas.

CHANI IN TAVRICAM SVMMA POTEstas & reditus.

TVrcarum Imperatores eam potestatem perpetuam Chano in Taurica seu Peninsula fecerunt, vt cùm Caphensis Bassa vel Seniacus moritur, vniuersas in Peninsula ditiones ille administrat, donec Seniacũ alterũ Turca eò miserit, vel quem ille promouebit Caphæ præfecerit. Perecopiæ, Cossiouiæ, Caphæ, ac alijs, quæ Turcarum ditionis sunt, Tauricæ seu Peninsulæ ciuitatibus Chanus Teloneum commune cum Turca habet. Contributionem à Tartaris, Armenis, Iudæis, Cercesijs, Petigorensibus & Græcis Christianis, quos ditionis sue paucos admodum habet, Turcis tantũ exceptis exigit in annũ: diebus singulis Chano Taleri viginti quinq;, Galgæ Taleri duodecim cum medio, Soltano obsidi Taleri duo cum medio, ex Turcico ærario in stipendium perpetuum numerantur, ac eidem obsidi pagi & agri amplissimi ad Adrianopolim Ianbolu dicti à Turca conceduntur. Ducibus Caiacensis, Vlanis, Murzis, ac cæteris quàm plurimis, qui merentur & pro singulorũ conditione stipendia perpetua dantur. Veruntamen captiuos bello captos vtriusque sexus, pelles nobiliores seu pretiosiores ac viliores, butyrum, sal, quo in Taurica seu Peninsula ille plurimum abundat Imperatori Turcarũ annis singulis Chanus perpetuò pendit. Ac in quodcunque bellum missus vel vocatus fuerit, illud detrectare, nec cuipiam alij præter Moscorum Ducem Imperatore Turcarum inscio & inuito bellum inferre potest. Redditus annuos pecuniarios è captiuis insignioribus bllo acquisitis aureos tres, à tenuioribus talerum vnum, eorumque decimam, à fontibus verò singulis, qui in Tauricæ seu Peninsulæ campis ditionis eius plurimi admodum sunt, equum vnum à Tartaris Chanus exigit, aut vrgente etiam necessitate aliqua contributionem certã vniuersi Tartari Chano decernunt, nunquam tamen illis onerosus est. Insigniores Tartari diuersi generis alimoniã, nam ei non colitur,

Caphensis Bassa.

Chani in Taurica teloneum.

Chani à Turca stipẽdium.

Soldanorum à Turca stipendium.

Tartarorum insignium a Turca stipendia.

Chani Turcarum Imperatori pensio.

Chani cum Imperatore Turcarum pacta.

litur, nec seritur domi & bello etiam Chano semper præbent: equorum, camelorum, boum, ac ouium infinitos greges proprios ille semper habet. Monetam propriam habet, cupream vilem, quæ in oppido ditionis eius Crimo cuditur, nummos rotundos, quorum deni Aspra argentea Turcica, quæ grossum vnum vel minus Polonicum efficit, æstimantur. Me autem præsente cudebantur nummi cuprei deargentati maiores, qui Aspris quinque computabantur: In cudenda ea commodum seu quæstum vberrimum habet, nam tribus vel quatuor annis ex eadem moneta, quæ in officinam monetariam ab vniuersis importatur Tartaris, vel peregrinis, moneta noua inuenta perpetuò cuditur. Etenim in vniuersa Taurica seu Peninsula illa nemini licitum est Tartaro vel peregrino etiam in Turcarum ditionis ciuitatibus sub capitali pœna bonorumque confiscatione, cuiusue cõditionis ille esset, aureum nummum Turcicum, vel peregrinorum talerũ, vel aspram argenteam Turcicam valore alio in nummos Tartaricos computare. Nec moneta aurea vel argentea, verùm Tartarica mercari, quam vniuersi peregrini nullis exceptis Chani edicto perpetuò accipiunt.

Chani alimonia.
Moneta Chani.
Monetæ vtilitas.
Chani monetæ prærogatiua.

CHANORVM ET TARTARORVM *expeditio bellica.*

CVm Chanus in bellum aliquod descensurus est, in primis Tartaris vniuersis ditionum suarum per aulæ ministros significat, ac vt tribus vel ad summum septemanis quatuor ad bellum sese expediant, & in menses tres vel quatuor comeatum sibi curent imperat. Alimonia illa in saccis è corio factis: illi sacci apud insigniores in equis portantur. Ac eius generis alimoniã secum ferunt, milium igne siccum, vel assum contusum, vel emollitum, nã & molendina illi habent, ac inde cibum vel potum aqua dilutum plerique conficiunt. Caseum & carnes diuersi generis, & equinas fumatas in sole coctas vel siccas eas frustillatim scindunt, & ossibus abiectis in saccis condunt. Equarum caseo, lacte, & acetoso lacte, quod illi arte quadam condientes eximium habent obsonium, victitant. Quã ob causam à quodam Poeta omnes eius tractus incolas Galactophagos quondam appellatos fuisse apud Strabonẽ reperio. Chanus vnũ tantùm currum propter aliquem morbi casum secũ habet. Camelos etiam paucos, in quibus pro persona sua vinum crematum, vel aliquod paruum obsonium, quo ille facile contentus est, portatur. Cæterùm Tartari sigillatim cibum ei & aulicis eius apponunt, insigniores ijque pauci admodum Tartari panis sicci, vinique cremati modicum in camelis, vel in curribus leuioribus non rarò vehunt.

Galactophagi.
Tartari in bello Chano cibum apponunt.

CHANORVM ET TARTARORVM *in bellum exeundi modus.*

POstquam verò expeditionem in bellum Chanus decreuerit, exercitatos aliquot iusto numero, eosque Tartaros non rarò, crebriusque tamen Circessios Petigorenses eligit, ac eos qui regionum & cæterorum Principum Prouinciarum exploratores, & viarum ductores peritissimi censentur, singulos locorum & confinium transitus, & traiectus optimè norunt, quàm celerrimè expedit. Et cùm in confines illi veniunt, in viciniores ditiones proficiscuntur, & singuli in locis diuersis omnia explorant, & de captiuis diligenter curant. Quos cùm interceperint, celerrimè ad Chanum cum eis veniunt, ex quibus quæstionibus adhibitis Chanus statum earum prouinciarum, in quibus illi exploratores fuêre, facilè agnoscit. Idcirco profectionis diem extemplò Chanus Tartaris assignat, quo ille solus mouet, & aulæ suę ministros ali-

Horda seu prouincia.

quot per Hordam seu prouinciam vniuersam celeriter præmittit. Illi Tartaros & Christianos ditionis vniuersos viros & adolescentes, qui modò equis insidere possunt, præter imbelles & senes & tenuiores, qui etiamsi equis & armis carent, à ditioribus tamen in spem prædæ iuuantur: in bellum ire & Chanum sequi cogunt, & impellunt. In octiduo autem, vel ad summum diebus decem ab eo Chani discessu vniuersi in locis certis iam determinatis, qui extra Perecopiam ad Boristhenem sunt, eum insequuntur, collectis & conuocatis Galga, Soltanis, Ducibus, Murzis, ac vniuersi exercitus probatissimis strenuis, & primarijs bellatoribus & militibus, ijsque ad consilium adhibitis in primis captiui recentiores & exploratiores ipsi examinantur, demum de commoditate temporis, locorum, occasione rei benegerēdæ, & quonam bellum commodius tum persequendum sit, celeriter consultatur. Ac mutuo consensu & consilio facto & definito, nihil tamen multitudini promiscuè horum significatur.

Tartari vniuersi in bellum proficiscuntur.

Chani consilium Castren.

TARTARORVM IN HOSTICVM *procedendi ordo.*

EX eodem itaq; loco Chani Galgæ, & Soltanorū aulæ ministris præeuntibus Ducum Murzonum & cæterorum insigniorū Tartarorum agmina, quæ genere suo antiquitus ducunt, eique præsunt, ac ea vocabulis diuersis sermone suo vocitant, ordine iusto subsequentibus de more gentis antiquo Chanus sub signis exercitum mouet, postquam verò in hostico constiterit, iterum peritissimos ac exercitatissimos certo numero exploratores præmittit. illi exercitum vniuersum præcedunt, obuios homines agrestes vel quospiam alios comprehensos Chano remittunt, ex quibus de statu & exercitu hostium Chanus certior esse potest. Cùm autem Chanus exercitum hostiū nullum obuium sibi fore certò compertum habuerit, Consilium Castrense cum suis primatibus & proceribus quàm latè & profundè ditionibus hostiū nocere debeat iterum facit. Tum demum cum exercitu vniuerso ordine iusto paulatim procedit, viros agrestes obuios sub capitis graui supplicio necare vniuersos imperat, ne à Tartaris comprehensi fortè illi aufugiant, ac de exercitu hostes eorum certiores reddant, eorumque hominibus noceāt. Porrò fœminas & pueros non necant, nec cōprehendunt, neue prædæ cuiusuis manus inijcere audent, ne ea exercitus illorum oneretur, & moram aliquam in progrediendo protrahat.

Tartarorum agmina.

Chani consilium Castrense iterum.

TARTARORVM IN HOSTICO *castra & bellandi modus.*

CVm autem ad arces, oppida, vicos, pagos, & loca cultiora Chanus cum exercitu peruenerit, Duces, Murzones & aulæ primarios, ac exercitus vniuersi eximios, probatissimos, ac præcipuos bellatores viros decem, vel ad summum quindecim millium delegit, & in statiuis vel obsidione castri alicuius penes se relinquit: Galgam, reliquos Soltanos, Duces, Murzas, ac vniuersum exercitum, qui demum aliquot millium censetur, Chanus expedit. Ac ille exercitus per agmina diuersa, quibus singulis probatissimi & idonei viri præsunt, in longitudinem milliaribus amplius decem: in latitudinem totidem sparsi extenduntur. Et quemadmodum illi inter se conueniunt ad summum septem vel octo, ad minus verò tribus vel quatuor diebus per loca diuersa turmatim discurrentes, & palantes prædas agentes, ac obuia quæq; gladio & igne vastantes ad statiua reuertuntur. Quod si autem ad conuentum diem aliqui eorum ad statiua non redierint, nec ijs quidem exspectatis mira celeritate exercitus vniuersus ordine suo ex statiuis mouet.

Chanus ex hostico exercitum mouet.

Tartari turmatim discurrunt.

TARTA-

TARTARORVM DIMICANDI, AC acies constituendi ratio.

ET cùm ne tum etiam exercitum aliquem se consequi certum Chanus habuerit, equitum selectissimorum, & adhuc nõ fessorum millium aliquot exercitum in loca non tacta turmatim expedit. Totidem etiam ne in insidias vel comitatum aliquem ille exercitus incunctanter incidat, apud arces & oppida obuia Tartaros in insidijs in locis diuersis collocat. Quod si verò ab exploratoribus de aliquo exercitu hostium numeroso certo acceperit, rem vniuersæ dimicationi ille nunquam committit, verùm cum exercitu suo cautè & paulatim progreditur, si verò hostium copias numerosas & fortes Chanus esse certò cognouerit, pauliſper ille deflectit, cultiora & pacatiora loca petit. nimiaq; celeritate igne, gladio ea vastat citato cursu, & raptim præda abacta in sua redire intendit. Quod si ne tunc quidem hostes se consequi posse sperauerit, eodem ferè ordine, nec nimium tamen securus ad fines ipsos vsq; cum exercitu contendit.

Tartarorũ turmæ iterũ.

Tartarorum stratagemata.

Chani ex hostico recessus.

CAPTIVORVM IN CONFINIBVS DIVISIO.

QVam primum autem in confinibus ipsis constiterit, præcipuorum captiuorum decimam ex vniuerso exercitu Chanus percipit. Agminum verò præfecti, ex singulis turmis, acij qui captiuorum maiorem numerum adduxêre ex reliquis captiuos præcipuos accipiunt. Reliqui etiam promiscuæ multitudinis Tartari per agmina sua captiuos inter se partiuntur. Verun tamen antequam ad diuisionem eam descendant, singulis ijs, qui equos, vestes, vel quippiam aliud turmatim discurrentes amiserant, in primis satisfaciunt. Captiuos nobiliores vel agrestiores, quod si pretium nullum quo se eximere possent cum eis constituerint, eo quod Chanus mercatorum muneribus corruptus ingens precium decreuerit, Tartaris vendunt.

CAPTIVORVM APVD TARTAROS RATIO & redimendorum modus.

MIserabilis admodum conditio apud Tartaros captiuorum est, nam fame, nuditate, agrestiores verò & verberibus ab illis vehementer premuntur, vt potius mori quàm viuere illi magis cupiant: Plurimi verò præsẽte calamitate & stoliditate ducti nobiliores se esse, parentes vel amicos claros, & diuites habere Tartaris prædicant. Precium ingens fereque inæstimabile illis vltro pollicentur, quod gens barbara, impia, auara, famelica & crudelis, omni genere fallaciarum, & quæstionum ferè indies augere ab illis cupit, compedibus vincit, eoq; durius seruat. Cùm autem Nuncium gentis eorũ ad Chanum aduentare Tartari intellexerint, cum captiuis suis ei occurrunt, à quo pretium nonnunquam ab eis falsò nominatum, vel à captiuis etiam aliquando, promissum poscunt: verùm nuncij, qui artes & falsitatem Tartarorum probè norunt, stoliditatem captiuorum reprehendunt, eosque non nobiles nec diuites esse, ac ne nosse quidem neue precium illud illos vnquã exsoluere posse Tartaris prædicant, & nulla quasi prorsus pietate & religione moti à se reijciunt. In Catalogum tamen à nuncijs inscribi curantur, ac si aliquos eorũ ære proprio liberare cogitauerint, Iudæos vel Tartaros pecunia corruptos aliosq; mercatores subordinare necesse habẽt: à quibus multo faciliori precio à nũcijs neglecti quasi reiectique, liberãtur. Nihil itaq; captiuis præsentius quicquam est, quàm vt preciũ hoc, quo Turcis ac Iudæis mercatoribꝰ peregrinis, alijsq; extra mare vendũtur, vel paulo maius, vel in duplo, si id

præstare possunt, Tartaris promittant, vel offerant, quod si ab agrestioribus, vel alijs, vt plerumque Tartari inquirere solent de captiuis, qui illi sint nihil cognoscere poterunt, facilè acquiescent. Nec tamen peregrinis, potius verò nuncio gentis suæ illos vendunt, quod si à nuncio eo non liberantur, ad parentes tamen vel cognatos eorum litteras scribere Tartari eis imperant. Captiui etiam plurimi Tartarorum captiuorum permutatione, in quibus curādis & liberandis multo maiorem pietatem, officium & studium Christianis nostris Tartari exhibent & impendunt, liberantur. Etenim omni pretio post habito in primis à captiuis nostris Tartaris captiuos semper illi pascunt, quos vt pleriq; solent cùm illis promiserint, nec tamen præstiterint, multo maius incommodum sibi illi miseri accersunt. Nam precium ferè inæstimabile, quo illi Tartaros suos pensant, ab eis poscunt, quod cùm illis soluendo non sunt, eo quo possunt ingenti, vel non raro nimio etiam pretio in seruos perpetuos Barbaris peregrinis extra mare illos vendunt, vel quod si Tartari ditiores sunt, captiuitate perpetua illos mulctant.

Tartarorum pietas.

TAVRICA NORVM TARTARORVM *Principis seu Chani exercitus.*

TArtaricum exercitum vniuersum ex equitatu collectum Chanus habet, centenis aliquot Ianizeris peditibus Sclopetarijs exceptis, quos vel à Turca auxiliares, vel proprios Chanus alere, & bombardas aliquot minores in bellum secum deducere solet. Ex Taurica seu peninsula Perecopenses & Crimenses, Ossouienses, Nogarienses, Circessij, tributarij & auxiliares Circessiorum Petigorensium Duces stipendiarij vel mercenarij, & voluntarij Chano in bello præsto adesse solent. Oczacouienses & Bialogrodenses, etiam qui ex pactis perpetuis, quæ cum Imperatore Turcarum habent, non rarò etiam & Dobrucenses Tartari Danubij accolæ iussu Imperatoris Turcarum in bellum eum sequuntur. Exercitus ille vniuersus ex Tartaris ijs collectus numerum centum millium & viginti, non nunquam etiam amplius triginta conficere, nō rarò verò numerum illum superare solet. Quemadmodum ex plurimis Christianis fide dignis, qui Chanū in bellū sæpius sequebantur, ac captiuis & nostris nobilibus, qui exercitū eius sæpius viderūt certò ego accepi.

Dobrucenses Tartari.

Chani exercitus numerosus.

TARTARI QVIBVS ET QVAM *numerosis equis in bello vtuntur.*

EQuos Tartaricos, elegantes, optimos, robustos, veloces, mediocres & cōmodos admodum ad labores sustinendos plurimos, ac pro necessitate vniuersi habent. Chanus, Soltani pleriq;, insigniores Tartari Turcicis, Caramanicis, Arabicis, cæterisque Asiaticis, Tartaricis, optimis equis peregrinis in bello vtuntur. Perniciores tamen in maximo & inæstimabili ferè precio equi apud illos habentur. In campis Tauricæ seu Peninsulæ, sæpius verò ad Boristhenem & Tanaim vsq; fluuios æstate & hyeme eos perpetuò illi pascunt, nobiliores verò equos paucos admodum pro necessitate tantū nō ad fastum vel luxum aliquem domi illi alūt. Equitatu verò inutiles & viliores curru rarissimè iungūt, camelis enim & bobus omne opus faciunt.

ARMA

ARMA ET APPARATVS BELLI-cus Tartaricus.

ARmis antiquissimis framea, seu gladio Tartarico curuo, oblongo, & spiculo Turcico, vel Persico breuiori & latiori ex ferro optimo, & opere bene facto; Arcu Tartarico proprio, & Asiatico strictiori vel latiori, vel Turcico opere præstantiori, sagitta longa, & pernici, pharetra, nonnunquam hasta breuiori Tartari ex antiquo gentis suæ more vtuntur. Loricati, galeati, & in armis Persicis vel Moscicis, quibus Christianorum præda ditati abundant, incedunt. Sellas & frena de more gentis antiquissima, commodissima, non ad fastum, vel luxum, insigniores tamen eleganter & fortiter ad necessitatem compendiosè admodum parata habent. Plurimi verò in exercitu illorum Tartarico prorsus inermes & imbelles sunt, ac ij propter numerosiorem exercitum equos pene infinitos in bellum secum ducunt. Nam extremæ etiam conditionis Tartarus vnico vel duobus equis, verùm tribus, quatuor & amplius, quos modò ad manum secum habere potest, vix contentus est. Idcirco tam numerosus, permagnus, & terribilis admodum Tartarorum exercitus efficitur, qui cùm à longè conspicitur, ingens ferè & numerosus plurimum exercitus Tartaricus à nostris hominibus esse putatur.

TARTARORVM EX HOSTICO DISCEDENDI ratio & turmarum dispositio.

CVm iam exercitus Tartaricus in hostilem Prouinciam peruenerit, turmas seu cohortes nullas Tartari conficiunt, nam omnes turmatim sese effundunt, & paulatim progrediũtur. Excubitores plurimos in partibus omnibus per turmas disponunt, quas subsidiarias maiores vel minores illi conficiunt. Postquam verò illorum primi hostem conspexerint fugam simulant, vt eò facilius in turmas eas, quas insidiarum loco illi ponunt, hostem impellant, ac ea ratione eum opprimunt. Verumtamen cùm exercitum hostilem numerosum illi conspexerint, ad agmina, ordines, & vexilla sua tam facile & citò perueniunt.

TARTARORVM IN CONSTITVENDIS vel regendis cohortibus celeritas.

MAxima in constituendis & regendis cohortibus est celeritas, quandoquidem nõ solum Ducum & præfectorum cohortium suarum admonitionibus: verùm flagrorum etiam demonstratione, vt gentis ille mos antiquus est, & ad nutum etiam ita parent, vt quàm facillimè cùm opus fuerit in ordines suos ipsi redigantur.

CHANORVM ET EXERCITVS in hostico præsidium & vexilla.

CHanus aliquot millium numero insigniorum fortissimorumque Tartarorum cohorte, centenis aliquot Ianizeris peditibus Turcicis & bombardis minoribus nonnullis in bello semper munitur. In cohorte Chani maxima cauda alba equina in hasta maiori pro vexillo, ac Imperatoris Turcarum sericeum viride, & rubrum præfertur. Tartarorũ cæterorum vexilla & signa plurima coloris diuersi in turmis illorum apparent.

CHANO-

CHANORVM IN TARTAROS emeritos & idoneos ratio.

APud Chanum, Soldanos Kuiazos & Murzas insigniores milites illi, qui in re bellica dexteritate & opinione sunt clari, operam & facinus aliquod insigne in bello nauarunt, in maximo honore habentur. Ac ea illorum est ratio, vt non solùm ingentibus quibusdam beneficijs & liberalitate ea qua Chanus potest eos consolatur, verùm etiam virtutum & meritorũ illorũ ita est ille memor, quod locũ honorariũ perpetuum illis, successoribusque eorum inter Murzas insigniores in consessu, ac vt ipsis mos est, apud mensam suam eis assignat. Ille honor apud Tartaros maximus & hæreditarius est, nam & in bellum euntes idonei & exercitati viri, qui eum locum possident, eo honore in ducendis cohortibus à Chano dignantur. Captiuos etiam Tartaros aliquos permutatione captiuorum Chanus liberat, in reliquis verò redimendis ærarium proprium liberalissimè profundit, & qua ratione potest, eos libenter consolatur.

FINIS.

CHO-

Central University Library Iasi

TRANSILVANIA.

SEPTENTRIO.

OCCIDENS.

ORIENS.

MERIDIES.

46 47 48 49

CIS CVLI.

MOLDAVIÆ TERMINVS.

SED CHVK

SED Veuerhel

SED KISDI.

SED ORBAI

SED SCEPSI.

SED Reps

SED Kysdy

SED MARCOS

NOSTER LAND

ALTLANDT.

WEINLAND

BVRZELAND Burcia.

LAND VOR DEM WALDT

VALACHIAE PARS.

4. Bergstet.

CLAVDIOPOLIS

CORONA STEPHANOPOLIS, Cronstatt.

NIGRA PALVS Feketetho H.

ALBA IVLIA Weissenburg

Vallis Hatzag vbi olim ciuitas Sarmisgethusa.

H. Litera in hac tabula nonnullis vocabulis adiuncta significat ea esse Hungarica.

Riuuli Torfalu Berckes Milstorff Czizo Banisa Sesarma Yeteck Viuar Burglos dees Villę Walachię Bistritz flu. Nemechi Feck Apelne Almas Koroffeu Sebesuar Fenisch Buda Humiad Schwartz Kreis flu. Plan Krezk Fever Koros flu. Ofemburg Pfriboma. Ysemberg Diod Duynen Engetin Oberwintz Aramas flu. Kalberg Durbestritz Meterstorff Waldorff Zu lot Schoppersdorff BISTRICIA Besterezc H. Wenbe Petersdorff Georg Budesch Sellendorff Herckdorff Saltz S. Ioan Schaij Botz Baijersdorff Keresfur Mintzdorff Durbach Wela Lechmitz Unda Teckendorff Beclern S. Georgen Neumarck Busaten Boncida Teleck Mikelsdorff Torrenburg Torda Kalterbrg Kazara Kerest mezo Gereng Bogatz Naglack Blasendorff Schimen Pered Fons Martis Regen Bircke Kirlegisz Marisius flu. Maros H. Nereu Klein Kockel flu. Vilack Reckmantel Pache Petlestof Heluilegen Mereburg Schesburg Segesuar H. Dungsdorff Schres Hogdorff Schmigen Prabus Schartz Waschelden Syrt alber Trapold Pendorff Hetzel Kopisch Medwisch Megies H. Pontstorff Prostorff Reichisdorff Neschen Schamberg Yhisdorff Wurmloch Kockelsburg. Ziden Kessel Frauenhoff Noretzdorff Rosental Feigendorff Klevnschelke Arbegen Werd Balcos Apistorff Reissen Burgberg Liesskirch Langtal Scharesten Rotberg Stoltzenburg Dalmen Schaen Ludis Monua Großschurn Reysdorff Großaw Hamersdorff Weingarten Humlisch Cibin flu. Neppndorff Hermanstadt Michelsberg Schellenberg Kastenholtz. Zacabad Baumgarten. Oberspold Niderspold Dobrica Rotkarch S. Emerich Borband Corosbania Capolna Zalatnæ rudera S. Michel. Borbrig Wintz Peitersdorff Vrbegen Rakzest S. Francisco Sabesus flu. Kazir Kinermezo Thermę Zazuarys Bross S. Giorg Sirig flu. S. Kras Ioss Deua Humad Vaida Varheli Morsenes Brunizka Jllię Orlę angustię Zalom Altenberg Schaiden a prug Lech Schaid Aderhel Zum Creutz Besterenfalo Teufelsdorff Meburg Drausz Radlen Katzendorff Hamerod Dellendorff Schuerse Budendorff Ayto Wargisch Aluta flu. Sturmpach Pog Hauas Pretz Neumarck Dayla Pagi Siculorum S. Georgen Plamendorff Armdorff Depich Geest Maypch Mergenburg Honsberg Tartlen Brendorff Petersberg 7. dorffer Roback Neustadt Centvm colles Stein Seesling Selgstad Felmer Iacobsdorf Agnetlin Mergental Schars Torsil Halmegen Scerkengen Herbrig Einsidel Neudorff Haloden Seidyn Neustad Rosenau Molkendorff Cerne Fogaras Fried Maywod Brokyn Holtzmenge Kleyn Schel Alt flu. Scharkan Blechnsdorffer Turtzfest Abbat. Kertz Kertzberg Rudbom Griysaw Feck Rotthurn Aw Helten Calmisch Blechisvelt Campolongum Langenaw Argisch templum Toltz Redntz Greyf Pitesi Coenobium Dambouitz flu. Tergovis. Teruisch Bocaretz Salustia flu. Gierisch Zorga Damubius flu.

Babeș-Bolyai University Library

CHOROGRAPHIA TRANSYLVANIÆ, GEORGIO A REYCHERSDORFF, TRANSYLVANO, AVTORE.

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPI ET DOMINO, D. FERDINANDO, DEI GRATIA, ROMANORVM, HVNGARIAE ET Bohemiæ Regi &c. Domino suo clementissimo.

QVoniam video plærosque in hac esse sententia, vt nulla re magis demereri putẽt Principum animos, quàm auro, gemmis, & id genus muneribus, quibus Regio fastigio magnam fieri accessionem arbitrantur. Ego verò longè satius esse duxi, perpendere, qua fide, quo candore, qua denique in officijs obeundis alacritate, quisque sibi eum demereri studuerit. Nã cùm in amplissima fortuna sint constituti, quid est, quod ad fœlicitatem illorum huiusmodi fortunarum illecebris amplius accedere queat? Qui verò hoc agit, vt illis immortalẽ gloriam adportet, is meritò cæteris præferendus mihi videtur: Quod non aliare facilius fieri posse arbitror, quàm si quis nomen illorum scriptis suis prouehat, ac posteritatis memoriæ tradat. Cui enim testatum foret, tot Heroas, Cæsares, Reges, atque Imperatores ante nostram memoriam vixisse, nisi clarissimorum iuxtà ac doctissimorum virorũ literis fuissent celebrati, cuius rei vox illa Alexãdri Magni, magno Principe digna, testis est: Qui cùm ad Achillis tumulum peruenisset, eum vel hoc nomine fœlicissimum appellauit, quòd tantum præconem laudum suarum habere meruisset: Atque id Principibus largiri potest ab his solum, qui fœlicioribus ingenijs, maioriq; eruditione præditi sunt. Cæterum cùm vtraque via mihi sit præclusa, & nec opibus polleam, nec mihi quippiam eruditionis vendicare audeam, superest quod in sacrorum ritibus obseruare solent, qui tauro vel thure sacrificare nequeunt, farre tamen & mola salsa litant. Magni quoque Principes nonnunquam plebeis rebus delectantur. Id quod diuum Maximilianum Cæsarem, Auum Maiestatis tuæ, ex venatione ad casulas rusticanas diuertentem, sæpe factitasse dicunt;

dicunt, nimirum rem non vtilitate, sed animi promptitudine metiuum. Proinde Rex Serenissime, quum nuper Moldauiæ descriptionum in lucem edidissem, commodum venit in mentem, Transyluaniæ quoque prouinciæ generalem constitutionem, situmq; locorum, & amœnitatem terræ illius comprehendere, quo magis horum commentariorum lectione quisq; peregrinantium ad faciliorem istius prouinciæ cognitionem peruenire queat. Visum itaque est, hoc opusculum S. Maiestati tuæ inprimis dedicare, cùm propterea, quòd Transyluanica legatio mea magnis discriminibus & periculis exhausta eadē profectione Moldauiensi fuerat coniuncta, cuius quidem terræ descriptionem Maiestati tuæ iam pridem nuncupaui, tum propter singularem Celsitudinis tuæ erga me clementiam, tùm præcipuè, vt aliquo saltē argumento fidelia seruitia mea in ea legatione Maiest. tuæ præstita, animi denique mei promptitudinem ad eiusdem Maiestatis tuæ gratiam merendam cumulatius meis studijs declararem, supplicans humillimè, ne Sacra Maiestas tua fidelis seruitoris sui officia aspernetur. Quam Deus Opt. Max. pro fœlicissima vniuersorum Regnorum suorum gubernatione, ac Christianæ Reipub. conseruatione, faustissimè conseruet ad multa sæcula.

E. Sacræ Maiestatis tuæ

fidelis & humilimus
seruitor,

Georgius Reycherſdorffer,
Secretarius indignus.

REVE.

REVERENDISSIMO ET AMPLISSIMO PRAESVLI ET DOMINO, Dn. NICOLAO OLAHO, EPISCOPO AGRIEN. SACRATISSIMAE *Romanorum, Hungariæ, Bohemiæque &c. Regiæ Maiestatis Cancellario præcipuo, longeq; dignissimo, Domino & patrono colendissimo, Georgius à Reycherdorff, Transyluanus, eiusdem Maiestatis suæ Secretarius, felicitatem precatur omnem.*

QVM non sim nescius, Præsul amplissime, D. T. R. totius regni Trãsyluaniæ situm & ambitum non semel peragrasse, omniumque locorum non mediocrem habere cognitionem, cùm potissimum T. R. D. in ea prouincia nata, & à teneris annis educata sit, non indignu fore putaui, si hoc opus, quod Regiæ Maiestati, Domino nostro clementissimo, dedicare constitui, T. R. D. inprimis offeram, quò vel T. R. D. de eo iudicium facere, vel si qui errores nostra negligentia incidissent, pro rara, qua prædita est, eruditione & peritia, magis politam ac illustriorem reddere posset. Quamobrem magnoperè mihi suspiciendi videntur & obseruandi, qui perlustrata cognitaq; tota istius mundi machina & compage, in breuissimo quasi chartæ spatio tot regna, regiones, gentes, nationes varias, diuersaque populorum instituta, ac mores, quasi viuis lineis coloribusque deliniarunt. Maiore tamen illi videntur laude esse digni, qui rudem hanc materiã copiosiore deinde stylo illustrarunt. Nam licet illi vniuersum totius mundi ambitum, suis quasi cãcellis circumscripserint, omnibus cæli regionibus, suas nationes, suaque subiecerint domicilia, nihilominus tamen multum illis, aut præsenti cognitione, experientiaque contentis, aut alia tanquam exilia aspernantibus, ad particularium locorum situs, moresque describendos defuit: Quod etiam inde apparet, multa Eratosthenis, Straboni, Vesputio, atque adeò ipsi Ptolomæo incognita fuerunt, quæ nostra memoria è tenebris in lucem prodeunt. Ita sanè etiam de Moldauia dici potest, quæ hactenus nõ aliter, quàm solo nomine cognita fuit, & fortasse si eius regionis situm maiores nostri literis mandassent, magna certè Christianorum Principum vtilitate factum id fuisset, nec tam facilè impurissimis religionis nostræ hostibus nuper in prædam cessisset. Quamobrem cùm superioribus annis, iussu Potentissimi Serenissimique Romanorum &c. Regis, sanè durissimam legationem ad Moldauiæ Dynastam, quem ipsi VVayvvodam appellant, obirem, capta occasione ex diligenti istius prouinciæ, dum Principem illum assectabamur, perlustratione, arbitratus sum non incommodum nostræ ætati, atque adeò R. D. T. futurum, si omnem tractum, omniumque rerum vberem affluentiam, quàm breuissimè & veluti in tabella exhiberem. Hoc autẽ de me citra inuidiam ingenuè fateri possum, nihil æquè ac veritatem, quæ historiæ (quam ab inspectione dictam volunt) caput ac fundamentum est, spectasse: genus ipsum dicendi ac eloquentiæ nitorem, quo licet res magis splendescant, quoq; nonnulli interdum magis quàm ipsa rerum cognitione delectãtur, non magnoperè curasse. Debet verò hoc maximè nostrum laborem commendare, quòd omnium earum rerum, quas memoriæ prodimus, ipsimet spectatores, non tam interfuimus, quàm nomine Serenissimi Domini Principis nostri interdum præfuerimus. Quid enim ad aperiendam rei veritatem præsentius? quid ad omnem posteritatis memoriam illustrius? quã res à se perspectas cognitasque, si non admodum magnifica dicendi ratione, saltem mediocri stylo perscribere: quo etiam nomine veteres maximè eos

historicos laude & cognitione dignos esse censuerunt, qui earum rerum, quas scripserunt, ipsimet inspectores, seu oculati testes fuissent. Ex quorum numero quanti fiat Thucidides, Polybiusque, Tua Reuerendiss. D. quæ tam Græcorum, quàm Latinorum monumenta plurima percurrisse, diuersasq; regiones & prouincias perlustrasse fertur, haud ignorat. Nulla igitur laudis spe, quam affectare in tam paruo opusculo ineptum & plus quàm infantile foret, adductus: sed solo vtilitatis publicæ studio, quam in minima etiam re velle promouere, viri boni est officium: hoc sanè consilio fretus, & quasi animosior factus, hanc qualemcunque descriptionem in publicum edere constitui: arbitratus in eo cuiuis peregrinanti (si modò à vera istius terræ descriptione prorsus non aberrarim) haud inutile me præstiturum officium. Itaque Reuerendiss. D. T. hunc meum laborem æquo iudicio metiri, meque (vt solet) pristino amore & fauore complecti non cesset,

Quam Deus Opt. Max. ad annos Nestoreos felicissimè conseruet. Viennæ Pannoniæ, die vltima Aprilis,

ANNO

M. D. L.

ELEGIA

Central University Library Iasi

ELEGIA AD LECTOREM

G. REYCHERSDORFFERI.

IThacus æternum peperit sibi nomen Vlysses,
Æneæ nullo tempore fama cadet:
Illius hoc pietas, hoc illius arma merentur,
Quodque hominum varios vidit vterque lares.
Nos quoque, si quid habent peregrina pericula laudis,
Vidimus externis plurima regna locis.
At ne multa diu narrando tempora perdam,
Officij referam munera pauca mei.
Regia, legati perfunctus munere, iussa,
Bis per Moldauiæ barbara regna tuli.
Perque Getas vexi patriæ mandata Dacosque,
Qui modò de syluæ nomine nomen habent.
Intimaque Eoi lustraui littora ponti,
Vnde vehit roseo Phœbus ab axe diem.
Denique quas terras? quæ externa pericula narrem?
Haud facilè est tantæ commeminisse viæ.
Ne tamen exhausti pereant sine fruge labores,
Aggressus tantæ scribere molis onus.
Ordine subbreuibus perstringens singula verbis,
Ne minuam multa garrulitate fidem.
Cuncta oculis præsens, præsens cuncta auribus hausi,
Est aliquid certam rebus inesse fidem.
Cætera quæ restant, calamoque intacta reliqui,
Accedent olim posteritatis ope.
Intereà nostri summam decerpe libelli,
Et carptim quicquid prosa soluta docet.

DESCRIPTIO
TRANSYLVANIÆ.

EST procul Eoo contermina terra Tybisco,
Olim quam celebres incoluere Getæ.
Atque pharetrati Scythicis de finibus Hunni,
Nec non Saxonico Teutone culta fuit.
Huic vt sunt septem surgentes mœnibus vrbes,
Sic quoque septeni nomina montis habet.
Nec non à syluis nomen sortita recepit,
Fortè quòd Hercinium trans nemus acta iacet.
Versus Hyperboreum, duriq; Lycaonis axem,
Barbara Sarmatici respicit arua soli.
Atque aliquot læua sinubus procurrit ad axem,
Qua viget Hercinijs terra Bohema iugis.
Sub medium conuersa diem, stat protinus altis
Mœsia syluosis vndique cincta comis.
Perpetuo hanc olim Traianus fœdere gentem
Compulit Ausonij nomina ferre Ducis.
Paruit interea Latio subiecta Monarchæ,
Et data constanti fœdera pace tulit.
Dum Scythica superata manu, miserabile dictu,
Concidit, & Græcum ferre coacta iugum:
Annua Thessalico subiecta tributa Tyranno
Pendit, & est armis vix bene tuta suis.
Cebinio primùm celebris, cui protinus hæret
Vndique montanis cincta Corona iugis:
Quam validæ circum turres, & mœnia cingunt,
Quæque suis nimiùm freta superbit aquis.
Hinc auri, viniq; ferax Bistritia surgit,
Hæc fluuo splendens cespite terra rubet.
Mox collis Segsburga tegens decliuia scandit,
Et madet irriguis terra propinqua vadis.
Sunt aliæ Megeis, Zabesus, fortisque Colosvvar,
Quarum quæque sua fertilitate placet.
Cætera quid memorē? Nec enim memorare recusem,
Hæc tibi ni melius prosa soluta daret.

CHO-

CHOROGRAPHIA TRAN-SYLVANIAE, ALIARVMQVE PROVINCIARVM ET RFGIONVM SVCCINCTA descriptio, GEORGIO à Reycherſdorff, Autore.

TRANSYLVANIA quondam bellipotens regio, Diuorum olim Imperatorum Romanorum prouincia inclyta, Dacia appellata, plagæ Orientali expoſita, & Marte multi nominis fuit temporibus Neruæ Traiani, quam Decebalus Rex tam armis, quàm pecunia belli neruo, pertinaciſsimè ſub imperio retinuit. Eutrop. lib. viij. in Aurelij vita: Prouinciam, inquit, Daciam, quam Traianus vltra Danubium fecerat, intermiſit, appellauitque eam Daciam, quæ nunc duas diuidit Mœſias, & eſt in dextra, Danubio in mare fluēti, cùm anteà fuerit in læua. Decebalus itaque eiuſdem regionis Rex ſeu Monarcha cum Vlpio Traiano Romano Cæſare conflixit, ingenti hoſtis edita clade. Traianus autem veſte propria non pepercisſe fertur, quam in partes conſciſſam ſuis partitus eſt militibus. Deinde iugum ex iugo captās, ad Dacorum regiam euaſit, per culſus Decebalus ad Traianum deductus. His confectis Traianus in Italiam rediens, Romam ingreſſus, & triumphans de Dacia, Dacicus appellari cœpit. Intereà tamen denunciatur, Decebalum præter conuentiones & fœdera, quæ cum Traiano interceſſerant, multa ad rebellionem parare, caſtellaque & arces dirutas reſtaurare, ob hoc hoſtis à Senatu iudicatus eſt, bellumque Traianus ſuſcepit. Plin. de Dacorum expulſione meminit lib. iv. cap. xij. Quare CùmDecebalus viribus ſuis non ſatis fideret, dolis & fraudibus agere enitēs, in Mœſiam delectos mittit profugos, qui diſsimulata fide, Traianū per occultas inſidias tollerent, aut confoderent, deprehēſi vltimo ſupplicio affecti ſunt. Hinc milites Romani in huius rei geſtæ memoriam, tale Epigramma edidere in Pannonia:

VBI ERAS RAMNVSIA, VBI ERAS, QVANTVM ABFVIT, NE ROMA LVGERET, SED VIVIT TRAIANVS.

Sub hac expeditione Traianus pontem in Iſtro lapideum conſtruxit, quo liberius & expeditius hoſtes aggredi poſſet, opus ſanè mirandum, & memoria dignum. Huic xx. ſtabant ex quadrato lapide pylæ, quarum altitudo centum & quinquaginta, præter fundamenta: latitudo verò ſexaginta pedes cōtinebat: diſtabant autem inter ſe centum octuaginta paſſibus, fornicibus verò coniungebantur. Eius pontis inſcriptio talis erat:

PROVIDENTIA AVGVSTI. VERE PONTIFICIS VIRTVS ROMANA, QVID NON DOMET? SVB IVGVM ECCE RAPITVR ET DANVBIVS.

Cæterùm Adrianus Imperator, Traiani ſucceſſor, veritus ne pulſo Romano præſidio, aut oppreſſis legionibus, feræ & indomitæ gentes facto aditu, ea loca inuaderent, quæ cis Danubium ſunt, ſtructuras & fornices, quæ ſuper aquam eminebāt, demoliri iuſſit. At Decebalus capta (vt diximus) regia, cùm omnis regio in poteſtatem Romani Imperij veniſſet, vſque ad captiuitatem periclitatus, necem ſibi cōſciuit, cuius caput tandem Romam delatum fuit, ſicque Dacia iuris Romani facta eſt, quam mox Traianus in prouinciam redegit. Cuius rei argumento milites Romani hos verſiculos perpetuo monumento celebres decantabant:

NON-

NONNE TIBI DIXI DECEBALE? FVNESTVM EST HERCVLEM LACESSERE. NON RECTE FACIS, TVA IPSE QVOD IACES MANV: SED TE VTCVNQVE CAESAR VICIT, TVLIT TIBI SEMPER AVGVR AVGVSTALIS.

Quare Traianus Dacia ſubacta, Regiam Zarmis ciuitatem, quæ nunc Albalulia appellatur, ingreſſus, quæſitis Decebali theſauris, ſub Sargetiæ amne reconditis, cuiuſdam Biculi Romani captiui indicio reperti ſunt: Vnde tandem Traianus in ſignum memoriæ illius hoc ſtatuerat Epigramma:

IOVI INVENTORI, DITI PATRI, TERRAE MATRI, DETECTIS DACIAE THESAVRIS, DIVVS NERVA TRAIANVS VOTVM SOLVIT.

Monumentum VVlpij Neruæ Traiani in Colonia Zarmijz, non multis antè annis ex terræ viſceribus erutum, memoria dignum:

IOVI SARTORI, HERCVLI VICTORI, M. VVLP. NERVA TRAIANVS CAESAR, VICTO DECEBALO, DOMITA DACIA, VOTVM SOLVIT.

Hinc ingens Traiani animus deprehenditur, qui multa præter hæc præclara & egregia facinora geſſit, quemadmodum Dijon ille Cretenſis in Traiani vita plurima memoratu digna, non ineleganti deſcriptione complexus eſt.

Huic regioni Tranſyluaniæ, à Septentrionali plaga Moldauica prouincia (quæ Poloniæ regno, atque Ruſſiæ inferiori, & Ciculię metis, eſt cõtigua) adhæret: Ex altero verò latere ad Orientem Valachia iacet, quæ alio nomine Tranſalpina dicitur, non multo terrarum ſpatio ab alpibus inſigni altitudine intercedentibus, ſeiuncta.

Vt autem pauliſper ad lucidiorem iſtius Tranſyluaniæ prouinciæ cognitionem per Chorographicam deſcriptionem progrediamur: Eadem prouincia in tres diuiditur nationes, ſuis inter ſe ritibus, moribus, conſuetudinibus, & legibus aliquantulum diſſidentes, ipſamq; regionem diſtinctis terrarum locis incolentes: vtpote Saxones, Ciculos, & Hungaros. Inter quos ipſi quoque Valachi eiuſdem prouinciæ incolæ, in quibuſdam deſertis poſſeſſionibus & villis reſident, genus hominum duriſſimum, nec niſi armentis & pecoribus, plerunque etiam furtiuo pecorum & equorum abigeatu ſe alẽtes. Hi more ſuo, piloſis ſeu hirſutis ex lana caprina contextis, ſuaque manu elaboratis amiciuntur veſtibus, nullis penitus legibus humanis obſequentes.

DE DIFFERENTIA ATQVE RITV ET MORIBVS trium nationum prædictarum.

IN primis Saxonicus iſte populus in eum locum è Germania (vt aiunt) deductus, agriculturæ ſtudioſus, & ruſticæ rei addictiſſimus, qui natura ſua lingua vtitur Saxonica. Sermo autem Saxonicus ad communem Germanicam Colonienſium linguam multo propius accedit, quàm ad alias linguas, & à Sueuo atque Heluetio non ita facilè intelligitur, quam plæræque Septẽtrionales in Germania. Tranſyluani igitur, ſicuti cæteræ omnes nationes

Germa-

Germanicæ, habent peculiarem linguæ dialectum. Et, vt hoc addam, quod alijs nationibus, tam morum facilitate, quàm pietate & religione longè præstat.

CICVLIA Daciæ angulus, Moldauiæ regioni contiguus, eius terræ populi dicuntur Ciculi, Scytharum (vt aiunt) genus, à quo originem traxêre, suis viuunt legibus & moribus, suaque officia sorte distribuunt. Nemo apud illos ignobilis esse censetur, etiam si manu atatrum tractet, aut caprino gregi præsit. Durum enim & asperum genus hominum, quasi bello natum, qui moribus, sermone, & vestitu non multum ab Hungaris discrepare videntur. Hi sunt Hunnorum antiquissimi, quos Ciculos appellare malunt quidam, quòd è Scythis originem trahant: Nec enim aliud sensisse videtur ille, qui dixit:

Atque pharetrati Scythicis de finibus Hunni.

Ciculi autem in septem sunt diuisi regiones, quas ipsi sedes vocant, quarum nomina sunt: Sepsi, Orbai, Kysdi, Czijk, Gyrgio, Marcus Zeek, Aranyas Zeek, Hungarico sermone appellatas, cæteris Ciculorum oppidis præstantiores. De quorum ritibus & consuetudinibus in præcedentibus annotationibus plura scripsimus.

Czijk oppidum in Septentrionali latere à Kysdi ad lęuam, atque adeò in ipsis Carpathi radicibus situm: Huic contigua est Gyrgio ab occasu in eiusdē Carpathi montis radicibus, terra montosa & aspera, in vltimo Transyluaniæ latere Septentrionali. Sedi autem Gyrgio contigua est Marcus Zeek, ad Meridiem in visceribus Transyluaniæ prouinciæ, ad decursum Marisi fluuij existens, cuius metropolis est Zeckelvvassarhel, Saxonibus Nevvmarck, oppidum amplissimum, vbi frequens Ciculorum conuentus habetur.

HVNGARI & Nobiles eiusdem regionis passim intermixti Saxonibus, cum Ciculis propemodum tam sermone, quàm vestitu & armis cōueniunt: In rebus verò bellicis cæteris nationibus non vno nomine anteponendos arbitror.

Quæ tres nationes, coniunctis viribus & copijs ad bellicam expeditionem instituendam, iuxta communem supputationem, ad nonaginta & amplius millia armatorum suppeditant. Etenim non obscurum est, quàm ingentia à tot iam sæculis hæc regio ex assiduis hostium incursibus pertulerit pericula: tamen nullo non tempore hostes, non sine ingenti clade victi, & inde repulsi fuêre.

VALACHI etiam hanc terram, sed sparsim sine certa sede incolunt. Teutones verò seu Saxones munitissimas passim & vrbes & arces habent, qui rebus omnibus cæteris nationibus facilè præstant. Terra quidem natura sua, auri, argenti, vini, frumenti, pascuorum, pecorum, fontium, fluminum, breuiter rerum omnium, quæ ad vitæ vsum, cultumque pertinent, ditissima est, vt non temerè à maioribus Regni Hungariæ thesaurus Transyluania sit appellata.

Valachia autem prouincia, quæ alio nomine Transalpina dicitur, inferioribus Transyluaniæ confinibus propius accedit, & Danubium secuta in Pontum vsque protenditur, indeque in Septentrionem vergens, Roxanos (quos hodie Rutthenos vocant) attingit, de qua prouincia in Moldauiæ commentario plura.

Huius nationis genus ex Italis profectum esse lingua arguit, nomen ex Sarmatis (quibus alicubi etiam contermini sunt) adepti videntur, ipsamque, quam inhabitant prouinciam, Flacciam, à Flacco quodam Romano ciue, quo duce eò sit deducta colonia, ad tuendas Mœsias contra Dacos (quos Romanis nunquam fidos fuisse Tacitus autor est) verùm vt fit longa temporū serie, quæ nihil non vitiat, pro Flaccia Valachiam, proque Flaccis Valachos

dici cœptos: Et citant hi de Flacco Naſonis verſiculos ex Epiſtolis Ponticis redactos, lib. 4.

Præfuit his Gracine locis modò Flaccus, & illo
Ripa ferax Iſtri ſub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mœſas gentes in pace fideli,
Hic arcu fiſos, terruit enſe Getas.

Porrò Mœſos olim fuiſſe, qui nunc Valachi ſunt, receptius eſt hodie, quã quis negare audeat, in tanta præſertim autorum, qui ſectandi erant, diuerſitate: Inter quos quidem primus Ptolomæus Coſmographorum antiſtes & planè alpha, quod aiunt, nihil Mœſis concedit ea qua Valachi ſedent parte, ſiquidem is à Carpatho monte incipiens, quicquid terræ ab Occaſu, Thybiſco amne: à meridie, Danubio: à Septentrione, Sarmatica Europæ clauditur, Daciæ nomine apprehendit: Iuxta quam deſcriptionem, Tranſyluanos, Ciculos, Valachos, quosque Moldauienſes vocant, & Hungarorum bonã partem, qui Poloniam verſus, planam colunt terram, Dacos appellans. Cæterũ Mœſias eſſe duas, quas ſuperioris & inferioris appellatione ſecernit, in alteram Danubij partem transfert, quæ eſt verſus Daciam: & ſuperiorem quidẽ ex inferiori deducit *P*annonia, à Sauo amne Danubio confluente, Inferiorem autem iuſta parte vltra Danubium extendit in Scythiam. Ptolomæus quoq; in eam ſententiam alibi accedit. Dijon Cretenſis Græcus autor, in diui Traiani vita autor eſt, quòd hic quo tempore contra Dacos bellum geſſit, pontem lapideum admirabili ædificio, vltra Iſtrum fluuium extruxerit, quo expeditius copias traducere poſſet, quoties Romani, qui trans Danubiũ agerent, à Barbaris infeſtarentur, ac demũ ſtructuras & fornices, quæ ſuper aquã extitêre, Adrianus Imperator demoliri iuſſit, veritus, ne ſcilicet pulſo Romano præſidio feræ & indomitæ gentes Meſiam popularentur: de quibus rebus omnibus tam præclarè geſtis, in precedentibus annotationibus plura recenſuimus. Extant eius pontis nonnullæ in hunc vſq; diẽ reliquiæ apud Seriniũ, quod Danubio imminet caſtellum, vbi cum Heraclio Coſdroen cõgreſſum habuiſſe ferunt. At Strabo geographicæ rei diligentiſſimus obſeruator, Mœſos ſcribit vtrumque latus Iſtri accoluiſſe, cum quo Plinius ſentire videtur, lib. xxx. naturalis hiſtoriæ: Pannoniæ, inquit, iungitur prouincia, quæ Mœſia appellatur, ad Pontum vſque cum Danubio decurrens.

Poſteaquam autem ea, quæ de hac prouincia, & de varijs huius terræ incolis ac nationibus cognitu in primis neceſſaria videbantur, in ipſo operis ingreſſu abſoluimus, commodùm iam generalem tam locorum, quàm ciuitatum principalium deſcriptionem, quantum noſtra docebit experientia, declarabimus, & per omnes Tranſyluaniæ partes, longitudinem cum latitudine, vniuerſum iſtius regni ambitum emetiemur, ita tamẽ, vt & fidei ſemper, quæ in hiſtorijs præcipua eſt, & methodi rationem habeamus.

Itaq; à Varadino, primo ad Tranſyluaniam ingreſſu, per flumen Cryſum, qua ad occiduam plagam Pannoniæ inferiori annectitur, offertur pagus Feketetho, Latinè nigra palus appellatus, quem Valachi, montibus & rupibus vndiq; interſeptum incolũt, Situs in loco horrido & aſpero, vbi frumenti & annonæ, ob rariſſimam illius terræ culturam, frequens victui penuria accidit, cùm preſertim nulla eiuſdem loci ſit planities, & non ſegetes, ſed extenſę arbores vndequaque magno terrarum ſpacio interſertæ conſpiciuntur, quo minus commodè in his locis deſertis & agris infœcundis, vlla frumenta ſeminare queant. Attamen Cryſus fluuius quouis tempore ſelectiſſimos piſces,

piſces, vtpote fundulos, cephalos, capitones, auratas, atque etiam trutas, & complures alios ſatis benignè ſuppeditat. Præterea hic fluuius plerunque ex inundatione adeò vehemens eſt, vt magnos etiam currus grauiter oneratos præcipitare ſoleat.

Ciuitas prædicta Varadienſis eſt ampliſſima, & nullis mœnijs circumducta, in planitie exiſtens. Hic frater Georgius, Tranſyluaniæ Regni Theſaurarius, iſtius loci Epiſcopus reſidet, & inſignem tenet arcem, magnis ſumptibus extructam, & optimè munitam, vbi diuus olim Ladiſlaus Rex Hungariæ, felicis memoriæ, ſuam habet ſepulturam, marmore eleganter excuſſam, tanto Principe dignam. Illic populus eſt Hungaricus partim Teutonicis commixtus, quæſtum ex rebus Turcicis, ex alijs locis importatis, faciens, rebusque ad quotidianum vitæ vſum pertinentibus, non mediocriter abundat.

Hinc à Feketetho recto itinere vſque ad Thelegd oppidum duo, ad Reeff tria reſtant miliaria, ſatis magnis ſtadijs comprehenſa, vbi Cryſi fluuij ex ſcaturientibus vndique fontibus exordia erumpunt, tenuiq; alueo per medium dicti oppidi Reeff vſque Sebeſvvar continuo meatu porrigitur, vbi demum finem accipit.

Deinde ſi Coloſvvariam tendas, de qua ciuitate opportunè ſuo loco plura dicemus, quinque miliaria intercedunt: rurſus vſque Thordam, quæ ciuitas verſus meridiem iacet, per arduum & ſaxoſum montem bis mille paſſus emetiendi ſunt: Eaq; ciuitas licet nullis ſit muris aut mœnijs cincta, tamen ſatis ampla, opulenta, & diuerſis mercibus frequens, cuius incolæ & pecorũ & iumentorum ac compaſcuorum & agrorum vſu fructu ditiſſimi ſunt, vt interea taceam, quàm optimi vini ferax ſit. Ad hæc ſalium fodinis tam celebris eſt, vt vix parem in toto Oriente fundum comperias. Ibiq; præfectus Camerarum ſalium perfungitur officio Regio, & ex ſalinis Hungariæ Regibus annuam penſionem maximam tribuere ſolet, quam vel eo nomine nõ paruam eſſe, facili iudicio elicere poſſumus, quòd inde toti ferè Tranſyluaniæ ſeruiatur: Indeque ſal Budam & ad alia pleraque loca extranea aſſiduè perferatur & euehatur, non ſine magno Regiæ Maieſtatis commodo.

A Thorda verò, duobus intercedentib. oppidis, Gochard & Monera, duodecim numerantur miliaria vſque Cibinium, quæ ciuitas huius Regni metropolis eſt, & munitiſſima, aurique & argenti, rerumque omnium longè abundãtiſſima, quemadmodum ex ſequenti noſtra deſcriptione cognoſces. Reliquas demùm eiuſdem prouinciæ vrbes, ſuo ordine & ſerie breuiter complectemur.

SVNT IGITVR HAE SEPTEM VRBES IN TRANSYLuania celebriores, à ſe per locorum interuallum ſuo modo & ordine diſtantes, vt ſequitur.

CIBINIVM,	Hermanſtat.
BRASSOVIA ſiue Corona,	Cronſtat.
BISTRICIA,	Nõſenſtat.
SEGESVVARIA,	Scheßpurg.
MEGIES,	Mydwiſch.
ZABESVS, ſiue Zaazſebes,	Millenbach.
COLOSVVARIA,	Clauſenburg.

Quarum ciuitatum priusquàm descriptionem aggrediamur, operæpretium mihi facturus videor, si paucis rem memoriæ non indignam interiecero: Hanc nimirum ciuitatem Cibiniensem, post Sereniſſimi quondam Ludouici Regis, fœlicis memoriæ, interitum, ad septennium vsque in assiduis bellorum tumultibus (dum scilicet Regnum Transyluaniæ, propter infœliciſſimam Regis Ioannis coronationem, in diuersum erat distractū) sese contra omnium hostium impetum citra vllum externarum gentiū præsidiū & auxilium, armis suis & sumptibus proprijs, qnàm strenuiſſimè conseruasse: neque etiam ciues vlla obsidione aut oppugnatione, vel hostium incursione aut formidine ductos, vt defessis viribus in aliquam deditionem prouocati fuissent, sed alijs quoq; ciuitatibus, tam austera & militari defensione, robustiorem animum præbuêre, ne hostium arrogantibus minis territi, in defectionem se trahi paterentur. Vnde sibi ac posteritati suæ immortalem laudem & memoriam perpetuam parauêre.

CIBINIVM metropolis ciuitas celebratiſſima, à Cibinio amne nomen retinens, quæ alio haud inepto vocabulo Hermanstatt appellatur, ab Hermanno eiusdem vrbis primo conditore. Quæ in planitie sita, nullis prope montibus incumbentibus impeditur, quin se in admirabilem latitudinem aperiat, duplici muro munita, & fossis admodum profundis, circumquaq; piscinis lacunaribusq; non paucis spaciosè diffusis præcincta est, magnificis deinde ædificiorū structuris, turribus, & propugnaculis suo ordine & serie interseruis, culta & ornata est, cuius Parrochia Cathedralis, suo Præsule infulato digna, viginti & quatuor sacerdotum adaucta aris, est conspicua.

Hinc annua frumenta in subterraneas foueas, ad multos annos, citra vllā publicæ annonæ iacturam, conseruandi gratia conferuntur: Nec desunt molēdina triticaria ita laborata, vt nulla arte ab hostibus esuriem ciuitati molientibus, eripi possint: adde quòd passim per ciuitatis singulos vicos placidiſſimo flumine riuulus decurrit. Magistratu regitur prudentiſſimo, cuiq; non facilè alium prætuleris, vsq; adeò vt ad eum nemo, nisi qui multis testimonijs fidem suam Reipub. probarit, admittatur. Pagos Regios decem, & octo tributarios habet. Huc quoque septem Saxonum sedes spectant, quarū nomina sequenti ordine explicata vides.

SEPTEM SEDIVM SAXONICARVM nomina.

Zazvarienſis sedes, pagos habet regios vndecim.
Zabesienſis sedes, Zabesum ciuitatem, cum pagis Regijs quinque.
Reusmarck sedes, pagos habet decem.
Segesburgenſis sedes (ciuitas ipsa) pagos habet sedecim.
Olczna sedes, pagos habet duodecim.
Schenkerstul sedes, pagos habet viginti & duos.
Rupensis sedes, pagos habet quindecim.

Præter has septem sedes Saxonum in Transyluania sunt & aliæ duæ separatæ, quarum caput est ciuitas Megiensis, pagi huc spectantes sunt viginti quatuor: prædictis autem sedibus interiacent multi pagi, possessionesq; Nobilium, quæ ad numerum sedium Saxonum non conferuntur.

Numerantur etiam in Transyluania, quo ad pensiones taxarum, octo parochialia Capitula præcipua, quæ simul appellant Vniuersitatem.

Bistriciēsē Capitulū habet Bistriciam cū viginti tribus pagis regijs.
Regnense Capitulum habet pagos plusquàm triginta.
Barcense Capitulum habet Coronam ciuitatem cum tredecim pagis regijs.

Kisden-

Kisdense Capitulum habet Segesburgã & pagos quadraginta octo.

Duarum sedium Capitulum complectitur ciuitatem Megiensem cum pagis triginta sex.

Cibinienſium Capitula duo, quorum vnum habet Cibinium & pagos viginti tres.

Alterum Capitulum Cibinienſe, quod vocant Surrogatiua, continet pagos circiter viginti duos.

Sabesiense Capitulum habet Sabesium cum pagis decem & septem.

A prædicta ciuitate Cibinienſe distant salium fodinæ, in VVyzagna oppido, quod aliâs Saxonicè Salczburg appellatur, vno miliari, ex quibus quotannis ingens thesaurus conflatur, nec minus, vt arbitror, fodinæ oppidi Dees emolumenti, in annos singulos Regiæ Cameræ apportant.

Haud longè ab ea ciuitate Cibinienſi diuersa circumfusa iacent oppida, in quibus passim Saxones residen. In primis Helta ad Meridiem vno distãs miliari, oppidum mediocri magnitudine, & quodam castello munitum, vbi falces messoriæ, quæ nusquàm alibi, fabricantur, & plebeculæ ex communi messiũ ac fructuum quæstu, victum quærere solent, magis cõmodũ.

Inde mons S. Michaëlis paulò infra Heltam, eodem ferè spatio distat, in cuius summitate insigne castellum ex quadrato lapide pulcherrimè eductum, in quo coloni ingruentibus bellicis tẽporibus res suas & bona ab incursu hostium satis tutè conseruant: adde quod locus fertilis, & diuersorũ fructuum ferax, ex quibus incolæ non mediocrem quæstum faciunt.

Prætereà Alutus amnis inter reliqua istius Regni flumina, non est incelebris, qui in montanis Ciculorum radicibus ortus, vbi primùm Transyluaniam attingit, & Barcensem terram à Ciculorum metis dirimit, inde Cibinium versus decurrens prope rubeam turrim, vbi ciues Cibinienses, ne præter expectationem obruantur, excubias agunt, per angustas & abruptas valles in Transalpinam fertur, vbi eum auriferum esse perhibent, haud longè supra Nicopolim Istro miscetur, quæ turris duobus à Cibinio distat miliarijs, vnde Turcis per strictissimas & angustas admodum vias in Transyluaniam accessus est.

Tradunt historiæ, Turcas tempore quondam inuictissimi Regis Mathiæ, in Transyluania profligatos, & in turpissimam fugam versos, in prædicto loco rubeæ turris, à summitate, quam in ea fuga conscenderant, ob magnidinẽ tanti ponderis equorum, in vndã Aluti fluminis demersos, corruisse.

CORONA seu Brassouia ciuitas mercibus Turcicis celebris, intra montes amœnissimos sita, mœnibus, fossis, & propugnaculis satis munita, habet tria suburbia distinctis vallibus posita, quorum vnũ incolunt Bulgari, alterum Hungari, Saxones agricolæ tertiũ. Per singulos ferè vicos riuuli descendũt saluberrima fõtiũ scaturigine perpetui. Cãpos habet planissimos, lõgè lateq; densis montibus cinctos, alpibusq; altissimis à Valachia Transalpina diuiditur: frumẽto & lino præcipuè abundat, estq; quasi horreum vicinarũ gentiũ. Studio liberali præ cæteris hoc tẽpore clara, estq; ibi nuper constructa Bibliotheca, qua nulla in Pannonia post dissipatã Budensem Matthiæ Coruini Bibliothecã, cultior vsquam fuit. Quæ à proximis Ciculorum metis & confinibus sita (siue eã Græca voce Stephanopolim, siue semibarbara Cronopolim, siue cum Hungaris Brassouiã appellare quispiã velit) in penitissima Transyluaniæ parte, quã peculiari nomine Pannones Burczam, nostri autem Burciam vocant, vel ab amne cognomine, qui id loci interluit, vel à radice, quasi dicas nostrate lingua VVurcziã, quæ vulgo recepta est opinio, hoc fortassis nomine, quòd radix Coronæ inserta, Burtianis sit insigne.

Huius verò Burciæ pars est facilè ornatissima, sed sic dirempta situ, vt ferè altera Transyluania videri possit: clauditur enim vndiq; montib⁹, à Ciculis

fluuio dirimitur,cui nomen est apud Ptolomæum Alutato, intus tota est cultissima,hortulum planè, si videas,dixeris. Sed & vrbs ista (iam tandem, quod instituì,paucis absoluam) in quodam quasi loci huius recessu,mõtibus confertissimis(vt præfertur)comprehensa est,cuius gemini in latitudinem murorũ foris excurrentium latera claudunt, quibus supernè propugnacula imminent, sic vt nisi in summa montiũ accliuitate circuitus non pateat:Duplex fossa eximia altitudine ambit vndiq; mœnia,in quibus turres conserto stant ordine:In longitudinẽ cum vallo descendit,vt quadrata ferè esse videatur.Suburbia autem complent quicquid est extra muros vallium,vbi ipsi Saxones,Ciculiq; mixtim habitant:reliquam loci istius partẽ intra ipsas vsq; montium angustias Valachi ferè occupant, hîc templũ habent,& ei præsidentem sacrificulum : Deinde Saxones rursum cum Ciculis longissimis vicis commorantur.In ciuitatem verò non nisi Germanus recipitur.Inter amplas in ea substructiones,primas habet virgini Mariæ consecratum quadrato lapide templum.

Hæc ciuitas ab arce Fogaras distat miliarijs quatuor,in palustri ac plano loco sita,& adeò munita & fortis est,vt nulla suffossio huic metuenda sit vnquã.Ex qua arce anno M.D.XLI.Stephanus Maylat,istius Regni Trãsyluaniæ VVayvvoda, vir militaris ac strenuus,à Turcis & Petro VVayvvoda Moldauo,dolõ & fraude ac simulata eorundem fide,elicitus,& in captiuitatem Cæsaris Turcarum abductus est Constantinopolim, vbi hactenus acerrimis detinetur vinculis:De cuius tam insperata ac improuisa captiuitate,& Petri VVayvvodæ perfidia,longa posset scribi historia.

Quam ciuitatem olim Stephanus VVayvvoda Moldauus,qui huic ciuitati erat hostis infensissimus, bombardis & machinis bellicis in montem eminẽtiorem deductis,expugnare, & suo imperio subijcere moliebatur, sed bombardis parum profecit,siquidem demissis globis,propter spacij longitudinẽ,quo deferebantur,vis & impetus eorum frangebatur,adeò vt citra vllam ædificiorum iacturam, in theatrum ciuitatis prolapsi deuoluerentur, quo facto,desperata victoria,VVayvvoda obsidionem reliquit.

Nulla in Transyluanis vrbibus,multorũ sanè iudicio, populosior illa:forum hîc singulis septimanis,rusticis ex agro confluentibus,tam celebre est, vt iustas nundinas putaueris, ob rerũ merciumq; propositarum copiã: Est enim finitimorũ emporium, & veluti communis officina rerum omniũ: confluunt istuc Ciculi, Valachi, Armeni, & Græci:etiam Turcicis plerũq; mercibus tam ex Moldauia, quàm Valachia adductis, fit interdũ opulẽtior. In ea ciuitate,qui magistratus agunt officia , viri sunt graues & maturi, diuersarũq; linguarum periti, Remp. summo studio fouentes : ciues autem & belli & pacis artibus sunt instructissimi, qui cum Moldauis plerumque bellum gessêre,& nonnunquam insigni victoria potiti sunt.

BISTRICIA in amplissimæ vallis planitie posita , habet vtrinq; vitiferos colles.Per mediam vrbem fluuius eiusdem nominis labitur ad meridionale latus inferioris suburbij declinans,qui statim post duo miliaria Zamosio coniungitur amne,fundulis in primis abũdans. Quatuor miliaribus ab vrbe Bistricia sunt auri fodinæ Roduenses, inde in extremis Transyluaniæ finibus Riuuli Dominarum aurifodinis non obscuri.

SEGESVVARIA ciuitas partim in ædito colle, partim infra ad radices habitata,inferior tamen eius pars cultior existit,ob faciliorem rerũ necessariarũ copiam: fluuius idem mœnia huius ciuitatis pariter & Megiẽsis præterlabitur,qui paulò supra Albam Iuliam influit in Marusium.

MEGIENSIS ciuitas,quæ in meditullio Transyluaniæ sita, ferax vini, ac rebus alijs omnibus ad communem quæstum & victum deseruientibus satis referta,& clade quondam Ludouici Gritti gubernatoris non

incog.

incognita. Is Gritti ob indignitatem cædis magnifici quondã Emerici Czibackij Varadiensis Episcopi, quem dictus Gritti ad se dolo & fraude accersitum, occidi iusserat, atque demum paulò post à Moldauicis gentibus & Saxonicis, in ea ciuitate obsessus, captus, & in campum eductus, simul cum alijs multis tanti facinoris conscijs, qui eum comitabantur, extremum recepit supplicium, cuius tandem duo filij insignes adolescentuli quoque in captiuitatem VVayvvodæ Moldauiensis deducti, capite paternum scelus expiarunt, quod ex rebus gestis melius cognoscas: Acta sunt hæc anno vigesimo septimo. Hæc autem ciuitas, olim oppidum, & non ante multos annos suis arcibus & mœnijs firmata, & in formam ciuitatis redacta est.

Quæ ciuitas quatuor à Cibinio distat millibus passuum, quam præterlabitur fluuius Kykellevv maior, qui in montanis Schijk oritur, & recepto minori Kykellevv amne, non longè à Balasfalvva paulò infra Ezombor & sub Enijedino oppido in Marusium influit.

Inde Kykellevvar vno miliari à Megies distat ad Occasũ, illic fluuius minor Kykellevv ab arce non adeò procul præterlabitur, quã arcem quondam Petrus VVayvvoda Moldauus cum nõnullis pagis circumiacentibus, ex donatione & inscriptione olim Diuorum Hungariæ Regum, possidebat: Hanc nunc frater Georgius, Regni Transyluaniæ Thesaurarius, adeptus est, & in suam redegit iurisdictionem. Illic egregia vinearum promontoria, & vina optima, aliarumque rerum magna habetur affluentia.

ZABESVS ciuitas non magno interuallo ab Alba Iulia, in planitie, valle profundissima, aquis piscium fœcundissimis munita, quanquam non ita fortibus propugnaculis defensa sit: Intus luculentis ædificijs exornata, quam primariam Saxonum sedem fuisse dicunt. A qua ciuitate non longè duo sunt oppida, vtpote VVijncz & Borboreck, quæ aliàs ex Diuorum Hungariæ Regum donatione, ad Transalpinum spectabant VVayvvodam, Regibus Hungariæ subiecta: vbi sal Regium ratibus instructis Marusio amne applicatur, & inde Hungariam prouehitur. Illic in summitate cuiusdam monticuli castellum quoddam, in quo Diui olim Franciscì ordinis professores residisse dicuntur, non ante multos annos per internos hostes demolitum. Ea ciuitas habet pagos Regios decem & septem.

COLOSVVARIA in planitie suauiter admodum sita, tam murorum ambitu foris, quàm ædificiorũ structuris intus splendida: Eam Saxones mixti Pannonibus incolunt, Iudicem & Consules alternis vicibus quotannis concordibus suffragijs, nec dispari numero eligunt, hi Hungarum, illi Saxonem, suos quisque Senatores salutant. Vbi ad portam Portinam hoc Epigrãma Traiano adscriptum esse videas:

I. M. N.

TRAIANO PRO SALVTE IMP. ANTONINI ET M. AVRELII CAESA. MILITES CONSISTENTES MVNICIPIO POSVERVNT.

Non procul hinc Chrysus fluuius, qui primas Hungariæ metas à Transyluanis limitibus seiungit, ex Dacicis iugis Pannoniam contingentibus intra asperas & præcipites alpes continuis anfractibus & celeri meatu discurrit, vbi Valachi in desertis ædibus residentes, vsu ac quæstu pecorum & piscium affluentium quotidianum victum quęritant. Abundat hic fluuius nobilissimis piscibus, qui ex eo, vt apparet, nomen accepit, quòd & auro abundet, quod à Græcis χρυσὸν appellatur: Vide Strab. lib. xiij. circa medium ab accolis.

Nec

Nec longè ab hac ciuitate duæ altissimæ rupes prodeunt, versus Occasum, à regione sibi opposita, inter quas fluuiolus satis præcipiti labitur cursu, prout ex his cognoscere licet versibus:

Hic geminæ pariter tolluntur ad æthera rupes,
Saxaque præruptis cautibus atque rigent.
Riuulus hinc cursu fluit inter vtramque rapaci,
Aureus hinc nitidis excipit amnis aquis.
Perspicua est ipso adductu quæ sumitur vnda,
Candidulus scrupos fundus & imus habet.
Ante locis transis vicenis atque nouenis,
Quàm celsum videas quo fluit ille iugum.

ALBA IVLIA ciuitas vetustissima, atque sede Episcopali celebris, quæ prædictis septem Saxonum sedibus, quasi mediterraneo terrarum spacio coniungitur, olim Zarmijz Dacia appellata (Fuit enim regia Daciæ Regũ, quod ex veteribus monumentis, quæ ibi copiosè reperiũtur, cognoscere liceat) in colle decliui sita, circumfusa vndequaque ad duo ferè millia passuum planitie. Ab Oriente fluuium Marusium, & deinde ex altero latere amnem Ompaij Hungaricè vocatum, ex alpibus descendentem: ab Occidente verò amœnam, vt diximus, planitiem vsque ad montem S. Michaëlis, quo in monte in rupe altissima castellum quoddam diui Michaëlis situm est, à Romani imperij durans tempore, quod ex antiquitatis monumentis, quæ ibi non pauca sunt, conijcere licet: à Septentrione eadem intercedit planities, atque inde Marusius fluuius quoque duobus distat ab vrbe millibus passuum, qui olim per mediam vrbem perluisse dicitur, ex ruinis & sepulchris peruetustis & dirutis accepto indicio. Tanta eius vrbis fuit amplitudo, vt in longum & latum ad quinque millia passuum porrigeretur. Quòd autem Gothi antiquitus eam incoluerint terram, vetustas inscriptionum & characterum illic in tabulis & sepulchris inuentorum ostendit, literis paucis admodum nostra ætate cognitis: proinde fidem faciunt, Romanorum legiones hucusque progressas fuisse, cuius rei signa passim adhuc in visceribus terræ occulta inueniuntur.

Ab Alba Iulia ad Occidentem sunt montes & alpes excelsissimæ, & aditu difficilimæ, in quibus situantur ciuitates Montanæ auro & argento præstantes, inter quas vel præcipua est Abrugbanija, quam Collegium Sacerdotum ex donatione Ioannis Huniadis possidet, venis metallicis celebris, vbi magna auri vis assiduè colligitur, quæ ad Cameram monetariam Cibinium defertur, ibidẽque conflatur, & ex ea aureæ monetæ cuduntur continuò, prout ex sequentibus nostris annotationibus planè liceat videre.

Distat hæc ciuitas Abrugbanija ab Alba Iulia miliarijs quinque: Eodem itinere alia ciuitas Zalathna non procul situatur, quam nunc Valachi incolunt, vbi ex vetustis monumentis apparet, olim maximam fuisse vrbem.

ZAZVVARAS, Saxonibus Bros dicta, distat à Kenijer ad Meridiem vno miliari, sita ad flumen Marisum, terra fœcundissima, frumenti, vini, & omnium fructuum ferax: Ibi populus admodum vrbanus, & ad Valac horum ritum & consuetudinem, amictu & victu non parum accedens, qui passim in campis circumquaq; desertis quibusdam possessionibus resident, & habẽt cœlum miræ temperiei: Etenim syluæ intensissimæ, lepores, damas, & ceruos, in magna multitudine fouent, piscibusque illic optimis abundant.

Apr-æ

A prædicta ciuitate Zazvvaras, vbi per syluosa montium iuga, duo ferè miliaria confeceris, subitò conspicis nouam quasi terram: Est prouinciola parua in extremo Transyluaniæ angulo, in qua Haczak oppidum situm, ea prouinciola à reliquo regno separata, vndiq; montibus & alpibus eminentissimis circumsepta est, præsertim ab ortu & meridie, vbi spaciosissimus transitus in Mœsiam, quæ nostro tempore Transalpina vocatur: Quæ regio ad octo miliaria se extendit, & quasi in medio vmbilico sita est, & ipso regionis nomine Haczas appellatur, quod oppidum Valachi mixtim Pannonibus cohabitant.

Ad plagam Meridionalem huius regionis adhuc apparent & teruntur vrbis amplissimæ fundamenta latissimè porrecta, & parietes ædificiorum collapsi conspiciuntur: Varheli loco nomen est, quod significat, locus vrbis: Hic singulis ferè diebus Valachos inuenias, qui rudera vertunt, ac lapides pretiosos, atque numismata tam aurea quàm argentea ex visceribus terræ, variaque antiquitatis monumenta effodiunt.

Præterea Alba Iulia ciuitas Daciæ, quæ nũc est sedes Isabellæ Reginæ Hungariæ &c. eamq; abrogato Episcopatu tenet: Et à diua Iulia Augusta, matre diui M. Aurelij Anthonij Pij Aug. Imp. nomen sortita est, cuius rei argumento Epitaphiũ in vetustissimo marmore templi diui Michaëlis descriptum est.

I. O. M. E. IVNONI.

PRO SALVTE IMP. M. AVR. ANTHONII PII AVG. ET IVLIAE AVG. MATRIS AVG. M. VLPIVS MVCIANVS MIL. LEG. XIII. GEM. HOROLOGIARE TEMPLVM A SOLO DE SVO EX VOTO FECIT, FALCONE ET CLARO COSS.

Sargetia fluuius Daciæ, ad regiam Zarmijz Decebali quondam Dacorum Regis fluens, cuius tempore Huniadũ arcem alluit: Decebalus autem subter vada Sargetię amnis, nõ procul à Regia prędicta Zarmijz, suos occultauerat thesauros, quos deinde Traianus Imperator, eo superato comperisse fertur. Lege Traiani vitam, per Georgium Merul. ex Dione Græco traductam.

ZARMIS, inquam, vrbs ingens, quondam Decebali Dacorum Regis sede clara, eo autem deuicto, Colonia Vlpia Traiana, Augusta Dacia fuit appellata, quod ex subscriptis Epigrammatis planè videre licet.

DIVO SEVERO PIO.
COLONIA VLPIA TRAIANA AVG. DACIAE ZARMIS.

Aliud Epigramma.

I. O. M.

ROMVLO PARENTI, MARTI AVXILIATORI, FOELICIBVS AVSPICIIS CAESARIS DIVI NERVAE TRAIANI AVGVSTI, CONDITA COLONIA DACIA ZARMIS, PER M. SCAVRIANVM EIVS PRO P. R.

Sunt præterea in ea prouincia Montes auri & argenti ditissimi, vtpote Abrugbania, Zalathnia, & Keresbania, ex quibus magna vis auri & argenti sumitur, & Camerę Regiæ pro cudendis tam aureis quàm argenteis monetis applicatur.

ABRVGBANIA diues auri oppidum, in cuius circuitu montes mira rerum omnium fertilitate, vsq; adeò cumulati, vt solertis terræ viscеribus, thesauros Regijs opibus nō indignos alat: nempe illic obrisum aurum patulis de montium verticibus frustulatim pręciditur, subter quorum valles vitrei & perlucidi amnes decurrunt, ex illis alpium iugis demergentes: plures deniq; eo loco chrysolapides in opulentis ac crebris chrysoplisijs, id est, aurilauacris inueniuntur. Abrugbania autem Romanorū olim colonia fuit, quantum ex hac inscriptione coniectura assequi possumus, in altari ædiculæ supra oppidum non ita longè reperta.

D. M.

CASSIAE PEREGRINE INTEG. FA. I. VIR ANN. XXII. F. BISIVS SCENOB. SARD. CONIVG. S. M. P. I.

ZALATHNYA oppidum tēporibus Traiani Imperatoris conditum, olim aurifodinis insigne, vbi adhuc extant aliquot Epigrammata in marmoribus sculpta, quorum hîc vnicum lectu dignum adiunximus.

D. M.

M. AVRE. ANTHONINI MIL. LEG. XIII. GEM. VIXIT ANN. XII. MEN. XI. DIEBVS II. MILITAVIT AN. V. LIB. RARA VRE L.

MARCIANVS ET VAL. VALENTIANA FILIO PIENTISSIMO.

KERESBANIA oppidum in procliuitate montium loco satis amœno situm, quod Saxones Valachis passim interspersi incolunt, à quibus ea loca interdum minus tuta sunt ex frequenti deprædatione.

Iam paucis post ciuitatum descriptionem, quæ hîc sint præ cæteris celebria flumina aperiemus.

MARISIVS, seu Marisus pen. cor. Daciæ, vel si mauis, Transyluaniæ aurifer fluuius, ex alpibus Transyluaniæ Moldauiam contingentibus profluens, à Ciculis in Daciam, inde in Tyssiam descendit (Vide Strab. lib. x.) mox Danubium influit, per quem Romani milites vasa olim sibi ad vsum belli necessaria deuehere solebant, adde quod hinc sal Regium in Hungariam importari solet.

ZAMO.

ZAMOSVS,pen.longa,fluuius Daciæ non procul à Chryſo fluuio in iugis Dacicis ad Moldauiam vergentibus,in primis Orientem verſus effluit,tandem arcem Gyvvla Epiſcopalem præterfluens,tendit ad Auſtrũ,& ciuitatis Coloſvvariæ pomœria radit, indead Solis ortum vertitur,anguſto alueo & ſinuoſo nauigabilis,quo ſal Regium oneratis nauibus quotannis euehitur,vulgus eundem fluuium appellat Zamos,non longè à Biſtricio territorio,per vallẽ emiſſus abducitur in Hungariã Thybiſco amne præcipitãdus.

AVRATVS verò fluuius in montibus Abrug oriens Tordam præterlabitur,& paulò ſupra Nadghlack in Mariſio exoneratur,qui Tranſyluaniæ celeberrimus fluuius eſt,ſatis exili & anguſto alueo profiliẽs, deinde collectis ſimul aliorum riuulorum & fluuiorum vndis augetur,Trãſyluaniamq; ſecat,ac præterfluẽs oppida Zeckelvvaſſarhel,Enyedũ,Albam Iuliã, Devvan, & Lyppiam, qui tractus totius prouinciæ eſt amœniſsimus, atq; non adeò magna diſtantia à Zegedino in Hungaria, cum Thybiſco coniungitur, & naualis eſt amnis,quo omne ſal euehitur ex Tranſyluania,deponiturq; Zegedini,atq; inde per totam defertur Hungariam, & per Thybiſcum,Belgradum,Seruiamque deducitur.

EST AVTEM TRANSYLVANIA (vt ad priorem noſtram redeamus ſententiam) quæ olim fuit Dacia,ſi non tota,tamen eius florentiſsima & præcipua pars,quam Imperator Traianus,vt prædiximus, victo Rege Decebalo,qui his locis imperabat,in prouinciã redegit,deductis colonis,& vrbibus conditis,quarum nonnullæ in hunc vſq; extant diem, quod adorande vetuſtatis inſcriptiones monumentorum pluribus locis repertorum indicia teſtantur:Eam Teutones primo tempore & aliquot retrò ſæculis poſſidêre,ſiue hi ex Saxonia, ſiue à Rheno venerint, tamen ex Germania profectos fuiſſe conſtat:Sed quam fortunã,quemue Ducem ſequuti ſint,nullis quidem literis proditum eſt,niſi quod in Hungarorũ Chronicis legitur,Diuo Stephano regnãte multas ſemel nationes Hungariam & iſtius confinia occupaſſe,inter quas Saxones fuiſſe memorantur.

CONCLVSIO.

EST itaq; hæc nobiliſsima & opulentiſsima regio & prouincia,pluribus aucta nationibus & incolis, omniumq; rerum, quæ ad humanum ſpectant vſum,longè refertiſsima,auro,& argento,ſaliumq; fodinis,ex quibus quotannis ingens theſaurus hauritur,cum viniferis montibus,& iumentorum & pecorũ ingenti multitudine vndiquaq; referta: Eſtq; hæc regio Trãſyluania,quòd trans ſyluas ſita ſit, appellata, multorum cognitione & perluſtratione, meoq; iudicio, latitudine & longitudine ad viginti & quinq; miliaria extenſa.

Abſoluimus igitur hanc breuẽ, & vt ita dicam,ſatis compendioſam Tranſyluaniæ deſcriptionem,qua præcipuas ac celebriores vrbes,pagos,& oppida eiuſdem prouinciæ, ſuis limitibus & confinibus, nec non ſitu & locorũ amœnitate,non indiligenter complexus ſum:nihil addubitans,vt quicunque has commentationes ſimulatq; alias regiones diſtinctim expreſſas & adiunctas, ſuo perluſtrauerit ordine, mox illius terræ ac regionum finitimarum veriſimam aſſecuturus ſit cognitionem.Neque ſuſpicetur quiſpiam,in tota Europa, huic prouinciæ Tranſyluaniæ, opulentia & amœnitate,eſſe parem,aut vſu fructu præſtantiorem,quod ſanè ex præſcriptis annotationibus noſtris cuiuis legenti videre licet.

EXHORTATIO AD SACRAM REGIAM MAIESTATEM.

SEreniſsime & Inuictiſsime Rex, Domine, Domine Clementiſsime, legimus apud Xenophontem, Ducẽ quendam Græcum, dum militari expeditioni exercituali Regis Perſici præficeretur, ſolerti cura & diligenti inſpectione, Perſiam & Ioniam deſcripſiſſe, deſcriptamque in membrana Spartanis Regibus obtuliſſe, vt regni Perſici opibus & terrarum bonitate ac beatitudine inuitarentur ad ſuſcipiendum bellum contra Perſas: Fuitque efficax eius membranæ exhibitio, perſuaſione Ducis illius, Spartanis oblata. Statim enim Spartani expeditionem in Perſas mouerunt, Ageſilao duce, qui vniuerſum Perſarum imperium ſua manu & bellica virtute occupaſſet, niſi domeſticis motibus in patriã retractus fuiſſet. Alexãder ille Macedo, qui à rerum geſtarum magnitudine & gloria Magnus eſt appellatus, cùm audiſſet Democratis opinionem, aſſerentis plures eſſe mũdos, obſtupuit, atq; lachrymans dixiſſe fertur: Heu mihi homini infœlici, quòd cùm plurimi ſint mundi, vnius dominio nondum ſim potitus, quid amplioribus regionibus ſubiugandis mihi ſperandum ſit vnquam? Tanta nimirum Alexander regnandi cupiditate ſtimulabatur, vt parui duceret, orbis terrarum imperiũ ſe eſſe aſſecutum, niſi cætera quoq;, ſi quæ extra hunc mundum regna forent, conſequeretur. Quamobrem Rex potentiſsime, vt Sacra Maieſtas tua conſilij & inſtituti mei rationem habeat, hoc in primis tuæ Maieſtati declarare volui, quò demũ Maieſtas tua cognoſceret, quàm opulenta & diues, diuerſisque nationibus & populis iſta Tranſyluaniæ prouincia ſit referta, quæ tuæ Maieſtatis imperio iam propemodum adempta, atque in ditionem Tyranni, ac in ſeruitutem (proh dolor) non ſine maxima totius Chriſtianitatis iactura redacta, vt rurſus iſtud Regnũ, quod ad tuam Maieſtatem omni iure & legitima & Regali ſucceſsione ſpectat, ex faucibus hoſtium eripiendum, armisque vindicandum, ac priſtinæ libertati ſuæ reſtituendum niteretur. Quod & ante à diu tuæ Maieſtati præcipuè curæ fuiſſe, nemo eſt,

mo est, qui ignorat. Tantam enim Maiestas tua moderãdi imperij sui rationem assecuta est, vt eo toto ferè orbis ambitu nec potẽtior, nec moderatior Princeps visus sit vnquam. Sed quoniam huic Regno inter cætera discrimina & futura metuenda pericula nihil pernitiosius esse queat, quàm quòd internis grauissimè fluctuat dissidijs. Quòd si in eo Regno cõstantes & vnanimes forent, suasque ambitiones deponerent, haud ita facile ipse hostis atrocissimus istius Regni imperio, pro libito suo potiri, aut præsidia vlla in ea patria nostra, statuere posset firma: cùm potissimùm huic hosti tam valido exercitu per tam angustas vias nusquam commodus pateat accessus, atque etiam hæc regio amplissima, & natura mõtibus, syluis, & nemoribus vndequaq; adeò munita sit, vt ab hostium subito impetu, satis tuta esse queat. Quisnam Rex victoriosissime, hanc prouinciam adeò florentem, & opulentam, sublatis mutuis dissensionibus, aut subuertere, aut occupare, aut in aliquod discrimen adducere vnquam poterit? dummodo hæc strenuissima natio, suæ tranquillitati & pristinæ libertati restituta, & conformibus animis arma in publicum Christiani nominis hostem conuerterit, aliorumque Christianorum Principum tempestiua auxilia & præsidia senserit: Constat enim omnibus, Rempub. ab initio orbis, semper discordia & inteſtinis simultatibus defloruisse, grauissimamque ruinam accepisse: Quod sanè ex his versibus cuiuis perpendere & videre licet.

Vera equidem Dia est Christi sententia magni,
Diuisum regnum seditione ruit.
Sic olim cecidit discordibus excita bellis
Carthago, Lybiæ culmina celsa lares.
Oppida, sic arces, vrbes, sic Ilion ingens
Corruit, & Priami Regia pulchra senis.
Sic liquit celebrem sua magna potentia Romam,
Fractaq; sic sensit publica damna neces.
Sic opulenta potens diris agitata procellis
Pannonia, heu misera, seditione ruit.

Quare Maiestatem Tuam humilimè precor, vt hanc meam admonitionem gratioso ac benigno vultu amplecti, meq; in singularem tutelam & protectionem suam clementer suscipere, & commendatum habere dignetur.

E. Maiestatis tuæ

fidelis seruitor,

Georgius Reychersdorfferus.

MOLDAVIAE, QVAE OLIM DACIÆ PARS, CHOROGRAPHIA, GEORGIO A REYCHERSDORFF, TRANSYLVANO, Autore.

IN CLYTISSIMO ET POTENTISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO *FERDINANDO, Romanorum, Pannoniæ, Bohemiæqúe Regi &c. Domino suo Clementißimo.*

MVLTAS & eas quidem longinquas legationes, quas FERDINANDE Cæsar inuictißime, Rex potentißime, Sacra Maiestas Tua mihi imposuit, prompto alacriq; animo suscepi, & pro virili strenuè ac sedulò perfunctus sum, quarum proxima fuit, qua Sacræ Maiestatis tuæ iussu, Moldauiam perlustraui, atque oculis (quibus maxima fides esse solet) eius terræ montes, flumina, syluas, vrbes, oppida, pagos, ita considerauí, vt reuersus, quicquid ibi memorabile videram, ad vnguem recensere potuerim: Quæ cùm annis superioribus Lynzij Sacræ T. Maiestati retulissem, memoria teneo, Maiestatem tuam mihi negocium dedisse, vt terræ illius situm, descriptionemq́ue, quantum memoria assequi possem, literis mandarem: Quod equidem pro viribus feci, tum quò magis imperato legationis muneri satisfacerem, tum ne quid Sacram T. Maiestatem eorũ, quæ ibi memoria digna sunt, lateret, cùm nemo veterum scriptorum, ac ne recentium quidem eam fortasse prouinciam calamo antea sit complexus, intermittere non potui, quin tandem in publicum emitterem hoc opusculum, maiore à me fide quàm elegantia conscriptum, quod Sacræ M. T. denuò offerendum ac dedicandum duxi, vt admonerem, Moldauiam minimè contemnendam, Regni Hungariæ quasi ramum non infimum, insidijs callidissimi atrocissimiq́ue Tyranni nuper à totius Christianæ Reipub. & regni veluti corpore auulsam, omnibus viribus conatibusq́ue esse vindicandam, terram sanè omnium rerum copia affluentem, quæq́; hostem nostrarum rerum auidissimum suis ad nos opibus transmittere possit, vt hinc ad Christiani nominis Regna inuadenda expeditũ deinceps sit iter habiturus: nisi vnanimi consensu concordes Christiani Principes confestim aduolarint, ad restinguendum tam atrox incendium, vereor ne longè lateq́ue grassata flamma (quod Dij procul auertant) simul omnium opes hauriat. Quod meum quamuis tenue officium, ab optimo tamen deditissimoq́ue animo profectum, Sacra Maiestas Tua boni vt consulat, supplex precor, meq́ue humilimum clientulum suum in singularem Maiestatis Suæ gratiam ac tutelam recipere, & commendatum habere dignetur.

E. Sacræ Maiestatis tuæ

humilimus seruitor

Georgius Reychersdorffer,
Secretarius indignus.

AD LECTOREM.

CVM plærique diuersarum terrarum, nationum, gentium, & prouinciarum situm, ac regiones, ipsaque adeò climata absque vera & integra perspectaq; locorum cognitione, suo saltem priuato studio aut opinione potius, quo cæteris etiam longè peritioribus sese illa sua minus indagata descriptione, ingenio tamen præstare cupiunt, describere soleant: atque inde citra veram ipsorum experientiam, non parui quandoque errores committantur, quæ non mediocria proficiscentibus viarum discrimina adferunt, adeò vt aliàs multarum rerum sanè peritis, in eiusmodi exactissimis annotationibus fides certa non multum adhibeatur. Ego igitur cùm superioribus annis in regno Moldauiæ diuersis & arduis Sacræ Maiestatis Regiæ legationibus versatus & perfunctus sim, totamq; hanc regionem satis diligenter & vsque ad vltimos eius prouinciæ terminos perlustrauerim, constitui quantum vel per ingenij mei tenuitatem, aut temporis angustiam liceat (nisi me mea fallat opinio) terræ illius situm & ambitum, breui quodam compendio, recta ageographicaq; methodo, ita depingere & conscribere, vt nihil prorsus ab integra & exquisita cùm locorum tum fluminum omnium cognitione & descriptione, intermissum esse videatur. Quo tandem quiuis eiusmodi itinera suscipiens, ampliore sanè iudicio, certioreq; cum ratione istius regionis Moldauiæ situm & ambitum, nec non circumiacentia regna vndequaque magis perspecta & cognita habere, hancq; meam vel minus bene politam, aut non satis omnibus approbatam descriptionem cognoscere & iudicare queat facilius.

* * *

MOL-

Central University Library Iasi

MOLDAVIÆ DESCRIPTIO.

TERRA iacet ſæuis Thracum conterminа regnis,
Iuncta vbi cum Chele ſydera Taurus habet.
Hicqúe vbi ſeptenos, mutato nomine, portus
Iſter in Euxinas gurgite fundit aquas.
Moldauiæ multos titulo celebrata per annos,
Adde quòd & ſolo nomine nota fuit.
Baſtarnæ hanc olim veteres tenuêre coloni,
Proxima Pannonÿ, Sauromatæqúe tenent.
Qua videt occiduum tenebris decreſcere Phœbum,
Falcigeros illo deſficit orbe Dacos.
Vnde diem roſeis illuſtrat Lucifer alis,
AEquoreis illinc pulſa feritur aquis.
Inde vehit longos ſinuoſo in littore tractus,
Tendit in Eoos brachia longa ſinus.
Dum Mare deſertas ſuperet cum littore ripas,
Et ſimul in Pontum Neſter & Iſter eant.
Terra armis opibusqúe potens, belloq́; ſuperba,
Fœcundo ſemper gramine tecta viret.
Sponte ſua multos geminata meſſe racemos,
Lætaqúe non cultus munera reddit ager.
Attamen Euxini qua vergit ad æquora Ponti,
Horreſcit nimio terra relicta ſitu.
Non hic pampinea vitis nutritur in vmbra,
Hanc nemo preſſo vomere findit humum.
Quodqúe magis miror, curámque & aratra recuſat,
Nullus arenoſi littoris aruа colit.
Littora cùm videas alÿs cultiſſima terris,
Quæ domino referant annua poma ſuo.
Nec quicquam bello minor eſt, rebusqúe gerendis,
Multa foris geſſit prælia, multa domi.
Et Mahometigeno populantes milite Turcas
Reppulit, eſtqúe hoſtem ſæpius vlta ſuum.
Nunc ſua Lumigero conceſſit iura Tyranno,
Victaque Theſſalico ſubdidit ora iugo.

EPIGRAMMA IOAN. ALEXANDRI Braſſicani.

Nota fuit paucis Moldauia magna, Georgi
Nunc facta eſt verè nobilis ingenio.
Debuit eſſe magis ſomno vinoq́; ſepultis
Cognita, qui Turcas ſomnia vana putant.
Interea dum tempora perdimus, impius hoſtis
Deuorat & Reges, deuorat & populos.

EPIGRAMMA AD LECTOREM.

Ex aliorum alÿ ſcripſerunt plurima dictis,
Et temerè auditis ſæpe habuêre fidem.
Hic vrbes, quas ipſe adÿt, quæ flumina vidit,
Prudens veraci tradidit hiſtoria,

MOLDAVIÆ, FINITIMARVMQ3 REGIONVM TYPVS.

Scala milliarium.
3 6 9 12 15 18 21

Septentrio

Occidens

Oriens

Meridies

47 48 49 50 51 52 53 54 55

46 45

Amadoka palus
Copesteryn
Olczydayow
Braczlau
Artaces fluvius
Sob fluvius
Moraben flu.
Mesta flu.
Schara fluvius
Bhele
Camenecz episc.
Dueklioucze
Bocota
Czernouel
Culicow
Choczym episc.
Tyras flu. hodie Nyester
Sroka
Vsczya
Cuczuchan
Sauran fluvius
Bog flu.
Sauran flu.
PO=DOLIAE PARS.
Zukow
Tarasoucze
Stepanouze
Oryhow
Coyaluyk
Tetykol
POKVCZE.
Smatyn
Pruth fluvius
Tehynię
Tubarcza
Mayak
Vidouo lacus
Cecykcoue
Colomia
Ceruouecz
Crolow
Soczaua
Lasti
Iaris to
Tiras
Bialogrod
Pruth fluvius
Serech
Badeorcze
Cutuar
Iaszy
Cyfea
Gergycz
Pudno
Margoseſt
Nyemecz
Mol=dania
Lapuzna
MOL=DAVIA.
Skea
Czysk
Brassouia
Seps
Bachono
Targorod
Lucania
Tiraſpo
Kilia
Rasnouo
Totros
Bistricia fluvius
Seretus fluvius
Vasluy
Husz
Viduiza
Vosoue lacus
Pudna
TRANSIL=VANIÆ PARS.
Aczud
Vastni
Barlath
Falczyn
BESSARA=BIA.
Olten
Mysconu flu.
Techis
Turczkyroth
Barlath fluvius
Oblucice
WALACHIA.
Tuncza
Ren
Danubius fluvius
Rebuyk
Braila
Pudna
SYRFIA.
Baba
Chaliacca
Seretus flu.
Galacz
Braiolouo
Urana
Ialonycza fluvius
Flocx
Danubius flu.
BVLGARIÆ PARS.
Ialonyck
TRANSALPINÆ PARS.
PONTI EVXINI PARS.

MOLDAVIAE CHOROGRAPHIA, GEORGIO A REYCHERSDORFF, TRANSYLVANO, AVTORE.

IN PRIMIS igitur exordiendo à confinibus Regni Poloniæ, dum ſcilicet iter verſus Moldauiam ſpectat, plana eſt terra, rebuſque ad humanam neceſſitatem pertinentibus pleniſſima, mõtibus & alpibus minimè impedita, donec per Ruſſiam propemodum deſertam, vſque ad ciuitatem Leopolim, Ruſſiæ metropolim inſignem, quæ quinquaginta miliaribus ab vrbe Cracouia diſtat, ad propiores Moldauiæ metas acceditur. Subinde non ita procul duo ſunt flumina haud abſimili latitudine, & nauigabilia, & profundiſsima, quæ totam hanc regionem naturali ſuo fluxu ingentibus vndequaque ambiunt anfractibus, vtpote Neſter, qui Boriſthenes amnis dicitur, & Moldauus, à quo Regnum iſtud primauum nomen accipit: Illic ab eius Boriſthenis fluminis portu, arx quædam ſita eſt, Chotijna dicta, qui fluuius primo ſtatim in Moldauiam tractu deſcendit, atque in Mare album prope arcem Neſter Feijrvvar munitiſsimam continuo curſu influit. Tandemq; nõ multo itineris interuallo quoddam oppidũ Snatijna vocatum, quod videlicet Moldauos terminos à finitimis Ruſsiæ metis propè ſeiungit, attingitur: Iſthic Moldauiæ limites prima fronte apparent, inde recto tramite, totius Regni Moldauiæ ambitus in longitudine certo miliarium ſpacio ad calculum reuocato, vſque ad alpes Tranſyluanas, vbi illius terræ Moldauiæ extrema meta eſt, ad ſexaginta & quator miliaria ſatis longa protenditur & terminatur. Hinc per prædictas alpes & aſperam admodum & ſaxoſam anguſtamque viam, qua vix commodè currus vnicus progredi poteſt, per vnum & alterum diem non multo negocio ad ciuitatem Braſſouienſem, per Ciculiæ metas finitimas, in terram Bartza deflectitur. Quæ quidem ciuitas Braſſouienſis circumquaque contiguis cincta eſt montibus, atque ſatis firmata mœnijs, prædictis alpibus à Tranſyluana regione proxima, Moldauoſque ſeiungens vicinos terminos, peruenitur in Tranſyluaniam. Huic regioni à Septentrionali plaga ipſa Valachia, quæ alio nomine Tranſalpina dicitur, & Bulgaria, Ponto contermina ſunt, inter Iſtrum & Thyram flumina.

VALACHIA autem longè lateque diffuſa, & patens regio, à ripis Danubij Turcis finitima, quæ olim Hungariæ Regibus obnoxia fuerat & tributaria, nunc verò (proh dolor) ſimul cum Moldauia Turcarum tyrannidi magna cum Chriſtianorum iactura ſubiecta eſt.

Fuit & olim VVayvvoda Moldauus Hungariæ Regibus iuramento adſtrictus: Eius enim prouincia quaſi regno Hungariæ addicta, ingruentibus bellis contra hoſtes publicos, in defenſionem & conſeruationem illius præſidia à Regibus Hungariæ obtinuit neceſſaria.

Ipſa autem Valachia Tranſalpini nominis originem ex re ſortita, alpibus enim & montibus continuis, & his quidem altiſſimis, ab Hungaria & eius potiſſima Tranſyluania parte, nemoroſis paſſim amœnisque interuenientibus ſyluis, diuiditur & conterminatur.

Prætereà Valachia appellatur à Flaccis Quiritum gente: Romani enim Getis ſuperatis & deletis, Flacci cuiuſdam ductu eò coloniam deduxêre, vnde primùm Flaccia, deinde corrupta voce Valachia dicta. Adſtipulatur huic opinioni Romanus ſermo, qui adhuc in ea gente durat, verùm adeò ex omni parte corruptus, vt vix ab homine Romano intelligatur. Igitur Va-

lachi Italicum genus,à veteribus (vt aiunt) Romanis deriuatũ,præter quod hiſtorijs traditur,in coloniam Dacicam à Traiano Imperatore deductos eſſe,planè in Getarum mores abierunt, atque nihil antiquæ originis, ſuique monumenti retinent,præter natiuam linguam, quæ admodum barbara & corrupta eſt.

DE RITIBVS ET MORIBVS Moldauicæ gentis.

POPVLVS itaque Moldauicus conformi ferè veſtitu maiorum ſuorũ more & inſtituto incedens, non diſſimilibus Hungarorum armis vtitur, vtpote haſtis militaribus & clypeis, tamen illis parum ſuccinctioribus,& his, quoque modo enſibus ac frameis ad vſum belli deſeruientibus, non multùm diſcrepantes. Quique ad militarem induſtriam ſatis apti ſunt & expediti.

Prætereà gens iſta Moldauica ferox eſt,& admodum barbara, rebus tamẽ militaribus & bellicis,vt prædictum eſt, ſuo more eximiè inſtructa. Chriſtum & diuos Apoſtolos agnoſcit,ac S. Pauli, vt ipſi volunt,religionem hactenus iam inde ab initio non ſine ſumma veneratione & pietate, coluit. Iſthic diuerſæ ſectæ, & diuerſa quoque religionum & nationum genera habentur,vtpote Ruthenorum, Sarmatarum, Raſcianorum, Armeniorum, Bulgerorum, & Tartarorum, non minor denique pars Saxonum Tranſyluanorum,hanc terram paſſim inhabitantes, imperio Moldaui VVayvvodæ obnoxia,varietate tamen ceremoniarum & dogmatum ſine vlla contẽtione vtuntur, & quælibet ſecta ſiue natio ſolitis ſuis ritibus & legibus pro ſuo fruitur arbitrio. Eodem quoque modo & ordine, Monachi Chriſtianam religionem illic profitentes, ſacris ſuis ceremonijs & officijs iuxta monaſterij & ordinis ſui conſuetudinem ſiue regulam vtuntur. Poſtquàm autem de Ruthenis ſupra mentionem fecimus, eos Moldauiæ confines cõſtituentes, par eſt, & alios finitimos ipſis populos, paucis calamo perſtringere.

TARTARI verò eam regionem incolentes,quingentas (quas vocant) ſeſſiones proprias habent,ij pariter VVayvvodæ ipſi ſua fide adſtricti, atque in expeditione bellica,contra externos quoque Tartaros (à quibus iſta prouincia non raras ſentit incurſiones) ſuis inſtructis copijs proficiſci coguntur. Gens admodum effera, quæ carnibus equinis quotidiano veſcitur cibo, reliqua obſonia etiam delicatiſſima minimè curans.

RVTHENI olim prouinciæ Narbonenſis populi,finitimi erant Auernis & Sanctonibus, vnde Cæſar in commen. & poſt eum Plinius lib.iij.ca.4. Galliæ populos eſſe tradidit. Idem lib.4.cap.19. Aquitanis eos adnumerauit, modò inter Moldauos,Polonos,Tartaros,& Carpathiorum montium accolas habitant,eorum regio Ruſſia vocatur,quam ſylua Hercinia mediam ferè diuidit,rari apud eos Chriſtiani ſunt, Pauli ſectam profitentes,ſermone à Polonico parum diſcrepante vtuntur.

PRVTHENI verò vltimi Germaniæ populi, quos Mela Herniones appellat, vltra Pomeraniam illis occiduam incolunt: ad Septentrionem littore maris Oceani, partim ad Orientem Liuonia, partim verò Lithuania clauduntur: Meridianos locos Maſouitæ ac Poloni tenẽt: eius regionis metropolis Dantiſcum, littoralis ciuitas, emporio ac mercibus extraneis clara & inſignis,quam Fiſtula alluit,moxque Oceano abſorbetur.

SARMATIA Europæ extrema regio, hanc Mela Germaniæ partem eſſe tradidit, recentiores contrà: nam ille Fiſtulam, hi Oderam Germaniæ terminum eſſe ſcripſerunt, quæ Poloniam à Sileſijs diſtermi-

nat.

nat.Ptolomæus lib.iij.duas esse Sarmatias tradit:Alteram in Europa,quam nostra ætas *P*oloniam appellat, hæc à Septentrione Oceano, ab Occasu Germania,à Meridie Iazigibus, Methanastis,ac Carpathijs montibus terminatur,in ea sunt Olijba,modò Russia & Tartaria:Altera verò Sarmatia, Scythicæ Asiæ pars est vltra Tanaim,in qua & Caucasi montes prominent. Hinc Sarmatæ populi modò Poloni,olim Herniones, vt Plinius & Mela, vel Omeones,vt Ptolo.Tacitus Germanis annumerat, vtpote qui contra Sueuos, Vannio Sueuorum Regi ab eis expulso, opem tulissent. Nos aliter sentimus:Nam Sarmatæ quondam, quemadmodum & hodie, carne equina more Tartarorum vescuntur.Inde Mart. Venit & epoto Sarmata pastus equo.Claudia.Tua Sarmata discors Sacramenta petit.Tranquil.in Domician.Expeditiones partim sponte susceptit, partim necessariò,vnam in Sarmatas legionem, cum legato simul Cæsar.Cæterùm auri argentique maximarum rerum ignari,vice rerum commertia exercent. Vide reliqua apud Mel.lib.2.Græci Sauromatas vocant,ideò quòd lacertis consimiles oculos habeant. Pli. libr.4. Sauromatas gentes Scytharum Græci appellant, quas Sarmatas Romani dicunt.

Celebriora autem loca,arces nempe & oppida nominatim quoque perstringere libet:Ea sunt,Svvczovva,Chotijna, Nempzs, Romani vvivvar, Bahloijazvvar,VVazlo,Zoruca,& Orhe.Item Huztvvaras,Tataros,Barlat, ac Romanvvasar,& plæraque alia oppida & castella, quæ breuitatis studio, suo ordine recensere aut describere voluimus.

Princeps verò istius regionis, quem VVayvvodam Moldauum appellant,pro aulæ suæ splendore, tria millia equitum quotidiano suo alit stipendio,qui quidem in armis semper præsto,& parati sunt,eundemq; VVayvvodam cum instructis copijs suis comitantur vndique. Poterit autem ipse VVayvvoda,dum belli necessitas ita postulauerit, non magno negotio & labore,in Regno suo generali habito delectu, ad sexaginta millia equitũ & peditum exercitum conscribere.

Eadem quoque regio Moldauica alit insignes equos Turcicos,Valachicos,item Asturcones optimos, aliosque in magna copia. Illos tamen rarò ob VVayvvodæ edictum ex ea regione, nec nisi nuncijs & Oratoribus publicis,educere liberè permittitur.

Eius generis equos nobiliores & elegantiores quingẽtos,& deinde Falcones trecentos quoq; insignes,necnon ingentem Ducatorum summãVVayvvoda Moldauus,Turcarum Cæsari, quò ab illius inuasione sua sit pacatior prouincia,quotannis in tributum pendere solet. Licebit & illud adijcere,quòd legitimi simul & illegitimi proles masculi indiscriminatim paterno succedũt imperio. Verùm quamprimum illius terræ hæres aut Princeps nascitur,corpori stigma quoddam ignito imprimitur ferro, vt de vero demum stemmate natus Princeps, ad virilem euectus ætatem, certo dinoscatur indicio. Consueuit namque hæc gens ob imperandi libidinem, alter alteri necem machinari,omnesque mortis struere insidias. Ideò plærunque inter fratres obtinendi imperij causa, suboriuntur bella pernitiosissima. Quod itidem in Transalpina prouincia fieri solet, & cõtingit frequentius.

In hac prouincia nullæ sunt naues, quibus flumina traijciuntur, præter rates,quæ ex compactis trabibus & applicatis asseribus extructæ sunt, quas nostrates nautæ Germanica lingua Pruckschiff appellant, quibus eo potissimum cõsilio vtuntur, ne vel hostes eam prouinciam celeri motu aut impetu obruere aut inuadere queant.Sed interdum etiã in traijciendis illis fluminibus, dum aliunde Principum Oratores aut nuncij ad VVayvvodam veniunt, quibusdam paruulis vtuntur nauiculis, ne vel à portu fluminis

aliquandiu remorari videantur, quibus satis commodè vnà cum equis simul & curribus traijciuntur quàm celerrimè.

Prætereà Moldauienses simul & Transalpinenses VVayvvodæ, vires Turcarũ Cæsaris nõ semel magno suo malo experti, suoq; imperio & regno depulsi sunt. Quemadmodũ quõdam Petro VVayvvodæ Moldauo, Bogdano cognomine, paucos ante annos obtigit, quẽ Cæsar Turcarũ suo priuauerat dominio, & ablato eius thesauro in diram captiuitatem Constãtinopolim abduxerat, vbi ad plures mẽses vinculis retentus, tandemq; impetrata Cęsaris gratia, pristinæ libertati restitutus est, post cuius obitum filius eiusdem Elias Bogdanus, patris imperio succesit, fœliciterq; ac summa cum prudẽtia & moderatione atq; benignitate subditos suos omnes gubernare, & cum Transyluanis bonam amicitiam & vicinitatem seruare dicitur: nihilominus tamen Cæsaris Turcarum imperio substrictus, quibus suis annis solitũ tributum pendere solet. In Transalpina aũt prouincia quidam Mijrcza, qui (vt aiunt) pluribus annis in aula Cæsaris Turcarum versatus, & tandem nõ multis antè annis, priori illius terræ VVayvvoda VVlad nominato, è medio iam sublato, autoritate Turcarũ Cæsaris, in dominium istius prouinciæ restitutus est, quem sua credulitate & tyrannide prędecessores VVayvvodas eiusdem prouinciæ multò superare ferunt: hic siquidem initio regiminis sui, potiores seniores, Barones, & Nobiles istius prouinciæ, nulla legitima occasione habita, partim miserabili nece affici, ac nonnullos in diram captiuitatem redigi iussit: vnde plures alij formidine ducti, ne in manus illius inciderent, relictis omnibus opibus, sese clàm in fugã subduxêre, & in Transyluaniam, quò tutiores essent, contulêre. De cuius Vayvvodæ Mijrcza tyrãnide, rebusq; tam seueriter & crudeliter gestis quispiam ociosior longam posset edere historiam, quæ singula breuitatis gratia, cùm videbantur non adeò esse necessaria, potius prætermittenda fore duximus.

DE SEVERITATE MOLDAVIENSIVM VVayvvodarum.

IPSI autem VVayvvodæ Moldauienses maxima quadam tyrãnide & seueritate in suos subditos ob leuissima quandoq; commissa grassari ac sæuire solent, quò magis illorum pertinaces animos obsequentiores reddant. Cuius rei specimen videre licet in tam magna cæcorum caterua, qui ob patrata scelera exoculantur, aut suis mutilãtur membris, quiq; indies eleemosynæ ac victus gratia, suis iam orbati luminibus, Principis sectãtur curiam, quos, etsi flagitia designarint, nihilo minus VVayvvoda ipse pro sua munificentia & pietate fouet, benigneq; sua in curia sustentat: Ac extraneis omnibus tam sacrilegis quàm adulteris & id genus perditissimis nebulonibus ad se fugientibus tutissimum præbet asylum.

Rarissimè verò ij VVayvvodæ vtriusque prouinciæ tam scilicet Moldauiæ, quàm Transalpinæ, ob subditorum suorum occultas plærunq; insidias, quibus vt plurimùm illos adeò feroces & seueros Principes clàm insectantur, diuturno fruũtur imperio: necdum etiam ab incursione hostium, tam scilicet Tartarorum, quàm Turcarum, à quibus admodum frequenter infestantur, in regno suo satis tuti sunt, nisi cũm illis quandoque confœderationem, aut pacis inducias suscipiant.

Prætereà cùm ex Moldauica illa regione per Russiã inferiorem, quæ proximis regni Poloniæ metis & finibus iungitur, à Podolia iter ad Hungariam versus Marmarusium, Munkacz & Beregh sumitur, passim amœniac spacioſi sunt campi, nullo amne nauigabili interſepti, tantùm fluuio Brvvth vocato, qui Moldauiæ Poloniæq; fines dirimit, qui etiã humidis quandoq; tem-

temporibus traijcitur. Hinc tandem continuis & quidem altissimis montibus & alpibus per arctissimam ac multò difficilimam viam, qua haud satis commodè equus vnicus lento quidem passu progredi queat, ad præscripta loca peruenitur in Hungariam.

Est autem prouincia Moldauica satis amœna tam planitie quàm vallibus, oppidis etiam, & varijs possessionibus vndecunq; refertissima, nullis tamen arcibus aut ciuitatibus quacunq; arte & industria munitis, excepta sola arce Nempzs, quæ in altissimo monte sita, cincta est mœnijs, aliàs solùm fluminibus quasi à natura adhibitis, munita.

Sunt præterea duæ arces validis extructæ muris, vtpote Romanivvij vvar, quam planities quædam ad flumen Zered, quod in Danubium flectitur, sustinet. Alteri verò Romanivvasar nomen est: hæc vt vtrinq; duo occupant latera, sic vtrasq; Danubius ipse secat atq; interfluit bifariam, vtrinque dominia discernens. Altera etenim Moldauiam, altera Transalpinam, suis contuentur prospectibus: habet & is Danubij cursus duo vtrinq; à portu fluminis sita oppida, videlicet Barilla & Galaczs, quæ pari ipsius Danubij interluuio, amœno quodam naturæ beneficio, elegantique seiungit ordine.

Hîc nihil deesse comperitur, quod vsui humano necessarium videri possit. Adhæc diues auri, argentique ac salium fodinis, item agrorum, vinearũ, pecorum, piscinarumque & stagnorum, ac selectorum & variorum piscium genere, longè omnium locupletissima, adeò vt rerum omnium copia vbertim affluentem cernas, alioqui etiam aeris clementia, victus commoditate, ipsaque politia sanè quàm nobilis & spectatissima.

Per hanc totam regionem veteresaltem moneta Hungarica, item asparis argenteis, & aureis tam Hungaricis quàm Turcicis vtuntur, neque aliam quamcunq; monetam ipsis incognitam publico quæstu exponendam admittunt.

Hactenus REX Sereniſſime, viuis veluti coloribus Moldauiam regionem longè omnium præstantissimam, quantum attinet non tantùm ad loca præ cæteris insignia, flumina, oppida, montesque, verùm etiam minimos pagos castellaque, perstrinximus: gratum quidem Maiestati tuæ (nisi nos concepta spes fallat) in eo præstaturi officium. Multum igitur tuam Maiestatem, cæterosque Christianos Principes, breuissima hæc Moldauiæ descriptio admonere debet, quantum hac amissa regione periculi omnium Christianorum ceruicibus immineat: Siquidem humanum est, accepto iam malo, tum primùm consilia velle capessere.

Central University Library Iasi

AD LECTOREM.

Cùm velis fortuna fauet prouecta ſecundis,
Lataqúe tranquilla tempora pacis habes:
Dormitas vtranque nimis ſecurus in aurem,
Sunt tibi, ſunt alio fata cauenda modo.
Expende afflicti triſtiſsima tempora belli,
Et quæ ſint capiti tela parata tuo.
Fortè tibi rerum ſeries aduerſa malarum,
Qua minimè credis, parte futura venit.
Inqúe tuis inimica volat fortuna capillis,
Cùm tua laurigera tempora fronde tegis.
Credo equidem, nec vana fides, fœlicia nunquam,
Quæ non ſint multis obuia fata malis.
Quare ſi quid habent vatum præſagia veri,
In noſtrum venient barbara tela caput.
Sic Scythicis periit nimiùm ſecura cateruis
Moldauia, & rigido Flaccia preſſa iugo.

DE AD-

Central University Library Iasi

DE ADMIRANDIS HVNGARIÆ AQVIS

HYPOMNEMATION, GEORGIO VVERNHERO AVTORE.

ILLVSTRI VIRTVTE ET SAPIENTIA VIRO, D. SIGISMVNDO LIBERO BARONI IN HERBERSTAIN, NEIPERG, ET GVTTENhag, Regio Consiliario, & summo in Austriæ prouincijs Quæstori, Sigismundus Torda Gelous Pannonius S. D.

NVPER vt Ausonia veni tellure relicta.
Hospes ad Austriacas fatis ducentibus oras,
De te prolixè sum percontatus, an esses
Incolumis? quas res gereres? an in vrbe maneres?
Sed tum tu Regi tuleras mandata Polono.
Quod cùm fortè mihi dixisset vnus & alter,
Continuò mœstum concepi corde dolorem,
Quòd tua pro voto non est licitum ora videre,
Nec tecum, vt volui, coram data copia fandi.
Cur verò expeterem congressus optime tantum
Sigismunde tuos, planè fuit vnica causa,
Vt mihi noticia tecum essent iura perennis.
Rursus vt hoc cuperem, magni vis suasit amoris,
Quo me deuinctum fateor tibi tempus in omne.
Nec nouus hic animo sensus mihi sedit in imo,
Peruetus, & multis est confirmatus ab annis.
Iam tum mirari te cœpi, & ducere magni,
Fama meas de te cùm primùm venit ad aures,
Non hæc obscuris vulgi sermonibus orta,
Verùm à laudatis illustri prodita voce.
Es verò multos inter dignissimus vnus,
A me prorsus & ingenuè qui semper amêre,
Atque fide semper summa, officioque colare:
Vel quòd te natura parens formarit ad vnguem,
Vel quòd tanta tua vigeat sapientia mente,
Vel quòd dicendi nulli sis arte secundus,
Vel quòd Cecropia clarus celebrere mathesi.

Virtutem

Virtutem grauitas vitæ, constantia rarā,
Integritas, mores placidi, moderatio, candor,
Et mansuetudo testatur, sobrietasque?
Quid dicam stirpem generis notam, atque vetustam,
Maioresque tuos, quorum virtusque, fidesq;
Egregiè est semper belli spectata, domique?
Quid reliqua ornamenta domus te vindice partā
Perpetuò à tota quæ posteritate ferentur?
Iam quid iustitiam memorem? quid fortia facta?
Quid bene de multis studium, curámque merendi?
Non leuis ambitio cæco te corripit æstu.
Non æris malè sollicitat furiosa cupido.
Vt taceam, quod te longa experientia fecit
Consultum, prauo vt rectum dignoscere possis,
Vtile damnoso, pulchro secernere turpe.
Quis nescit, cultæ quæ sit facundia linguæ,
Mandata in causa simul expectata resoluis
Ora, virûm dictis animos & pectora mulcens?
Hinc te in consilium legit sanctumque Senatum,
Adiunctumque sibi voluit Rex inclytus esse,
Imperij quoties ingentia pondera poscunt.
Ad populos Oratorem, summosque Monarchas
Vnum te mittit toties, præque omnibus vnum:
Vnde tibi celebri quæsita est gloria laude,
Euasura rogum supremum, atque inuida fata.
Qua tellus habitata patet sub Cæsare magno,
Illa tu pridem tota es benè cognitus ora.
Tu Bizantini subiecti castra Tyranni
Ancipiti in rerum statu, tibi sæuus atrocem
Sponte serenauit media inter classica vultum.
Te norunt, & amant septem quicunque trionis
Gentibus imperitant Reges, tua nomina seruat
Terra Boristhenidum rebus cumulata secundis,
Dum pacem paci socias, & fœdera pangis.
Iam disciplinas te perdidicisse operosas,
Quæ spacia, & moles, numerosq; & sydera monstrant,
Quæq; docent rerum solerti indagine causas,

Cur

Cur ita quidque ſit affectum, cur nil ſibi conſtet,
Quin fluat, & pronas ſemper mutetur in horas,
Edita de Moſchis à te monumenta loquuntur.
In quibus & mores hominum, legesque notaſti:
Ocia quo ſtudio ducant, pacémque togatam,
Quàm validi, celeresque ruant in Martia bella.
Quæ cultura viris ſuperûm, quæ cura ſacrorum,
Quantas poßideant fortunas, quo ſibi quæſtu
Rem faciant, cum qua iungant commercia gente,
Quo ſint conſueti vitam producere victu,
Quàm latè Scythia Moſchus dominetur in ampla,
In quę breui deſcripſiſti nitidaque tabella,
Dimenſus regnum pollens armisque, viriſque,
Mollibus & radij ſignaſti flexibus oras,
Qua volucrem Boream, qua ſolem ſpectet Eoum,
Quæ latera obtendat Zephyris, Auſtroque furenti,
Quoque gradu Arctoum ſe denique tollat ad axem.
Præterea ne quid lector deſideret, aptè
Perpetuam regum ſeriem uſque ad tempora noſtra
Digeris, & prima repetens ab origine ducis.
His ego virtutisque tuæ, laudumque tuarum
Illecebris captus, te, dum mea vita manebit,
Qua mihi cumque licet, ſtatui ratione colendum.
Poſtulat hoc etiam cultor tuus, & meus idem,
Addubito ſocerum dicam ne, patremne, profectò
Obſeruandus pro meritis pater, & pietate
Vvernherus, qui non ſtudio commotus inani,
Sed votum ſenſumque tuum, & tua iuſſa ſecutus,
Comprendit docti grata breuitate libelli,
Pannonij noſtris quicquid miramur in vndis.
Hic igitur cùm te ſummo veneretur honore,
Atque ſibi ducat te nil antiquius vno,
Tanto te faciam maioris & ipſe neceſſe eſt:
Fœderis hoc inter nos iuncti quia vincla requirunt.
Tu ſi ſuſcipies me, & complectere viciſſim,
Te penes arbitrium cogendi erit, atque iubendi,
Quæque velis de me ſtatuendi ſumma poteſtas.

IOANNES LVDOVICVS BRASSICANVS GEORGIO VVERNHERO.

NE quis vana putet quæ ſcribis mira Georgi
De Præfecturæ fontibus ipſe tuæ:
Is ſciat effectus oculis nos teſtibus vſos
Luſtraſſe, & certam nunc adhibere fidem.
Nam ferrum Cyprio indutum conſpeximus ære,
Et vitrei tacta eſt ſtiria longa olei.
Si quis de cauſis dubitat, fontesqúe requirit,
Naturæ inficians omniparentis opus:
Carpatias adeat per nos licet impiger oras,
Inueniet dictis conſona facta tuis.
Suſpectæ fidei plærumq; incognita res eſt,
Quamuis hoc tardi eſt indicium ingenij.
Sed quid diſſimulare iuuat? nos credere par eſt
Teſti, qui proprio plena fauore refert.
Et tu mirificas, nimirum abſtemius, vndas,
Et cauſam tractas iuſtius ipſe tuam.

SIGIS-

Central University Library Iasi

SIGISMVNDVS LIBER BARO IN HERBERSTAIN, NEYPERG ET GVTTENHAG, &c. GEORGIO VVERNHERO REGIO CONSILIARIO, ET apud Saros Præfecto S. D.

ETSI iam olim, & à multis quidem multa de admirandis in Zepusio aquis audieram, tamen ijsdem de rebus, quæ plærisque incredibiles videbantur, à te imprimis certior fieri, & tuum iudicium audire desiderabam. Quia verò non dubitasti, quæ comperta de his haberes, ad me scribere, facilè effecisti, vt non modò, quid ipse post hàc de his sentire debeam, certò scirem, sed etiam multi alij excellentes viri testimonio tuo, cui plurima apud omnes est autoritas, cõfirmati addubitare desinerent. Sed cùm etiã in reliquis Hungariæ partibus multæ non minus admirabiles aquæ esse dicantur, rem valde gratam mihi, & multis alijs harum rerum cupidis, tuiq; studiosis facturus es, si eas quoque describendas susceperis. Scio quidem, & vidi ipsemet apud Serenissimum quondam Ludouicum Hungariæ Regem, Diui Imperatoris Maximiliani legatione fungens ad Budam sedem regiam, thermas esse, quorum calorem immissa manu ferre nequeas, quod ei vtique, qui antè non vidit, mirabile videtur. Sed quod in his etiã viui pisces sunt, id non pauci pro re incredibili habent. Talia quoque videntur esse, quæ dicuntur de alijs thermis in ripa fluuij Vagi, non longè ab oppido Galgocz, quod Germani & Slaui vulgò Freistat vocant, quas locum, prout crescit aut decrescit fluuius, in æquali semper distantia mutare aiunt. Legi nuper apud Arrianum libro tertio descriptum fontem, qui sub lucem tepentibus aquis manat, in meridie frigidus, vesperi calet, ac sub exortum diei rursum tepidus oritur, atque ita per singulos dies ac noctes æstus ac frigoris vices variat. Saxo Grammaticus in Islandia fontem esse testatur, qui fumigantis aquæ vitio natiuam rei cuiuslibet originem demolitur. Nam quicquid humido eius vapore afflatur, in lapideæ naturæ duriciem, forma tantùm superstite, subita conuersione transmutari. Hæc &

his similia, qui deinceps legẽt, minus mirabuntur, vbi animaduertent summum opificem in his etiam nostris, & alijs vicinis regionibus non pauca mirabilium operum suorum monimenta posuisse, quæ tamen indigenæ pro miraculis non habent, ac quandoque etiam, si interrogantur, ignorant, quemadmodum in Moscouia sæpenumerò sum expertus. Nam cùm nonnulla eiusmodi, quæ mihi narrarant alij, quærerem ab incolis, adeo nihil habebant, quod respõderent, vt mirari se dicerent, vnde ea homo peregrinus accepisset. Non dubium est autem, nisi plæraque diuersis in locis obseruassent, & literis mandassent homines externi, quin ea indigenarum negligentia nunc luce, suiqúe memoria, & admiratione carerent. Non potest igitur mihi, VVernhere ornatissime, non valde probari studium tuũ, quod hoc genus Hungariæ tuæ rebus eruendis, & illustrandis impendis, nec facere possum, quin te ad id continuandum cohorter. Nam eo non tantùm mihi fueris gratificatus, sed etiam tibi apud omnes magnæ laudi est futurum. Benè vale.

DE

Central University Library Iasi

DE ADMIRANDIS HVNGARIAE AQVIS.

SIGISMVNDO IN HERBERSTAIN, NEIPERG ET GVTTENHAG BARONI, &c. GEORGIVS VVernherus.

ANnotaram iussu tuo nonnulla, SIGISMVNDE Baro verè magnifice, de mirabilibus aquarum naturis, quæ finibus Zepusij nostri continentur, vt me ceu oculato teste confirmares ea, quæ quidam audita ab alijs pro fabulosis habuerunt. Quia verò non modò fides habita est narrationi meæ, sed etiam quibusdam incensa cupiditas plura hoc genus cognoscendi, minimè inuitus, vt debui, suscepi, quod mihi denuò mandādum duxisti, vt alia quoque aquarum miracula, quæ in Pannonia nostra visuntur, non minus penè prodigiosa, scripto complecterer.

Pannoniæ autem appellatione non eam tantùm comprehendo Danubij ripam, cum qua ea, quæ dicta est secunda Pannonia, ab Arabone fluuio, qui Ptolomæo est Narabo, nunc vulgò Raba, ad Saum excurrit. Sed quicquid præterea Hungari in altera Danubij ripa tenent, quod quidem latissimè patet. Tenent enim totam Iazygum Metanastarum regionem, quam Ptolomæus fluminibus Danubio, Tibisco, ac montibus Sarmaticis finit. Sunt autem montes Sarmatici, qui Hungaros à Rutenis, Polonis, Morauis, Silesijs, & ea Austriæ parte, quæ citra Danubium est, dirimunt, ad quos pertinet Carpatus, ita iam vulgata appellatione, vt omnis tractus Sarmaticorum montium Carpatus vocetur, quanquam mihi Ptolomæi descriptionem intuēti Carpatus ijsdem, quibus Dacia finibus videtur terminari.

Pannonia.

Montes Sarmatici.

Carpatus.

Porrò extat nunc quoque Iazygum natio inter Hungaros, quos ipsi voce decurtata Iaz vocant, ac retinent ijdem etiam num linguam suam auitā & peculiarem, Hungaricæ dissimilimam, atque eas sedes, quas Plinij descriptione quondam tenuerunt, nimirum campos & plana, Dacis, vt idem ait, pulsis ad Patissum amnem, quem ego detracta prima syllaba Tissum, vel, vt nunc vulgò vocant, Tizam accipio. Is verò Tibiscus est Ptolomæo, limes veteris Daciæ, cuius cultissima pars est Transsyluania, Prouincia multis habitatoribus frequens. Nam eam & Germani, quos appellant Saxonas, & Hungari, & Hungarorum antiquissimi Siculi dicti, qui lingua sua sunt Zekheli, & ad huius imitationem à quibusdam vocantur Ceculi, incolunt, vt omittam peruetustas Romanorum reliquias Valachos, qui frequentes ibidem vicos & pagos habent. Potiuntur tamen rerum Hungari, & penes eos imperium est, eoque fit, vt Transsyluani quoque Hungarorum nomine censeantur. Est verò planè mirabilis diuersarum, nec vnius linguæ per vniuersam Hungariam gentium mistura, quemadmodum à me dicetur prolixius ea in commentatione, qua res Hungariæ, & populorum in ea origines, appellationes, leges, mores, instituta conor explicare.

Tibiscus.

Transsyluania.

Cæterùm Iazygum regione, qua se Carpatus (vt hoc iā nomine omnem illorum, quos dixi, montium tractum complectamur) latissimè pandit, & in quosdam quasi ramos alibi eminentioribus, alibi mitioribus iugis diffundit, continentur oppida, à Germanis montana dicta, quòd inter mon-

Oppida mõtana. tes metallorum omnis generis fœcunditate & præstantia cum primis nobiles sita sunt, & populo metallicam faciente cõstant. Qua ratione & eos, qui in metallo operantur, in monte esse, & in genere, vniuersam rem metallicã opus montanum vulgò dicunt. Eadem regione continetur Zepusium, & multi alij Comitatus.

Comitatus Hungariæ. Sunt autem Comitatus, vt hoc quoq; obiter explicem, regni partes, quas Prouincias, aut Præfecturas, aut Græca voce, qua plærique Latinorum vsi sunt, nomarchias dicere possis. Plinius & conuentus, & iurisdictiones, & conuentus iuridicos in distributione Ciliciæ, & Beticæ Hispaniæ appellare videtur. Cicero vocat Diœceses, quod nominis Episcopi in appellatione suarum iurisdictionum, quanquam nunc vulgò corruptè vsurpant. Earum

Comites. verò partium præfecti vocantur Hungaris Comites, quibus iurisdictionis cura incumbit. Fuit autem Hungariæ regnum, quo facilior & expeditior esset iuris dicendi ratio, in hoc genus Comitatus plures quinquaginta diuisum, ex quibus vix dimidium hodie retinemus.

Sed hæc tanquã vsui futura ad cognitionem locorum, in quibus nostra de aquis narratio versabitur, præfatus, dicam primùm de calidis, quarum pro Hũgarię portione, vix vlla regio plures aut salubriores habet. Vnde verò potius ordiar, quàm ab ipsa vrbe Buda, quam Hũgariæ Reges ob loci situ, opportunitatem, & amœnitatem meritò pro regia habuerunt. Hîc propter ipsam Danubij ripam calidæ sunt multæ, inter quas differentia maior est, quàm pro loci discrimine. Quædam enim non modò tolerabili, sed ita iucundo sunt calore, vt ad hominum lauacra naturæ benignitate singulari datæ esse videantur. Huius generis sunt infra arcem regiam aliæ, regiæ vocatæ, vel propter vicinam regiam, vel quia regio opere ornatæ & conclusæ, vel quia in his Reges lauare consueuerunt: aliæ communes, quibus saxũ ceu natiua fornix impendet, quas Turcæ post occupatam Budam latius excauata rupe ampliores reddiderunt, cæterisque præferre dicuntur.

Calidæ ad Budam.

At quæ supra Budam sunt, quarum aliæ item regiæ, aliæ hospitales à vicino ptochodochio dictæ fuêre, balneis sunt inutiles, nisi refrigerentur. Sic enim quædã calent, vel feruent potius, vt in eas missum ouum non minus citò, quàm ad luculentum ignem elixetur. Temperantur autem in balneis

Calidæ frigidis contiguæ. frigida, cuius ibi fons calidis ita contiguus est, vt qui hausturn veniunt dua bus vrnis, eodem in vestigio altera calidam, altera frigidam haurire possint.

Ibidem est sub dio fons calidarum cæteris amplior, quem purgatorium vocauêre, ea nimirum ratione, quòd quemadmodum proditum est, in purgatorio pœnas nocentium pro noxarum modo, alias acerbiores, alias mitiores esse, ita quædam insunt aquæ hoc in fonte discrimina. Nam qua in eum à Danubij ripa aditus est, subfrigida primùm, mox tepida, & quò in eã penetraris altius, hoc magis calet. In recessu verò interiore tam est calida, vt ferri non possit. Est autem is calor haud dubiè aquæ huius proprius. Nam alia, quæ dixi, temperamenta verisimile est à Danubio accedere, qui crepidinem huius fontis lambit, & cum vel modicè excrescit, totum inundat, neque tamen ita restinguit, quin caleat. Quin intra ipsam ripam, qua Danubio perennis cursus est, calidæ ebulliunt, vbi qui altius mergi volunt, lauare consueuerunt.

Porrò hæ ad Budam thermæ (licet verò mihi hac voce in calidarum aquarum appellatione vti) quòd alteræ, vt dictum est infra, alteræ supra vrbem essent, ex eo quoque inuenêre nomen, vt illæ inferiores, hæ superiores vocarentur. Vtrasque Turcę, quibus tamen omnia vastare libido est, non modò non corruperunt, sed etiam cultiores, ac per speciem religionis

quasi

quasi auguſtiores reddiderunt. Nam Baſſa Mahometh, quem Tyrannus victor Budæ captæ, ac reliquis Hungariæ à ſe debellatæ partibus gubernatorem impoſuit, apud vtraſq; Deruiſis domicilia, ceu cœnobia extrui curauit. Sacello etiam apud ſuperiores in colle vicino, qui ante vitibus conſitus fuit, poſito conſecrauit locum memoriæ cuiuſdam eius ordinis, quem, dũ viueret, ceu numen quoddam venerati ſunt Turcæ, & nunc mortuum, illoque in loco conditum religiosè colunt.

Sunt autem Deruiſæ Turcis, quod nobis monachi, qui mendicato viuunt, quibus ex religionis, quam affectant, inſtituto vſitatum eſt, ſæuire in corpus proprium, quod alij per inuſtionem ſtigmatum ferro candente, alij per inciſionem, quæ fit nouacula acutiſſima, quidam vtroque modo faciunt hoc crebrius, & crudelius, quo quiſque ſanctior & religioſior eſſe & haberi cupit. Eſt verò & in veſtitu quædam inter eos diuerſitas, & ſanctimoniæ affectatio. Nam alij veſte lanea alba ad talos vſque demiſſa amiciuntur, & calceati incedunt capite operto. Alij nudis pedibus & capite, imò toto penè corpore, niſi quantum pelles duæ ouinæ, aut caprinæ crudæ, quarum altera à fronte, altera à tergo ex ſcapulis propendet, tegunt. Quidam etiam vnica pelle pudendas tantùm corporis partes velant, cætera nudi. Gymnoſophiſtarum dicas eſſe reliquias, quales India habuiſſe memoratur. Deruiſę Turcarum.

Sunt quidem hæc à narratione, quam de aquis inſtitui, aliena. Sed cùm huc delapſus ſim, quid obſtat, quò minus de Turcarum lotionibus pluſculum addam? Cùm omnes aquas Turcæ, ceu præcipuum Dei munus, ſummo honore dignantur, tum viuas potiſſimum, & fluentes, idq; propter frequentes lauationes, quibus etiam crebrius per diem, non modò ad ſordes corporis abluendas, ſed ad ſcelerum quoque expiationes vti conſueuerunt, quod procul dubio ab aliarum gentium ritibus habent, quibus etiam ſola aquæ aſperſio inter Februa fuit. Sic Romę olim ad portam Capenam, poſteà Appiam vocatam, aqua Mercurij dicta, alij alios aſpergebant inuocantes Mercurium, vt aſperſi flagitia, & præſertim periuria diluerentur. Sic traditur Peleus abſoluiſſe Patroclũ, & Acaſtus expiaſſe Peleum à cæde fratris ſui Phoci, cùm anteà Aegeus Medęam aquæ aſperſione luſtraſſet. Sic Oreſtem à ſanguine matris expiatum eſſe memorat Pauſanias in Corinthiacis, cùm illum nemo lare ſuo, & hoſpitio dignaretur. Cuius loci hoc libentius memini, quòd continet exemplum ritus vetuſtiſſimi accepti à patribus, quo rei atrocium criminũ à conſuetudine omnium & colloquio arcebantur. Sic Aeneas quoque apud Poëtam noſtrum: Turcarum lotiones.

Ter ſocios pura circumluit vnda,
Spargens rore leui.

Et idem, ceu multa ſede pollutus, inquit.

Tu genitor cape ſacra manu, patriósque penates,
Me bello è tanto digreſſum, & cæde madentem,
Attrectare nefas, donec me flumine viuo
Abluero.

Quin in atrijs templorum ſuorum poſitam habent aquam Turcæ eundem in vſum, neque cuiquam niſi loto in eà ingredi fas eſſe arbitrantur.

Sed delectantur in vniuerſum plurimùm lotionibus, & balneis Turcæ, eoque præcipuum apud eos pietatis opus eſt, inſtituere & condere balnea publi-

Pietas apud Turcas condere balnea publica.

publica, nec id tantùm viuentibus glorioſum eſſe, ſed etiam vìta functis ſalutare putant. Hac ratione is, qui nunc rerum potitur, Solimannus tum alibi, tum Budæ in ædibus, quæ quondam fuerunt Archiepiſcopi Colocenſis, ampliſſimum balneum pro ſua, ſuorumque ſalute fieri curauit, in quod è Danubio, per canales ſubterraneos aqua in multam altitudinem, vt eſt Budę ad Danubium ſitus, ducitur. Ipſum balneum intus incruſtatũ & ſtratum eſt monumentis marmoreis, quæ antea in templis fuêre poſita, imaginibus tamen, ſi quæ inſculptæ fuerunt, reſectis, & toto opere perpolito.

Eadem gloria quæſita eſt ei, quem diximus Baſſæ Mahumeth, qui thermas Budenſes exædificatis illis Deruiſarum cœnobijs, conditorioque eius, de quo diximus, illuſtriores reddere ſtuduit. Hìc verò videre eſt mirabilem rerum commutationem. Nam quæ loca Hungaris incolumi & florente Buda voluptatis domicilia fuerunt, ea religioſè ornarunt Turcæ, flagitioſè contrà prophanantes, quæ antea habita ſunt pro ſacroſanctis.

Piſces viui in calidis.

In thermis ſuperioribus ſupra eos fontes, quibus ad lauacra vſus eſt, ſunt piſcinæ calidæ, in quibus naſcuntur, & viuunt piſces, qui in frigidam tranſlati, emoriuntur. Sunt etiã calidæ in oppoſita Danubij ripa ſupra Peſthum, ſed minus celebres, propterea quòd ita coniunctæ ſunt alueo fluminis, vt ad quæuis eius incrementa corrumpantur.

Calidæ ad Peſth.

Loca à calidis nobilitata.

Solent ferè thermæ locis, in quibus ſunt, aliquod nomen, & quaſi lumen afferre. Ita nobilitatus eſt quondam ſinus Baianus in Campania. Ita nunc quoque in Italia, Germania, & in quauis penè terrarũ orbis parte clara ſunt hoc nomine loca. Nonnulla etiam appellationem à calidis ſunt ſortita, vt in Theſſalia Thermopilæ, & in Germania oppida, quæ vocantur Badæ, hoc eſt, balnea. Sed fuerunt quaſi in obſcuro Budenſes, nec aliqua ei loco celebritas acceſſit, à tanta calidarum copia & varietate, quod procul dubio eò euenit, quòd reliquæ eius vrbis fortunæ atque opes hoc non exiguum alioqui clementis naturæ munus obſcurarunt. Nam quis fuit in tota Europa locus, qui ſe Budæ comparare potuerit, ſiue ſitus amœnitatem, ſiue cœli ſalubritatem, ſiue ſoli fœcunditatem, ſiue aliarum quarumcunque rerum ad quoſlibet vſus, ad ſplendorem, denique ad luxum pertinentium vbertatem & affluentiam ſpectes: vt ne quid dicam de opportunitate, in qua nõ Hungarorum tantùm, ſed etiam multorum aliorum populorum defenſionem, & ſalutem ſitam fuiſſe quotidianis damnis, & periculis experimur. Quo grauior & acerbior eſt iactura, quam erepto nobis per Turcas hoc loco, fecimus. Sed faceſſant querelæ, quæ ſuum alibi locum ſunt habituræ.

Budæ nomen.

Niſi verò autoritate chronicorum noſtrorum magno conſenſu vrbem Budam à Rege Buda Attilæ fratre conditam, & nominatam eſſe tradentium impedirer, ego, ſi qua alia coniectura de eius nominis ratione faciunda eſſet, ob inſignem calidarum eo in loco celebritatem, & copiam, pro eo quod Germanis quondam fuerit Bada, vnius literæ inuerſione Budam ab Hungaris dictam eſſe ſuſpicarer. Nam ea ſecundorum Pannoniorum loca, antequã huc Hunni immigrarent, Germanos ſeu Teutonas tenuiſſe, minimè ambiguum eſt. Nec ita multum diſſimili mutatione vocarunt Hungari VVeſprimium, quod Germanis fuit VVeiſprun, hoc eſt, fons albus, qui loco nomen dedit, & etiam num ibi ſub arce, quæ ſedes eſt Epiſcopi, oſtenditur.

VVeſprimium.

Calidæ ad Strigonium

Sed redeo nunc ad calidas, ac Danubij ripam legens Iſtrogranum, vel, vt nunc appellant, Strigonium peruenio, qui locus ſecundùm Budam in Hungaria ſemper celeberrimus fuit, ſede Archiepiſcopi, qui idem Primas Hũgariæ dictus eſt, inſignis. Hìc ad radices montis, cui impoſita arx eſt magnificentiſſimè extructa, qua labitur Danubius, fons eſt tepidarum incluſus turri, in quam ex arce ductis eò per præceps muris deſcenſus patet. Ex eo tanta

manat

manat aquæ copia, vt quondam molam frumentariam versarit, nunc machinam hauſtoriam ſimilem tympano impellat, qua aqua è Danubio per ſubterraneum cuniculum in eam, quam dixi, turrim admiſſa hauritur, & in arcem transfunditur. Hoc largior eſt fons alter haud magno inde interuallo, qui in piſcinulam quandam influens, in qua etiam media hyeme coaxantes ranas audias, aquæ tãtum, quantum versandis tribus quatuorue rotis molaribus ſatis eſt, fundit.

Suprà Iſtrogranum, quod ex Iſtro & Grano mixtum eſt nomen, quòd ibi fluuius Granus Iſtro miſcetur, non longè ab arce Comaronienſi, quæ tenet oram cognominis inſulæ, quã Danubius prope Poſonium in duos diuiſus alueos facit, à Septentrione veniens influit Vagus, cuius ripa ſupra Galgocium, quæ arx eſt familiæ Thurzonum, nunc maximè nobilitata eſt calidis, non propter vim earum ſalubrem tantùm, qua omnes alias in Hungaria calidas ſuperare exiſtimantur, ſed etiam propter varium, planeque mirabilem eorum ortum. Non enim vllum certum fontem habent, ſed alueum fluuij ſequuntur, & vt is excreſcit & decreſcit, ita aut recedunt aut accedunt. Solent autem, quò magis exundat, hoc longius recedere, eoque qui lauare volunt, ſubinde alias atque alias ſcrobes fodere, & quaſi puteos aperire coguntur. Id cùm intra alueum eſt fluuius, fit in glarea, quod ipſius ſolum eſt: cùm verò exit, in terra ſolida, & argilloſa, in qua alioqui non reſtagnante fluuio nihil penè humoris exiſtit. Neq; tamen in ripa tantùm eruuntur calidæ, ſed etiam intra amnem, ſi fundum eius pedibus ſuffodias. Calent aũt immodicè, nec ſunt idoneæ balneis, niſi temperentur, quod admiſtione frigidæ de proximo hauſtæ in procliui eſt: ſed quia magis ſalutares eſſe creduntur ſine miſtura, qui medicinam inde petunt, deſeruere eas ſinunt, quod pro temporis ratione aliàs ſerius, aliàs citius fit. Nunquã tamen ſic deferuent, quin, qui in eas deſcendunt, tegete, ceſpiteue, aut ramis in fundum ſcrobis iniectis, imas corporis partes aduerſus ebullientis calòris vim munire cogantur. Eſſe autem eas aduerſus diuturnos, ac penè deſperatos morbos efficaciſſimas, multis experimentis cognitum eſt, & adhuc indies magis ac magis cognoſcitur.

Calidæ ad Peſthien in ripa Vagi.

Sunt calidæ aliæ nõ longè à caſtro Trincinio, quod ad eiuſdem fluuij Vagi ripam eſt, ſupra Galgocium. Illæ ſuauiter calent, & ſunt limpidiſſimæ, atque ideo iucundiſſimi ſeceſſus loco fuerunt Comitibus Zepuſienſibus, qui paulò ſuperiore ætate Trincinij ſedem habuerunt.

Calidæ prope Trincinium.

Nec multum recedunt à Vago calidæ ad arcem Baimocium, quæ item eſt Thurzonum, quibus hoc honoris habuit Alexius Thurzo, qui in ea familia nomen illuſtre, & ſecundùm regiam aliquamdiu ſummam poteſtatẽ apud Hungaros obtinuit, vt eas quadam quaſi ciſterna ex quadratis facta lapidibus, qui etiam deſcendentibus ſcalarum, & ſedilium vſum præbent, includendas curauerit. Etſi verò minus ſpatioſæ ſint, tamen manifeſtum in ipſis eſt diſcrimen caloris, eoq; diremptæ ſunt muro, & quæ moderatius calent, delicatioribus tantùm patent, aliæ vulgi vſibus ſunt relictæ.

Calidæ ad Baimocz.

In Comitatu Thurocio, qui eodẽ in tractu eſt, ſunt pari penè interuallo à Vago diſtantes calidæ ad Stubnam vicum, qui eſt ciuium Cremnicenſiũ. Hæ inſtar inſulæ ſunt: clauduntur enim riuo, qui ex propinquis montibus delabens, aquam vehit gratã lauantibus, cùm ſitiunt. Nam ad temperandum calidas nunquam, niſi quis recentibus aquis admiſſis continuò lauare velit, adhibentur: idq; etiã tum fit modicè, quòd per ſe minus intemperatè caleant.

Calidæ ad Stubnam.

Non diſſimiles ſunt his calidæ aliæ inter Cremniciam & Semniciam, quæ ſunt duo præcipua oppida inter montana, de quibus ſuprà dixi. Manant ex rupe ſic nata, vt lauantibus tectum & vmbram præbeat.

Calidæ prope Semniciam.

Nec tantùm ipsæ pro salubribus habentur, sed etiam cœnum earum, quod Plinius quoque inter calidarum vtilitates retulit, medicam vim creditur obtinere. Itaque in eo quidam, vlcerosi præsertim, ibi propè, quà fluunt, volutari solent.

Calidæ Roselinæ. Sunt etiam Semniciæ calidæ, quæ vocantur Roselinæ, in quibus canales, per quos fluunt, & sedilia ex lignis facta, sic sunt accreto lapide ceu cortice tecta, vt prorsus lapidea videantur.

Tepidæ ad Diui Ioannis. In Comitatu Liptouiensi ad pagum, qui vocatur Diui Ioannis, fons est tepidarum, ad quem plærumque confugiunt, quibus scabie, aut psoris fœdata est cutis. Exilit verò is, & magno impetu eiaculatur potius, quàm emittit aquas, qua Vago ortus & cursus est ex propinquis montibus, qui Carpati caput esse existimantur. Nusquam enim altius sese attollunt, nusquam pluribus & horridioribus iugis assurgunt hi montes, ad quos Carpatum pertinere dixi. Altitudinis indicium est, nix in his perpetua, vnde accolis Germanis mõtes niuis vocantur: Asperitatis, quòd ijdem montes sunt imperuij. Slauorum lingua appellantur Tatri, hoc est, Tatari, quòd in regionem Tartarorum, qui veteribus sunt Getæ, vulgi opinione protendantur. Hungari vocant Tarczal, quod nominis lingua eorum à nudo, seu deraso vertice ductum esse videtur. Nil enim aliud, quàm eminentissimi, & prorsus nudi scopuli sunt hi montes. Ego rupes Sarmatiæ esse crediderim, quarum mentio fit apud Solinum, quo loco Germaniam inter Hercynium saltum, & rupes Sarmatarum extendi ait. Nam ex Sarmaticis montibus, neque ita longè ab his rupibus Vistula, quem Plinius alio nomine Vistillum, alij Istulã vocant, ortũ ducit, quo amne præter Solinum plæriq; alij Germaniam finiunt. His verò rupibus subiectum est Zepusium, vbi aquæ sunt, quæ & ferrum erodunt, & lapidescunt, & animantes potæ enecãt, de quibus, quæ alio ad te scripto complexus sum, attexam.

Rupes Sarmatiæ.

Zepusium.

Et vt ab ea, cui consumendi ferri vis ineſt, ordiar: hæc est ad Smolniciam, quod oppidum ad arcem Zepusiensem pertinet, intra montes, vnde quondam metalla eruta sunt. Extrahitur autem hausſtro, quale Istrograni esse diximus, quod ab aqua supernè illabente impulsum circumactu, & raptu funis, cui implicati sunt crebri nodi coriacei, implet fistulas, per quas funi meatus est, quibus adiuncti canales effusam aquam excipiunt, & emittunt sub dium in alueos in terram defossos, quibus ferrum, siue vetus, siue nouum imponitur. Quæ minora sunt ferramenta, citius adeduntur. Solea ferrea equi consumitur intra horas viginti quatuor. Quæ verò sunt crassiora, cuiusmodi sunt, quæ in vicini montis ferrarijs hũc in vsum fiunt, postquam per aliquot dies aquæ immersa iacuerint, ceu limo quodam obducuntur adesa, eoq; statis temporibus abluuntur, & purgantur, vt in id, quod supereſt ferrum, aquæ vis efficacius penetret. Quod peresso ferro manet luto simile, cuprum est (ipsi vulgo cementum vocant.) Id in fornace cõflatur in massam, & deinde per aliam fornacem eliquatum fit purius, & purgatius, & ad oẽs vsus non minus vtile, quàm quod fit ex metallo, cuius multæ sunt fodinæ eodem in loco.

Aqua ferrũ rodens.

Cuprum ex ferro.

Non dubium est autem, quin aqua hanc vim à venis metalli trahat, præsertim à pyrite æris (vulgus marchesitam appellat) cui ibi vim ineſſe acerrimam, vel ex eo satis apparet, quòd aqua pluuia, aut alio quo humore terrã subeunte, ex ipso id, quod vocant vitriolum, quod Græcis chalcanthum, Latinis atramentum sutorium est, destillat, pyramidatim concrescens stiriæ in modum. Hoc vitriolum natiuum dicitur. Est enim aliud factitium, quod quidem eodem in loco in hunc fit modum.

Vitriolum duplex.

Solent sectores metalli ligna intra fodinas transuersim posita, in quibus itur & statur, pyrite minutius cæso conspergere, & eo quasi viam ad firmãda vesti-

vestigia sternere. Ei simul atque penetrantibus in terram aquis permaduerit, innascitur vitriolū, idemq; vbi madere desierit, ita consolidatur, & adhæresçit lignis, vt non possit nisi ferro resecari. Resecantur aūt sic concreta, & è fodinis per vtres extracta mittuntur in alueos. Hic aqua feruente superfusa vitriolum omne, quod pyriti innatū est, resoluitur, fitq; aqua tota viridis, quæ deinde in alia vasa transfunditur, vt depuretur: depurata autem transfertur in caldarium plumbeum, in quo suppositō magno igne bullit ad horas octo, aut nouē, donec per euaporationem, quam vocant, densetur, influente tamen semper eodē liquore, vt eadem caldaria plena maneant. Post infunditur in cados ligneos, quibus insertę virgæ sunt, quibus accrescit. Atque hoc est, quod vitriolum coctum seu factitium vocant. Ac tantum quidem de aquæ ferrum rodentis vi & efficacia.

Aquæ lapidescentes.

Nunc de lapidescente dicam, cuius generis multæ sunt in Zepusio, inter quas etiam nonnullæ non aliter, quàm calidę, aut aliæ salubres frequentantur. Et inest his quoq; caloris, vel potius teporis aliquid, quòd cùm alijs temporibus, tum per hyemem manifestius sentitur. Est verò inter eos fons eximius vnus ad pagum, cui apud Zepusienses Germanos à riui murmure nomen est, qui instar piscinę stagnat, & plurimam aquam reddit, in quam item ligna iniecta, lapide ceu cortice obducuntur. Alter ad pagum qui vocatur Ioannis. Nam qui angustius scatent, statim atque paululum profluxerint, lapidescunt, & ita in tumulos exurgunt, cuiusmodi videtur vnus ad pagum Diui Andreæ nomine, alter cæteris insignior propè arcem Zepusiensem ad ædem Diui Martini, quæ sacrarum ædium in Zepusio princeps est. Hic scaturit, vel erumpit potius aqua bullienti similis, cum magno intus murmure & strepitu, qui admota aure non sine admiratione auditur. Erumpit autem non foras tantùm, & sub dium, sed etiam meatus sub terra quærit, & quacunque vadit, lapis fit, quanquam qui subterranei sunt eius generis lapides, pluuijs aquis irrigata humo, & eo madore diutius manente dissoluuntur. Solent autem accolæ his sic dissolutis & effossis ad opera cementaria vice calcis vti. Qui verò sub dio nascuntur, ipsissimi sunt lapides, tofi dicti, leuitate & raritate non dissimiles pumicibus. Et quia verisimile est ijs aliquid glutinis inesse, qui in propinquo ædificant, libenter his ad muros faciendos vtuntur, eoque quidam illic dictitant, se domos ex aqua factas inhabitare.

Rauschenpach.

Aqua æstate glaciata.

Cæterùm non minus miraculi videtur habere quibusdam, quod in monte arci contiguo, intra specum quendam aqua per hyemem fluida, æstate ita congelata, vt refrigerandis poculis glacies inde peti soleat.

Fontes letales.

Porrò quod ad fontes bibentibus ex eo animantibus letales attinet, eorum vnus est ad radices rupium Sarmaticarum, quæ, vt dictum est, Zepusio imminent. Alij duo hoc famosiores sunt in Comitatu Saros, quasi in conspectu arcis cognominis, cuius ipse præfecturam teneo. Nam qui est sub rupibus aues tantùm ex eo gustantes necare dicitur. At alios duos non tantùm auibus, sed etiam alijs animantibus noxios esse ferunt. Quam ob causam, ne cui pecori ad eos aditus sit, diligentissimè caueri solet. Nascitur autem ad alterum eorum, qui propemodum intra Eperiensium nostrorum fines est, plurimum aconiti, cui herbæ venenum inesse vel vnicus Ouidij versus arguit:

Lurida terribiles miscent aconita nouercæ.

Atque hinc quidem videri potest fons hic virus trahere. Tales enim, ait Plinius, sunt aquæ, qualis terra, per quam fluunt, qualesq; herbarum, quas lauant, succi. Sed est re vera singularis huius fontis natura, vt qui & crescente luna augeri, & deficiente minui, atque adeò in interlunio prorsus deficere dicitur tanto omnium consensu, vt mihi ne libuerit quidem, an hæc aliter sese haberent, explorare.

Fontes acidi. Fontes acidos,& quas acidulas vocant, consulto prætereundos putabam, quòd minimè rari sunt in Hungaria. Ne non tamen ex his quoque aliquid delibem,celebres sunt in primis, alter in Comitatu Zolienſi ad arcem eiusdem nominis,cui oppida, quæ dixi vocari montana, subiecta sunt:alter ad oppidum,cui mons regius nomen est, vterque splenetici manifesto sensu mederi dicitur.

Aqua viridis. Ad oppidum Bistriciam, Germani Neusolam vocant, vbi fodinæ sunt æris opulentissimæ, quæ nunc appellantur regiæ, quòd in ijs impendio regis opera fiunt,cuniculus quidam reddit aquam viridem, ex qua vbi subsedit, chrysocolla colligitur.

Specus letali halitu. Quia verò in Comitatum Zolienſem,dum aquas persequimur, ventum est,non possum præterire hiatum terræ ijsdem in locis famosum ob pestilẽtes expirationes,quibus aues supervolantes,& quęuis alia animantia extingui constat,manifesto eorum experimento, qui eius rei periculum facturi, gallum,gallinamue,aut felem,aut canem longo hastili alligatum supra eũ hiatum, qui septo ad arcendas inde animantes circundatus est, protrudere & efferre consueuerunt,quibus non aliter vita subitò eripitur, quàm si strãgularentur.

Acidula. Est item ad eum fontem ,qui potus aues,vt dictum est, enecat, sub Sarmaticis fontibus acidula, quæ etsi eandem cum eo ipso fonte originem habere crẽditur,tamen plærisq; ita grata est, vt etiã ægroti inde potum petant.

Acidula saporem mutans. Alia est non longè ab arce Leua in Comitatu Barsienſi, quæ nisi ab haurientibus pleno vase perferatur domum,saporem amittit. Itaq; qui occurſantibus,vt fit,potum ex ea præbent,vel modicè exinanito vase, quod reliquum est,effundunt,& ad hauriendum denuò recurrunt. Addunt quidam aliud hoc prodigiosius,sed minus simile vero.Nempe,si pura sit, dum hauritur,& pura permaneat,donec offeratur ęgrotis,qui eam mirificè appetere solent,quòd hoc certissimum ad salutem signum sit. Sin turbida reddatur, planè pro deplorato haberi ægrotum.Itaque eos , qui potum tantùm infirmis,non omen petunt,antequam hauriant aquam,turbare solere.Sed hoc superstitiosorum credulitati relinquamus.

Acidula & alia lapidescens. Ab hac quoq; rursus acida alia haud magnis distat spacijs, ad quam etiam propè est fons,qui tumuli in speciem assurgit, & subinde mutat fluxum lapidescente nimirum statim aqua,quam effundit, & ideo sic excrescente ea parte,qua aliquandiu manarit,vt sese aliam in partem,quæ humilior est, effundere cogatur,quod quidem quasi circuitu quodam fit per omnem fontis oram.

Stillaticia lapidescẽs. Ad arcem Fileg, quæ inde in Boream euntibus occurrit , in Comitatu Neograd, specus est,in quo supernè destillans aqua, continuò durescit. Ibi verò videas ceu statuas hominum consistere saxa ex hac destillatione concreta.Albus his color est,nec per se tantùm sunt alba ,sed etiam coloris albicantis vsum trita pictoribus præbent.

Fõtes salſ. Sunt præterea ad fines Eperienſium fontes salsi tantæ acrimoniæ & salsuginis,vt inde sal excoquatur,qui ad omnis generis condituras, & in primis ad coctura piscium cæteris vtilior esse existimatur.Habetq; locus nomen ab his fontibus:Hungaris enim Sovvar,hoc est,Salisburgum dicitur. Nam & arx eius nominis supra eum locum fuit, meæ item præfecturæ subiecta, antequam dirueretur.Esse autem salis vim magnam in aliqua eorum montium parte,in quibus promontorij instar arx extat,vel hoc magno est argumento , quod in aduersa quoque eorum parte salsi fontes sunt, qui item sua appellatione insigniunt locum.Sed quod in eo inquirendo aut eruendo minus elaboratum est,id non negligentia hominum , sed procul dubio Regum prouisione euenit, ne immodica copia salem vilescere contingeret.

Abund at

Abundat enim Hungaria sale natiuo, qui lapidicinarum modo cæditur in Maromarusio. Item in Transsyluania, vbi etiam piscinæ salsæ stagnant, à quibus omne pecus arceri necesse est: Compertum est enim earum immodico hausti, qui salsugine incitatur, enecari. Insunt tamen in his alicubi pisces, quod minus mirũ videri posset, cùm ipsum quoque mare piscium parens salsum sit, nisi hic non in aqua salsa, sed in ipso penè sale viuere viderẽtur. Sunt autem sapidissimi, carne duriuscula, & ita impatientes aquæ dulcis, vt in eam missi, exanimentur. Sal saxeus. Pisces viui in salsa aqua.

Quia verò in salis mentionem incidimus, etsi de eius, qui cæditur, ortu diuersæ sint sententiæ, alijs nimirum eum cum ipsa conditione rerum ab initio extitisse, alijs posteà natum esse affirmantibus: tamen vt vero propius sit, ex humore aut succo salso concretum esse, & adhuc concrescere, ea potissimum ratione ostendi posse iudico, quòd in ipsis lapidicinis salis, vbi solidissimus fuit, inuenta sunt varia instrumenta ad humanos vsus facta. Quodam etiam in loco Transsyluaniæ gallina incubans cum ipsis ouis incorrupta. Quin nunc quoque plærunque magna carbonum vis eruitur cum sale. In Dessensi fodina, qua nulla est in Transsyluania altior, paucis antè annis excisum est de medio sale ingens robur trabi simile, tanta duritie, vt ne ferro quidem facile cederet. Sed idem extra fodinam extractum sic computruit intra quatuor dies, vt primis digitis concerpi & conteri posset. Idem solet carbonibus dum exciduntur durissimis, simul atque sub dium prolati fuerint, euenire. Hæc verò vulgus in illa confusione rerũ, quæ Noë temporibus in cataclysmo fuit, ibi oppressa, aut alio quopiam casu eò abrepta esse interpretatur. Excisa de medio sale ligna.

Flos salis alibi copiosior, alibi rarò in reliquo sale reperitur: Gemmam vocant, quòd gemmarum quarundam in morem pelluceat. Faciunt autẽ hoc reperto iudicium salicidæ docti experientia, salem, qui sequetur, aut impurum futurum, aut citò desiturum, neque temerè ipsos in eo falli compertum est. Flos salis.

Abundat & vicina Polonia huius generis natiuo sale saxeo, sed hic minus syncerus & solidus est Hungarico. Non enim fibris tantùm, aut venis, sed etiam ingenti mole terræ plurimis in locis distinguitur, ac præterea longius abest à superficie terræ. At in Hungaria putei, in quibus cæditur, minus alti sunt vsque ad salem. Quin in Transsyluania etiam scopuli instar extat supra terram ad ripam Marisi fluuij, cuius item alueus sal est, non longè ab oppido Thorda salinis celebri. Fitque sæpenumerò, vt arantes etiam vomerem in salem impingant. Sed eum nemini cædere licet, ne quid vectigalibus regijs decedat. Liberum est tamen Siculis, qui vt dictum est, nonnullam Transsyluaniæ partem tenent, suo in solo quantum domesticis eorũ vsibus satis est sumere. Sed hæc de salsis obiter dixisse sufficiat. Sal Poloni. cus.

Restant inter calidas, quibus quidem aliquod in Hungaria nomen est, vinæ prope VVaradinum, quæ vocantur diui Ladislai, siue quia hîc diuus Ladislaus lauerit, siue quia ad ædem ei sacram, & sepulchro ipsius claram, actum ipsius, tum Sigismundi Imperatoris, qui hîc quoque condi voluit, munificentia opulentam pertinet. His pleriq; inter oẽs Hungariæ calidas primas tribuunt, in quo tamen amœnitatem potius earum, quàm salubritatem spectare videntur. Sunt enim calore perjucundo & temperato, præterea tam puræ & perspicuæ, vt speciem rerum, si quæ injciantur: ampliorem, quàm sunt ipsæ res, reddere videantur. Calidæ ad VVaradinũ.

Sunt tamen præter calidas multæ aliæ salutares frigidæ in Hungaria, cuiusmodi dixi esse in Zepusio geminas, quæ lapidescũt. Sed hoc tẽpore maximè prædicatur, & à multis frequẽtatur fons ad Mislam, qui locus à Cassouia haud magno distat interuallo. Huius aqua lapidibus, qui prope fontem Frigidæ salutares.

sunt, feruefactis calefit, & ita balneis idonea redditur. Non desunt tamen, qui vim medicam, quæ aquæ inesse creditur, ipsis potius lapidibus, quàm aquæ tribuendam esse censeant, quòd ipsa per se pura sit, & bibentibus gratissima, & contrà, quàm solent aliæ salutares, nullam misturam resipiat.

Verùm vnde medendi vis insit aquis, & cur aliæ alijs atq; alijs morbis, nec vna ratione eædem omnibus medeantur, præterea vnde ipsis tot, tantæq; in calore, sapore, odore differentiæ, denique cur aliæ concrescant, aliæ ferrum rodant, id speculatoribus, & venatoribus naturæ physicis explicādum relinquo. Georgius Agricola, cuius in hoc genus rebus inquirendis, & excutiendis studium atque iudicium exquisitissimum esse libri ab eo doctissimè scripti arguunt, multa de his egregia prodidit eo in opere, quod de natura eorum, quæ de terra effluunt, inscripsit, & idem plura se traditurum pollicetur in ijs libris, quos se de medicatis fontibus instituisse ait, ad quorū lectionem sese referent, qui de his volent plenius erudiri. Nam mihi hæc scriptu ro propositum non fuit, vt docerem quenquam, sed vt voluntati tuæ, Sigismunde Baronum optime, quæ mihi semper imperij vice est, morē gererem.

Georgius Agricola.

Quantum aūt tuum quoq; semper fuerit studium in his eruendis, quæ in cognitione naturæ rerū atq; locorū vel obscura sunt, vel aliquam admirationem habent, cùm omnes, qui te norunt, sciunt, tum scriptus à te, & nuper editus de Moschicis rebus liber abundè ostendit. Nam quid est in tota nobis ante paucos annos minus nota regione aut in moribus gentis Moschicæ, aut in eius religione, quod non scitissimè explicaris? Quid? quod Hūgaris nostris penè ignotę essent origines suæ, nisi tu confirmasses Moschis confinem esse, & ad imperiū eorum pertinere Iuhram, vel, vt alij dicere malunt, Iugariam, vnde & initio profecti sunt Hungari, & nomen traxerunt. Ex Scythia quidem venisse eos nemini erat dubium, sed de nomine disceptabatur, cùm alij ab Hunnis & Auaris voce composita dictos esse assererent, alij aliud comminiscerentur. At verò propius est ab Iuhra manasse Hungarorum nomen, cùm nunc quoque Slauorum lingua, qua nulla per vniuersam Europam latius patet, Iuhri, vel prima syllaba non nihil, vt fit, leuigata Vhri vocentur. Mitto, quod te quoq; confirmante credibilius visum est, montes, quos vocant Ripheos nō extare his in locis, vnde tanto veterū scriptorum consensu Tanais decurrere dicitur. Sed hæc qui magis perspecta habere volent, ex commentarijs tuis, & his addita chorographia petent.

Moscouia Sigismundi Herberstaiaij.

Hungarorū origo & nomen.

Mihi hîc narrationem de aquis, quæ in Hungaria aliquo miraculo, aut nouitate quapiam insignes sunt, finire libet, vel relinquere potius. Namsi omnes, quæ aliquid admirationis habent, consectari velim, persequendū esset mihi quicquid est in Hungaria amnium, quorum quidem tantum est, vt non facilè dare possis æqualem regionem, quæ pluribus & maioribus abundet, vt non immeritò veteres Hungari in regni sui insignibus quatuor ductus, totidem præcipuorum fluminum, Danubij, Sami, Draui, & Tibisci imaginem repræsentantes, vsurparint. Sed ne nihil tamen de his dicam.

Insignes Hungariæ quatuor amnes.

Est laus amnium præcipua esse nauibus ferendis idoneos, & piscosos. Quo in laudis genere quotusquisque est extra Hungariam fluuius, qui illis, quos dixi, quatuor conferri queat? vt ne quid commemorem de alijs Hungaricis amnibus, qui etsi magnitudine illis minimè pares sunt, tamen non minus ferè sunt admirandi. Nam præter hoc, quod optimorum & saluberrimorum piscium copia affluunt, feraces auri plærique habentur, in ea præsertim veteris Daciæ parte, quam Hungariæ attribui & Transsyluaniam vocari diximus, quorum etiam nonnullis ab auro nomen est. Cuiusmodi sunt tres cognomines Chrysi dicti, & qui Hungaris vocatur Aranyas, hoc est, aureus, ne quis Hungariam ea, quæ Thraciæ, Hispaniæ, Lydiæ, Indiæ, amnibus gloria est, carere existimet. Rapiunt autem non ramenta tantùm auri perenni

Amnes auriferi.

enni cursu, sed etiam plærunque massulas, alias pisi, alia nucis auellanæ, castaneæue, aut iuglandis magnitudine, quoties videlicet inundant, imbribusue, aut alia quapiam eluuie, aut arte inducta corriuatione aucti ripas, & ea, per quæ currunt loca, subruunt. Nec commentitium est ijs in locis effodi quandoque massas, alias puri auri, alias concreti saxi aliquid habentes, quæ aliquot vncias vsque ad selibram, & libram, & hoc amplius appendunt. Quin liceat mihi dicere, cuius certos autores notæ fidei homines habeo, effossas esse, quæ quingentorum, imò quæ mille florenorum non modò pondus, sed etiam precium eleuarint. Massæ auri effossæ.

Sed vt ad illos principes Hungariæ fluuios redeam, Danubium, Drauum, Sauum norunt vicini Germani, Norici, Carni, apud quos eorum fontes sunt, & prima incrementa, quæ etsi præclara sint, nequaquam tamen tantũ laudis addunt amnibus, quantum hi, mox atq; solum Hungaricum attigerint, consequuntur. Hîc enim continuò & plenius & spaciosius fluunt, eoq; nauigationi magis habiles sunt, piscibusq; & maioribus & melioribus magis abundant, vt omittam, quòd diuersi generis piscibus, quibus ferè prima est gloria, extra Hungariam carent. Quapropter de his, quorum origines magis notæ & celebres sunt, plura referre supersedebo, dicamq; de Tibisco tantùm, quem Hungaria sola totum sibi vendicat.

Oritur in Maromarusio sub altissimis Carpati iugis, fonte quidem exiguo, sed tantis subitò incrementis, vt intra tertium milliarium pro temporis tamen, quod incrementa moderatur, ratione patiens sit nauigiorum, quibus sales euehuntur. Est autem ferè iustum vnius nauigij onus, quater mille frusta salis, (vulgo lapides vocant) singula viginti plus minus pondo librarum. Fertur autem intra Maromarusium cursũ citatiore, vt inter mõtes, qui plurimos in eum torrentes & riuos effundunt, estq; ibidem limpidissimus, solo glareoso, sed idem ex illis Maromarusij angustijs eluctatus, simulatq; campestria attigit, incedit lentius, & fluit impurius, admisso præsertim amne Zamos, qui ex Transsyluania ruens, viam præbet nauibus, quibus sales Transsyluanici exportantur, videturq; tũ sanè prorsus alius esse, non ob augmenti tantùm, aut cursus sui modum, sed quod etiam piscium in eo ratio est diuersa. Nam intra Maromarusium non habet ferè alios, quã quos aquæ puriores alunt, & eorum quidem omnis generis copiam ingentem: At foris quem facilè dabis piscem, cui quidem in profluente vita est, quem non suppeditet Tibiscus? quiq; & sapore, & magnitudine non præstet sui generis piscibus, qui alijs in fluuijs capiuntur? Tibisci ortus.

Porrò de copia quid dicam? Habet quidem Hungaria multos amnes piscosissimos, inter quos etiam eos numero, qui ex vicinis terris immittũtur. Sed neq; inter hos, neq; inter alios, quorum fontes apud Hungaros sunt, vllus prouentu piscium superat Tibiscum, vt eum, quod de Pado Italiæ dixit Poëta, meritò fluuiorum Regem in Hungaria dicere possis. Etsi verò idem contingit fluuijs, quod terræ, nempe quod vt hæc fruges, sic & illi pisces, nũc vberius, nũc malignius producant, tamen nullum est tempus Tibisco, quo piscibus non magis, quàm cæteri amnes abundet. Quin, qui propius ad eius ripam in æstiuis præsertim caloribus accedunt, manifesto sensu experiuntur eum pisculentiam quandam, vt sic dicam, redolere. Nec desunt vulgo, qui dicant duas eius partes aquam, tertiam pisces esse, non eo quidem sensu, quod ita sese res habeat, sed quod planè admirandam, peneq; maiorem fide multitudinem piscium significatam volunt. Copia piscium in Tibisco.

Vidimus ipsi autumno superiore, cùm illustrem Comitem Nicolaum à Salmis exercituum regiorum summum in Pannonijs imperatorem vltra Tibiscum sequeremur, apud arcem Thokai, quo loco Bodrogus, idem valde piscosus amnis, Tibisco miscetur, millenos carpiones, quos nonnulli cyprinos dicere malunt, citra delectum tamen, sicut eos capi contigit, ve-

nire centum numis Hungaricis, hoc est, floreno, vt vocant, vsitato, quem pro præsentis rei monetariæ illis in locis ratione aureus vnus superat similibus numis quinquaginta. Eadē est plærunq; luciorum vilitas sub hyemis ferè initium. Vtor autem lucij appellatione in designando pisce notissimo, quem quidam lupum dicendum esse contendunt.

Vilitas piscium.

Sed quanto longius profluit Tibiscus, quantoq; propius accedit ad Danubium, in quem sese exonerat è regione Sirmij, hoc minus est precij piscibus, propter vim eorum infinitam, præsertim cùm exundat. Nam tum in plana effusus, omnia latè loca non tam aquis, quàm piscibus complet, & quædam quasi stagna facit, quæ agrestes antè, quàm decrescit, & in alueum redit, claustris quibusdam obsepiunt, ne refluentibus aquis vnà recedant pisces. Hic itaque non aliter, atque in piscinas concluſi tenentur, neque tamē rarò contingit, vt impetu facto, qualis est acie congredientium, effractis septis perrumpant, spemq; & laborem agrestium frustrentur. Quo fit, vt hi pro magno negocio habeant, inuitare populares vicinos, vt pisces emptū veniant. Sed quod prouerbio dicitur, vltroneas putere merces, vix vnquā magis quàm hîc habet locum. Nam sæpè aut nulli veniunt, aut si qui veniunt, tantillo licentur, vt nihil penè interſit, gratuitone eis des, an vendas. Quin fit quandoque, vt ne gratis quidem dati, aut quasi relicti ad prædam, auferantur, sed porcorum gregibus, qui subsidentibus aquis immitti solēt, lætam pastionem, & quasi piscationem prębeant, ipsa tamen piscium multitudine nihilominus sic plærunq; superante, vt magna eorum pars emoriatur, & computrescat, vnde tam tetri nascuntur halitus, vt qui iter faciunt, ea loca nō aliter, quàm quæ peste infecta sunt, vitare consueuerint. Nec hoc foris tantùm, sed etiam in oppidis euenire solet, dū nimirum tāta vis piscium in forum curribus & equis infertur, vt qui eos importarunt, destituti ab emptoribus sese clanculùm relictis piscibus inde subducunt. Quò fit, vt plærunque edicto cum pœna proposito, caueri soleat, ne quis illinc nisi ablatis vnà piscibus, discedere audeat.

Sed longius quàm instituerā, progressus sum, illustris Baro Sigismunde, non tam admiratione harum rerum, quæ mihi iam maxima vitæ meæ parte in Hungaria exacta admirabiles esse desierunt, quā studio efficiundi imperata tua incitatus. Non inficior tamen plæraq; à me minus explicatè tradita, neq; non multa prætermissa esse, quæ cum hac narratione congruebant. Verùm id ceu data opera à me factum est, quòd his & aptius & vberius explicandis locum alibi sum habiturus.

Porrò quod in epistola ad me tua duorum admirandæ naturæ fontium, alterius quidem ex Arriani, alterius verò ex Saxonis Grammatici historia mentionem facis, equidem dubitaui aliquamdiu, an non hoc consilio à te factum esset, vt quæ de similibus miraculis aliorum autorum scriptis prodita sunt, ea mihi cum his nostris coniungenda, ac componenda esse innueres. Etsi verò huc inclinabat animus, tamen cùm viderem mihi nihil relictū esse prēter colligendi laborē, quem sibi quisq; legendis libris præstare potest, satis esse putaui, breuiter, vnde hæc potissimū peri possint, indicare.

Miratur Plinius ab Homero non esse factam calidorum fontium mentionem, neq; hoc sanè iniuria. Quem enim mihi facilè dabis autorem, qui nō quā accuratissimè in rerū, locorúmue descriptionibus recensere soleat, siquid fortè occurrit, quod vsitatū naturæ cursum excedit, aut aliqua nouitate est insigne. Imò quem dabis, in quo non aliquid eiusmodi reperias?

Miracula aquarū qui autores potissimum scripserint.

Sed inter eos, qui cæteris diligentius, quasiq; ex professo de his Latinè scripserunt, primas obtinet Plinius, qui non contentus aquarum, fontium, & fluminū miracula capite elegantissimo in secundo naturalis historiæ suæ libro complecti, rursus ijsdem aquis & aquatilibus describendis etiam peculia-

culiarem dedit librum, qui eiusdem operis est tricesimus primus. Secundū Plinium multa de his inuenias prodita à Seneca in naturalium quæstionū libris. Nec pauciora penè à Vitruuio de architectura libro octauo. Quędam etiam à Strabone, Pomponio Mela, Solino referuntur, vt alios præteream recentiores. Sed omnium instar haberi potest vnus Georgius Agricola, qui quæcunq; eiusmodi sunt, vel in Græcis, Latinisq; scriptoribus à se lecta, vel domi forisq; obseruata, vel accurata indagatione comperta, non modò in illos, quos suprà dixi, libros retulit, sed etiam causas eorum quàm scitissimè studuit explicare, quanquam quotam quæso hæc factura essent partem, si cætera quoq;, quæ adhuc ignota latent, proferrentur? qua in re nescio profectò, secordiane magis an ingratitudo hominum accusanda veniat, qui dū ista pro neglectis habent, non satis æterni illius architecti Dei potentiam & magnitudinem admirari, & eius beneficia agnoscere videntur.

Lacus ad Zirknitz.

Meminite mihi aliquando de quodam in Carnis lacu, cui à pago vicino Zirknitz nomen est, non minus penè miranda dicere, quàm à me de Hungaria aquis sunt memorata, vt is videlicet quotannis ferè sub autumni finem, aquis de repente ex abdito venientibus, magnamq; piscium copiam secum trahentibus inundetur: appetente verò æstate aquis rursus abdita petentib. exaresçat, hac quasi perpetua vicissitudine, vt quo in loco paulò antè piscatus fueris, in eo messem & sementem facere, simulq; si libeat venari, ac rursus vertente anno piscari possis.

Sed quid obstat, quo minus loci faciem, vt eam ab alijs delineatam accepisti, de tuo sermone describam. Claudi aiebas eū circumquaq; montibus, è quibus riui quidam ignobiles suo quisq; alueolo procurrant, ab orientali quidem plaga tres, ab australi quatuor: singulos quo longius fluant, hoc minus scatere aquis, terra nimirum ipsas combibente, donec postremò absorbeantur scrobibus saxeis, ita natis, vt humano operæ excisæ videri possint. Hic aquis ita redundantibus, vt recipi nō possint, fieri, vt regurgitēt scrobes, neq; solum nihil aquæ admittant, sed etiā quicquid receperint, effundant tanta rapiditate, vt refluxus impetum ac cursum equiti quamuis expedito, & fugienti, ægrè effugere liceat. Itaque quacunque pateat locus (patere autē eum ad sesquimilliarium minus laxa latitudine) diffundi aquas, & lacum efficere, qui plerisq; in locis decem & octo cubitos altus sit, & vbi minimum profundus est, æquet iustam humani corporis mensuram.

Hæc fortè minus mirabitur, cui constabit esse eadem in regione amnes, qui terras subeant, & vbi per longa spacia mearint, rursus effluant, quosdam etiam vbi semel sese abdiderint, amplius non comparere. Nam hinc occultis quibusdā canalibus illas in lacum manare aquas ratiocinabitur, præsertim si cognorit ibidem aliquot in locis esse caua montium amplissima, in quibus aquarum ruentium fremitus exaudiātur, & earum quasi stagna sint, vnde illos venire riuos hoc minus dubium videri potest, quòd constat ijsdem anates viuas euehi, quas nemo nescit in locis subterraneis, in quę aurę aditus non sit, degere non posse. Sed quia pro comperto habetur illam aquarum accessionem non duci è mōtibus per riuos, aut alios occultos meatus, sed venire ab illa scrobium regurgitatione, & quasi vomitu, rursusq; eodem redire, & resorberi, idq; statis temporibus fieri, quis hęc miraculo carere negabit?

Auget verò hoc quoq; rei nouitatem, quod ferè non minus celeriter recedunt aquæ, quàm accesserunt, non per scrobes illas tantùm, sed vniuersa penè terra eas non aliter recipiente, quàm si per cribrum diffunderētur. Quod cùm fieri sentiunt accolæ, continuò grandiorib⁹ eius meatibus, quoad fieri potest, obstructis agminatim aduolant ad piscationem, quæ ipsis nō modò iucunda, sed etiam perfructuosa est. Nam & piscium vis ingens facilè capitur,

pitur, aqua nimirum eos destituente, & apud vicinos precium habent, ad quos conditi sale exportantur. Inuenias aũt ibi plærũq;, quod iure mireris, lucios (nam his magis q̃ alijs piscibus abundat hic lacus) qui duos cubitos excedãt, quæ res satis magno est argumento, eos intra illas voragines nasci, aut saltẽ augeri oportere, cùm fieri non possit, vt dum foris stagnant aquæ, ad tantam magnitudinem perueniant.

Porrò siccato lacu fit messis, qua parte solum consitum, & idem rursus conseritur ante quàm inundet. Solum ipsum firmum, lætum, & in primis ita ferax graminis, vt post vigesimum diem secari soleat. Non est tamen eadem vbique fœcunditas. Nam magna eius pars præter iuncum nihil gignit.

Quò verò magis cognobilis fiat lacus, libet addere, quod tu ceu insignem notam adiecisti, nempe distare eum ad vnius milliarij spacium ab arce Carnis pariter & Italis dicta *P*ostonia, quam Venetos aiebas Maximiliano Imperatori, dum percuteretur fœdus, quod inter eos postremum fuit, ademisse, & dum pacta conuenta præstari oporteret, reddidisse, in illustri eius loco tanquam pro trophæo relictis his versibus, quos ibi tum legeris,

Postonia victa rediens post omnia victor
Leuiades affert pulchra trophæa domum.

Quia verò id quod dictum est de aquarum ad statum tempus accessione, me quorundam fontium, quibus idem accidere dicitur, admonet, etsi mihi externa minimè persequenda duxi, facere tamen non possum, quin de duobus dicam, vt tibi illud quasi pensem, quod ex Arriano & Saxone Grammatico de totidem fontibus annotasti.

Calidæ ad Pseuers. Alter est calidarum laudatissimarũ in alpestri Rhetia apud Fauarias inter rupes eminentissimas, qui cũ ferè deficiat mense Octobri, redit mense Maio, sicq; rursus vsq; in autumnũ exuberat, vt saluberrimis eius aquis mola frumentaria impelli possit.

Fons in Heluetijs. Alter hoc magis mirabilis est in Heluetijs, quem recens Helueticorum chronicorum scriptor tradit siccari mense Augusto, quo tempore nouis ibi niuibus cadentibus pecus inde mitiora in loca depellitur, neque posteà manare, nisi mense Iunio, cùm nudatus niuibus mons rursus pastioni pecoris patet. Manare autem eum è petra in fossam propinquam ad aquãdum pecus comparatam, per interualla tamen, & bis tantùm quotidie, manè videlicet & vesperi, rursumque toties occultati, & has quotannis retinere ac continuare vices, donec rursus, vt dictum est, Augusto mense siccetur. Dicas aquationi pecoris singulari Dei munere in illa horrida solitudine datum hunc fontem esse, idq; bruta ipsa agnoscere, vt quæ eum ferè vltrò, quoad ibi in pascuis sunt, ad id tempus, quo fundit aquã, petere soleant. Quin additur experimento cognitum esse, quod idem fons tam impatiens sit sordium, vt si quid impuri in eum missum, mersumúe fuerit, per aliquot deinde dies nõ compareat, nec aut manè aut vesperi aquæ quicquam reddat. Montem, in quo is fons est, Heluetij sua lingua appellant Engstle, ea in regione, cui ab amne Arula Argevv fecêre nomen.

Prudenter Plinius ad confirmanda exempla potentiæ aquarum à se in illo præclaro opere prodita: Si quis, inquit, fide carere ex his aliqua arbitratur, discat in nulla parte naturæ maiora esse miracula. Hoc quanquam ipse quoque vsurpare aduersus eos possem, quibus fortè in hac mea de aquis narratione quædam fide maiora esse videbuntur, tamen monebo potius non temerè quicquam eorum, quæ de admirandis naturæ operibus feruntur, pro incredibili haberi oportere, ne quid infinitæ autoris sapientiæ & potentiæ temerè derogetur.

Habes

LACVS AD CIRKNITZ

Bibliotek Universitetet

Central University Library of Latvia

Habes Baro clarissime, pro epistola libellum magis ieiunum quidem illum, quàm vel ipse fortè exspectabas, vel materia, quam mihi tractandam dederas, exigebat. Sed cùm non ignores me minimè abundare ocio, tuæ erit æquitatis, non tam quid assecutus sim, quàm quid assequi voluerim, æstimare. Hoc vnum quidem certè, vt tibi gratum facerem, sedulò sum conatus.

FINIS.

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII -IAȘI-

BCU IAȘI
Central University Library Iasi

B C U IAȘI
Central University Library Iași

5000 lei

BCU IAȘI

Central University Library Iași